

Geweld van de georganiseerde misdadaad in beeld

Fenomeenbeeld 2024

Geweld van de georganiseerde misdaad in beeld

Moord & doodslag en aanslagen met explosieven

Fenomeenbeeld 2024

Frank Boerman, Ewout Stoffers, Danijel Tadic

In opdracht van de Nationaal Intelligencecoördinator van de politie en de Politiechef van de Eenheid Landelijke Expertise en Operaties zijn in 2024 strategische fenomeenbeelden opgesteld. Deze hebben betrekking op de geprioriteerde veiligheidsthema's van de politie zoals opgenomen in de Nationale Intelligence Agenda (NIA). Het rapport *Geweld van de georganiseerde misdaad in beeld* is onderdeel van deze reeks.

Inhoud

Samenvatting	9	
1. Inleiding	21	
1.1 Onderzoeksopzet	22	
1.1.1 Doelstelling	22	
1.1.2 Onderzoeksdomein en -afbakening	22	
1.1.3 Onderzoeksvragen	22	
1.2 Leeswijzer	23	
2. Moord en doodslag in het criminele milieu	25	
2.1 Inleiding	26	
2.2 Omvang	30	
2.3 Aard	31	
2.3.1 Geografische spreiding en soort pleegplek	31	
2.3.2 Temporele spreiding en risico voor omstanders	32	
2.3.3 Aanleidingen en motieven	37	
2.3.4 Criminele markten	44	
2.4. Betrokkenen	45	
2.4.1 Schutters/plegers: omvang	46	
2.4.2 Schutters/plegers: geslacht en leeftijd	47	
2.4.3 Schutters: criminele carrières	49	
2.5 Gevolgen	50	
2.5.1 Dodelijke en gewonde slachtoffers	50	
2.5.2 Niet-beoogde slachtoffers bij liquidaties	52	
2.6 Criminaliteitsrelevante factoren en verwachtingen	53	
3. Aanslagen met explosieven	58	
3.1 Inleiding	60	
3.1.1 Leeswijzer	60	
3.1.2 Onderzoeksdomein en afbakening	61	
3.1.3 Dataverzameling	61	
3.2 Omvang	62	
3.2.1 Ontwikkeling van het aantal aanslagen in Nederland	65	
3.2.2 Nederland een uitschieter binnen Europa	65	
3.3 Aard	65	
3.3.1 Gebruikt explosief	66	
3.3.2 Soort object	72	
3.3.3 Temporele spreiding	72	
3.3.4 Welk deel is gerelateerd aan het criminele milieu?	72	
3.4 Betrokkenen	74	
3.5 Gevolgen	76	
3.5.1 Gevaarzetting en maatschappelijke impact	76	
3.5.2 Slachtoffers	80	
3.5.3 Materiële schade en aangifte	81	
3.6 Criminaliteitsrelevante factoren en verwachtingen	81	
3.6.1 Vuurwerkcultuur en onderschatting van het gevaar	81	
3.6.2 Vuurwerk: productie, illegale handel en logistiek	82	
3.6.3 Verwachtingen	87	
4. Conclusies	89	
Geraadpleegde bronnen	97	
Bijlagen	103	
Bijlage 1. Nadere toelichting bij begripsafbakening liquidaties	104	

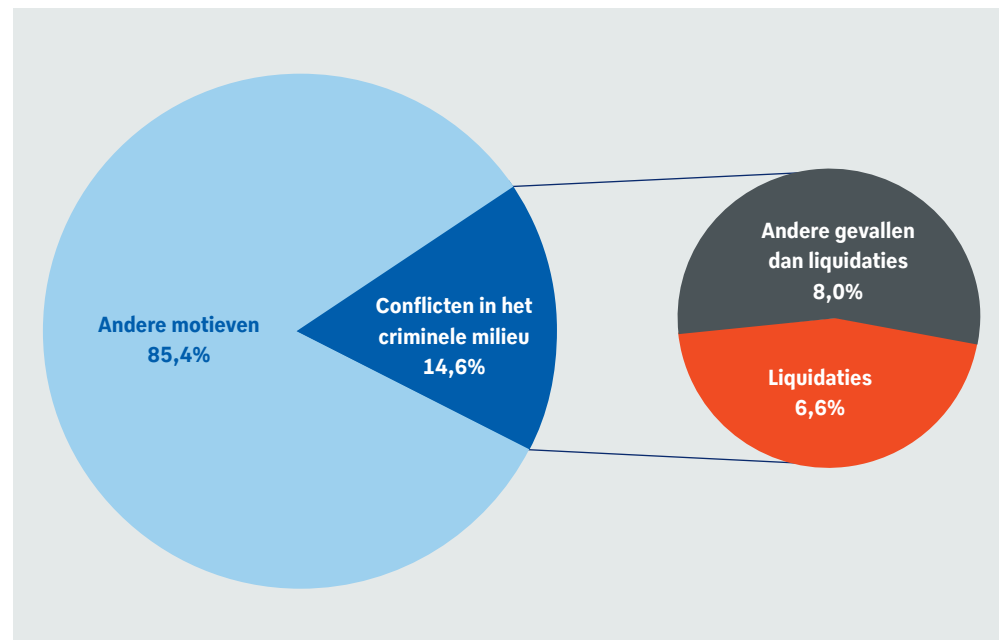
Samenvatting

Dit fenomeenbeeld over geweld maakt deel uit van een reeks van fenomeenbeelden die in opdracht van de Nationaal Intelligencecoördinator in 2024 verschijnen. Het fenomeenbeeld moet inzichten verschaffen voor een aanpakstrategie van de politie. Het onderzoek ten behoeve van dit beeld richt zich op twee verschijningsvormen van fysiek geweld gericht tegen personen binnen het domein van de georganiseerde criminaliteit: moord en doodslag in het criminele milieu en aanslagen met explosieven.

De omvang van moord/doodslag in het criminele milieu in perspectief

Van alle 965 gevallen van moord en doodslag in Nederland in de periode 2016-2023 is een op de zeven een moord/doodslag in het criminele milieu. Hiervan is sprake als er voor zowel dader als slachtoffer een link bestaat met criminele activiteiten. Is er daarnaast ook sprake geweest van een vooropgezet moordplan dan spreken we van een liquidatie. In de periode 2016-2023 vonden er gemiddeld in Nederland acht liquidaties per jaar plaats. In 2023 waren het er drie.

In de onderzochte periode was een op de vijftien gevallen van moord/doodslag een liquidatie. Het gros van de gevallen van moord/doodslag komt dus uit een andere hoek. Ook neemt sinds 2017 het aantal liquidaties af. Een en ander plaatst de omvang van moord/doodslag in het criminele milieu - in het bijzonder liquidaties - getalsmatig in perspectief.

Spreiding in tijd en ruimte van liquidaties en andere gevallen: Randstad, doordeweeks, avond

Als we kijken naar waar en wanneer moord/doodslag in het criminele milieu zich voordoet, dan zien we verschillen tussen, enerzijds, de gevallen met een vooropgezet moordplan (liquidaties) en anderzijds de andere gevallen in het criminele milieu waarbij sprake is van een 'uit de hand gelopen' situatie. Weliswaar zijn de grote steden Amsterdam en Rotterdam voor beide hotspots, maar waar liquidaties toch vooral een Randstedelijk probleem blijven, vinden de andere gevallen meer gespreid over het land plaats. En waar liquidaties meestal worden uitgevoerd op de openbare weg of op parkeerplaatsen, gebeuren de andere gevallen naar verhouding vaak binnenskamers. Liquidaties vinden niet veelal op klaarlichte dag plaats maar hoofdzakelijk in de avond en nacht. Verder vinden liquidaties vaker doordeweeks plaats dan in

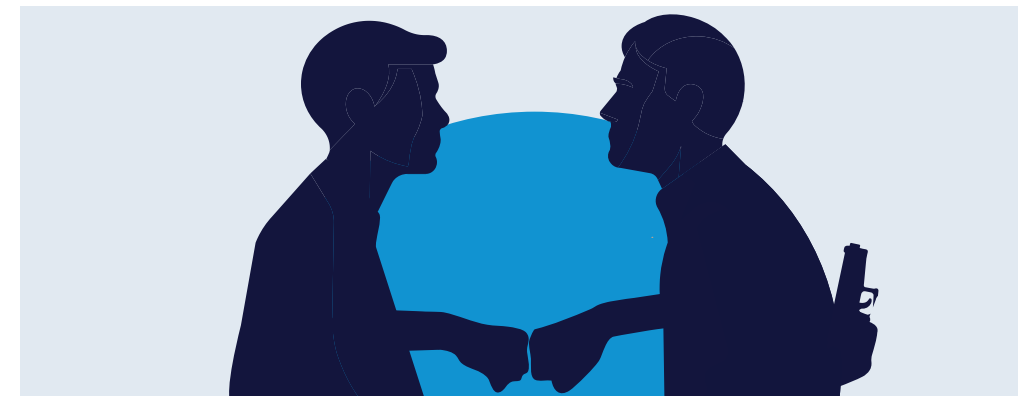
het weekend, terwijl dat voor de andere gevallen niet zo is. Voor verklaringen van dit soort verschillen kijken we vooral naar het planmatige karakter van liquidaties, dat bij de andere gevallen ontbreekt. Zo zijn bij liquidaties 'afleggers' actief: zij brengen de vaste routines van het doelwit in kaart. Die routines lijken doordeweeks beter voorspelbaar waardoor liquidaties vaker op die dagen gebeuren.

Het gebruik van vuurwapens zorgt soms voor risico's voor omstanders, maar niet voor meer risico door gebruik van volautomatische vuurwapens

In ongeveer de helft van alle liquidaties in Nederland was er geen risico voor omstanders om slachtoffer te worden (48%) omdat er afgezien van dader en slachtoffer geen andere personen aanwezig waren op de plaats delict. In iets minder dan de helft van de liquidaties (41%) bleek het risico hoog. Bij de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu was dat aandeel lager (27%). Waar liquidaties altijd met vuurwapengeweld gepaard gaan, is er bij een op de vijf andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu andersoortig geweld gebruikt, bijvoorbeeld met een steek- of slagwapen. Bij die gevallen zonder vuurwapens is vrijwel nooit sprake van een hoog risico voor omstanders. Vuurwapens leveren in deze context dus vaker risico's voor omstanders op dan andere wapens. Het soort vuurwapen, dat wil zeggen al dan niet volautomatisch, blijkt daarbij geen rol van betekenis te spelen. Bij gebruik van volautomatische vuurwapens zoals Kalasjnikovs en Scorpions is het percentage met een hoog risico voor omstanders vergelijkbaar met de gevallen waarin niet-volautomatische vuurwapens, zoals Glocken en Lugers, zijn gebruikt (43% versus 40%).

Van je vrienden moet je het niet hebben

De opdracht om geliquideerd te worden komt vaker uit het 'eigen kamp' dan uit het 'vijandige kamp'. Dit blijkt uit een analyse van de motieven die aan liquidaties ten grondslag liggen. Tot het eigen kamp rekenen we degenen met wie een samenwerkingsrelatie bestaat of waarvoor men hand- en spandiensten verricht. De meest voorkomende motieven om iemand uit het 'eigen kamp' te liquideren zijn wanprestatie, diefstal van eigen samenwerkingsverband en praten met politie en justitie of 'praten' in het criminele milieu. Het overheersende beeld dat vooral tegenstrevers in het milieu elkaar uit de weg ruimen verdient dus correctie: het gevaar komt vaker van binnen dan van buiten het eigen criminele netwerk.

Verkopers en eigenaren van drugs relatief vaak slachtoffer bij drugsdeals en drugsrips

Vrijwel alle gevallen van moord/doodslag binnen het criminele milieu die zonder voorafgaande aanleiding fataal aflopen (25 van de 26 gevallen), hebben te maken met drugsdeals of drugsrips. Meest frequent zijn daarbij de drugsdeals waarbij de eigenaren/verkopers door kopers worden omgebracht: veertien keer omdat de koper niet wilde betalen, drie keer omdat de verkoper niet wilde leveren. En ook bij drugsrips zijn de eigenaren van de drugs (of het bewakend personeel) meestal de dupe, na een onverwachte confrontatie: van de acht keer dat zo'n confrontatie geheel uit de hand liep, leidde dat zesmaal tot de dood van de eigenaar/bewaker en tweemaal tot de dood van een ripper.

Pogingen om criminele conflicten op te lossen lopen met enige regelmaat slecht af

Niet zelden gaat aan een moord/doodslag in het criminele milieu een bestaand conflict vooraf. Dat betekent echter niet altijd dat er voorafgaand aan zo'n moord/doodslag ook een intentie was om iemand te doden. In de periode 2016-2023 registreerden we van de 77 gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu 35 gebeurtenissen waarbij beide partijen elkaar ontmoetten en een conflictsituatie alsnog uit de hand liep, met een moord/doodslag tot gevolg. Elfmaal ging het daarbij over een afpersing of bedreiging, achtmaal over een geldschuld en zevenmaal over een drugsrip die enige tijd aan de ontmoeting voorafging.

Meer dan driekwart liquidaties cocaïnegerelateerd, kwart andere gevallen cannabisgerelateerd

Het overgrote deel van de gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu speelt zich af in de drugscene. Veel van die gevallen houden verband met belangen op de cocaïnemarkt. Dit geldt in het bijzonder voor de liquidaties (78%) en in mindere mate ook voor de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu (33%). Daarentegen zijn andere gevallen veel vaker dan liquidaties gerelateerd aan de cannabismarkt (25% versus 5%). Denk daarbij bijvoorbeeld aan de gevallen waarbij het rippen van een hennepplantage uit de hand loopt. Al met al betekent dit dat binnen de cocaïnemarkt veel vaker planmatige moorden plaatsvinden dan binnen de cannabismarkt.

Ook als gevolg van belangen op de synthetische-drugsmarkt en de heroïne markt vallen er dodelijke slachtoffers, maar minder vaak (9% en 4%).

Schutters/plegers zijn niet steeds jonger

Uit ons onderzoek blijkt weliswaar dat de gemiddelde leeftijd van schutters van liquidaties en plegers van moord/doodslag in het criminele milieu daalt, maar dat betekent niet dat schutters en plegers steeds jonger worden. De gemiddelde leeftijd van schutters bij liquidaties daalde van 29 jaar in 2016 naar 25 jaar in 2023 en voor plegers van de andere gevallen in het criminele milieu van 39 jaar in 2016 naar 25 jaar in 2023. Deze daling van de gemiddelde leeftijd is het gevolg van een afname van de betrokkenheid van oudere schutters door de jaren heen en niet, zoals vaak wordt beweerd, door steeds jongere schutters. Zo was in 2017 de jongste plegger van een moord/doodslag in het criminele milieu 15 jaar oud en de oudste 59 jaar, terwijl in 2023 de jongste 18 jaar was en de oudste 30 jaar.

Schutters van liquidaties komen niet 'vanuit het niets'

Uit onderzoek naar de criminele carrière van schutters van liquidaties uit de periode 2016-2021 blijkt dat het overgrote deel van de geïdentificeerde schutters al vóór het plegen van de liquidatie bij de politie bekend was vanwege verdenkingen van strafbare feiten. Gemiddeld gaat het om 27 verdenkingen.

Een meerderheid van de schutters start zijn criminele carrière als minderjarige. Gemiddeld zijn ze zestien jaar oud bij aanvang van hun criminele carrière. Vijf zijn er al vóór hun twaalfde jaar verdacht van een strafbaar feit. Schutters van liquidaties hebben dus al een aanzienlijk *track record* opgebouwd voordat ze een liquidatie plegen.

Carrièreverloop schutters liquidaties: veel geweld maar geen specialisatie, zowel escalatie als de-escalatie

Een op de drie schutters van liquidaties is bij de start van de criminele carrière al direct gewelddadig en negentig procent heeft voor het plegen van de liquidatie al geregistreerde misdrijven met een geweldscomponent op naam. Tweeëntwintig schutters (van 52) zijn al eerder verdacht geweest van moord/doodslag of een poging daartoe: dertien schutters eenmaal, acht tweemaal en één schutter zelfs vijfmaal. Toch zijn schutters niet volledig gespecialiseerd in geweld, ze plegen ook allerlei andere delicten. Al met al vormen geweldsmisdrijven niet de meerderheid van hun geregistreerde strafbare feiten. Verder blijkt dat de ernst van de delicten in de loop van de criminele carrière niet voor elke schutter toeneemt. Er zijn zelfs wat meer schutters met een de-escalerende dan met een escalerende carrière.

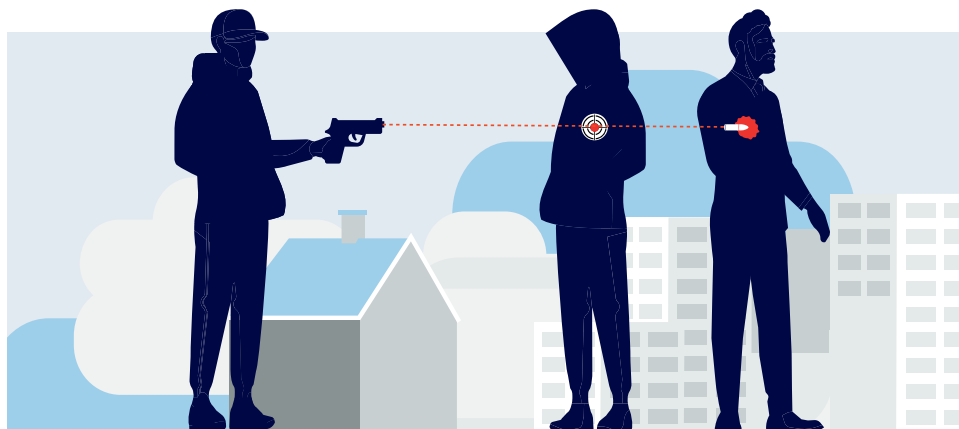

Afname van dodelijke slachtoffers door liquidaties maar geen afname voor andere gevallen

Van de in totaal 149 dodelijke slachtoffers van moord/doodslag in het criminele milieu (in periode 2016-2023) is iets minder dan de helft slachtoffer van een liquidatie (69). Het aantal slachtoffers van liquidaties is vanaf 2017 afgenomen van zeventien naar drie in 2023. Ook het aantal slachtoffers als gevolg van andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu was relatief hoog in 2017, maar kent daarna een tamelijk stabiel verloop.

Bij liquidaties vallen meer doden door fatale aanwezigheid dan door noodlottige gelijkens

Bij liquidaties is er een vooropgezet plan gemaakt om een specifiek doelwit te vermoorden. In de praktijk verlopen liquidaties echter niet altijd volgens plan. Dat kan ertoe leiden dat er slachtoffers vallen die niet beoogd zijn. Dit blijkt bij een op de zes dodelijke slachtoffers van liquidaties het geval te zijn. Daarvan krijgen in berichtgeving vooral slachtoffers van zogenoemde 'vergismoorden' veel aandacht. Dit zijn gebeurtenissen waarbij iemand wordt vermoord omdat hij wordt aangezien voor een ander. In Nederland vielen op deze wijze vier slachtoffers in de periode van 2016-2023. Doorgaans gaat er minder aandacht uit naar een andere categorie slachtoffers bij liquidaties: personen die om het leven komen omdat ze bij het doelwit in de buurt zijn; ze zijn op het verkeerde moment op de verkeerde plaats. Hier gaat het om zeven slachtoffers. Al met al kan geconcludeerd worden dat er bij liquidaties dus meer doden vallen door fatale aanwezigheid dan door noodlottige gelijkens.

Aanslagen met explosieven meer dan verviervoudigd

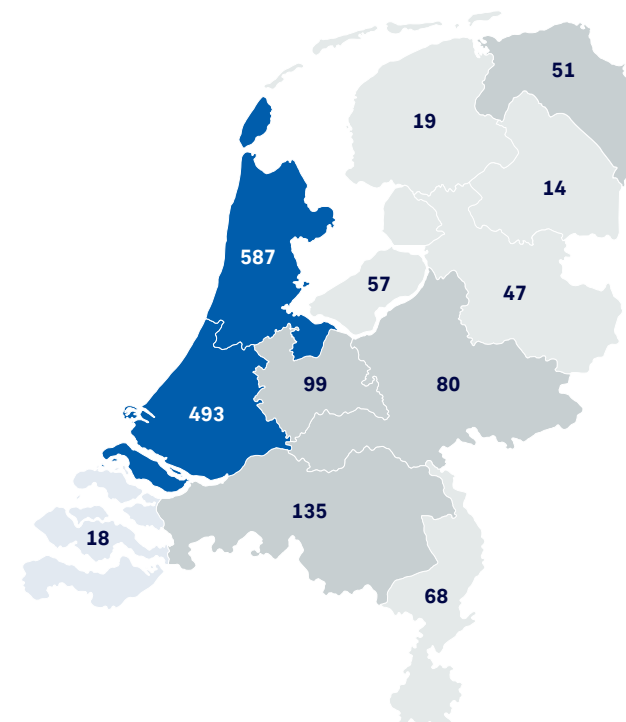
Sinds 2021 is het aantal aanslagen met explosieven in Nederland fors gestegen. Het gaat hierbij om incidenten waarbij explosief materiaal tot ontploffing wordt gebracht met het doel iemand te bedreigen. Uit cijfers van de politie blijkt dat het aantal aanslagen elk jaar grofweg is verdubbeld sinds 2021: van 212 naar 439 in 2022, naar 1017 in 2023. Sinds 2021 is er dus sprake van een verviervoudiging van het aantal aanslagen in Nederland.

Aanslagen in het hele land, maar vooral in Noord- en Zuid-Holland

Twee derde van de aanslagen met explosieven in Nederland vindt plaats in Noord-Holland of Zuid-Holland. Daarbij worden vooral grote steden getroffen. Ruim een derde van alle aanslagen in Nederland in de periode 2021 - 2023, vond plaats in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Het aantal aanslagen in de vierde grote stad in de Randstad, Utrecht, is naar verhouding beperkt (39).

De getroffen steden in Noord-Holland met meer dan twintig aanslagen in de afgelopen drie jaar zijn Amsterdam (343), Purmerend (25), Haarlem (23) en Alkmaar (21). In Zuid-Holland gaat het om Rotterdam (187) en Den Haag (95).

Ook in de rest van het land vinden aanslagen plaats, maar minder frequent. Het minste aantal aanslagen doet zich voor in de provincies Drenthe en Zeeland. In alle provincies is een stijgende trend zichtbaar.

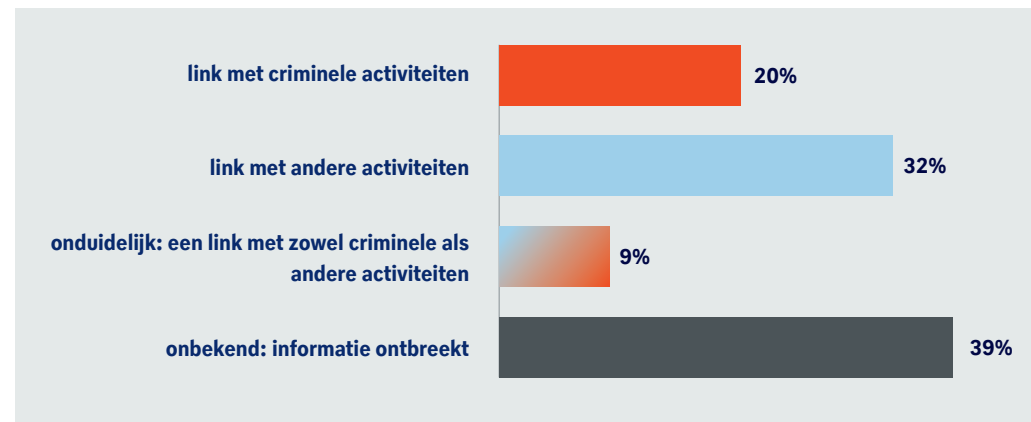
Nederland een uitschieter in Europa

Navraag over aanslagen met explosieven in de ons omringende landen brengt de uitzonderlijke positie van Nederland aan het licht. Van de twaalf Europese landen waarvoor gegevens zijn verkregen, zijn er drie die over een substantieel aantal aanslagen rapporteren (meer dan vijftig). Dat is allereerst Duitsland, daar blijkt een groot deel van de gevallen te bestaan uit politiek gemotiveerde incidenten waarbij Molotovcocktails naar de politie worden gegooid. In België zijn bij een deel van de aanslagen Nederlandse criminele netwerken betrokken. In Zweden gaat het om plaatselijke criminele bendes die elkaar met aanslagen bedreigen en afpersen. Als we hier de politiek gemotiveerde incidenten in Duitsland met

Molotovcocktails even buiten beschouwing laten, dan blijft het aantal aanslagen met explosieven in andere landen ver achter bij het aantal in Nederland: Nederland is een uitschieter in Europa.

Vaker huis-tuin-en-keukenconflicten dan conflicten gerelateerd aan het criminele milieu

Nadere bestudering van een deel van de aanslagen met explosieven verschaft ons inzicht over het motief. Zodoende konden we ook vaststellen of een aanslag een link heeft met criminele - of andere activiteiten. Dan blijkt dat veel aanslagen *geen* link met criminele activiteiten hebben. In plaats van het beslechten van conflicten binnen het criminele milieu, is vaker sprake van het uitvechten van ruzies tussen niet-criminelen. Als we voor de gevallen met een onbekend motief (39%), alsnog zouden kunnen bepalen of er een link bestaat met criminele dan wel andere activiteiten en de verhouding tussen beide zou dan vergelijkbaar zijn met de verhouding onder de gevallen waarvoor we *wel* een link hebben kunnen vaststellen, dan zou dit betekenen dat ruim de helft (56%) van de aanslagen een link heeft met *andere* dan criminele activiteiten. Dit heeft belangrijke consequenties voor de aanpak van aanslagen met explosieven.

Vuurwerk, vuurwerk en nog eens vuurwerk

Bij ongeveer tachtig procent van alle aanslagen in Nederland in de periode 2021-2023 is zwaar, professioneel vuurwerk gebruikt. Vaak gaat het om *bangers*, knalvuurwerk met een lont of wrijvingsontsteking. Tot deze categorie behoren ook de, inmiddels bij het publiek bekende, *Cobra's*. Dit en andersoortig zwaar, professioneel vuurwerk fungeert soms ook als bouw materiaal voor zelf te maken geïmproviseerde explosieven. Ook wordt knalvuurwerk gecombineerd met brandstof, waardoor een brandbom ontstaat.

Het gebruik van zwaar, professioneel vuurwerk neemt toe, en dat is niet alleen vanwege de sterke toename van het aantal aanslagen. We zien namelijk ook dat het vuurwerktaandeel bij aanslagen stijgt. In 2021 betrof het aandeel vuurwerk bij aanslagen nog 76% op 212 geregistreerde aanslagen, in 2023 steeg dat aandeel verder door, naar 82% op ruim duizend geregistreerde aanslagen. Van bijna de helft van alle aanslagen met explosieven uit 2023

werd forensisch aangetoond dat er gebruik werd gemaakt van een *banger* van het merk Cobra. Aangezien het aantonen van het gebruik van specifieke *bangers* niet altijd eenvoudig is, vermoeden we dat dit aandeel een absolute ondergrens vormt.

De grote explosieve kracht, de gemakkelijke beschikbaarheid en de relatief lage prijs maken het aantrekkelijk zwaar, professioneel vuurwerk te blijven gebruiken voor het plegen van aanslagen.

Onderschatting van de explosieve kracht van vuurwerk

Uit diverse bronnen is opgetekend dat de Nederlandse vuurwerkcultuur van invloed is op de wijze waarop tegen het gebruik van zwaar, professioneel vuurwerk, al dan niet illegaal verkregen of geproduceerd, door consumenten wordt aangekeken. Verondersteld wordt dat dit leidt tot een onderschatting van het gevaar dat van professioneel vuurwerk uitgaat. Dit draagt er gemakkelijk aan bij dat ouders zich niet nadrukkelijk uitspreken tegen het gebruik van dit soort vuurwerk door hun kinderen. Ook onwetendheid over de explosieve kracht van het huidige vuurwerk speelt hierbij een rol. Ter illustratie, de 'strijker' van vroeger bevat 0,8 gram explosieve stof; de huidige *banger* van Cobra 25 tot 110 gram. Zo'n *banger* heeft een verwoestende kracht die vergelijkbaar is met de kracht van militaire springstoffen zoals TNT. *Bangers*, andere soorten professioneel vuurwerk én geïmproviseerde explosieven op basis van dit vuurwerk leveren dan ook dodelijk gevaar op voor personen in de nabijheid. Op afstand kunnen verwondingen optreden door rondvliegend materiaal en gehoorschade.

Geïmproviseerde explosieven van zwaar, professioneel vuurwerk gecombineerd met een brandbare stof (bijvoorbeeld in een fles) vergroten de gevolgen nog met een reële kans op brand.

Gelet op het voorgaande kunnen we waar het over zwaar, professioneel vuurwerk gaat, eigenlijk beter spreken van 'vuurwerkexplosieven'. Met gevaar voor grootschalige ontploffing worden deze vuurwerkexplosieven regelmatig, en soms in grote partijen, onveilig door Nederland vervoerd. Experts spreken van 'rijdende bommen'. Ook wordt dit soort vuurwerk onveilig opgeslagen.

Vanwege deze gevaarstelling lopen burgers een groot risico slachtoffer te worden als een partij met vuurwerkexplosieven onverhoopt ontploft, onderweg of in een opslag.

Ook slachtoffer zonder conflict

Een aanslag met een explosief kan snel geregeld worden. Via sociale media worden jongeren benaderd die, gewapend met een explosief, geacht worden snel toe te slaan. Daarbij worden regelmatig vergissingen gemaakt. Er worden straatnamen, huisnummers en plaatsnamen verwisseld. Het explosief gaat dan bijvoorbeeld af op het juiste adres maar in de verkeerde stad.

Daarnaast worden explosieven bewust tot ontploffing gebracht bij de woning van andere personen dan het eigenlijke doelwit. Soms kent de opdrachtgever de verblijfplek van het eigenlijke doelwit niet en zet hij via een ontploffing bij de woning van familieleden, vrienden of partners het eigenlijke doelwit onder druk.

Opdrachtgevers niet in beeld dankzij geweldsmakelaar, leggers van explosieven wel

Met een aanslag met explosieven kan iemand een ander bedreigen waarmee hij een conflict heeft. Zo'n aanslag vereist meestal niet veel meer dan het inschakelen van jongeren die tegen betaling bereid zijn een explosief te plaatsen. Soms wordt daarbij een geweldsmakelaar ingeschakeld. Een dergelijke persoon speelt een centrale rol als degene die van verschillende kanten opdrachten ontvangt en aanslagen coördineert. Hij zet via meerdere tussenpersonen opdrachten uit bij uitvoerders. Opdrachtgevers blijven zodoende buiten beeld. Dat geldt veel minder voor uitvoerders, zij lopen het risico om bij het uitvoeren van de aanslag te worden gespot of op camera te worden vastgelegd. Dit heeft in de afgelopen twee jaar geleid tot de aanhouding van honderden verdachten in Nederland, maar dat heeft de problematiek van aanslagen niet verminderd. Aangehouden uitvoerders worden simpelweg vervangen door anderen, veelal jongeren.

Illegale handel in zwaar, professioneel vuurwerk

Een overgroot deel van de aanslagen met explosieven in Nederland wordt gepleegd met zwaar, professioneel vuurwerk dat is verkregen uit illegale handel. Vergeleken met de drughandel is de Nederlandse illegale vuurwerkhandel relatief klein. De top van de markt wordt gevormd door een beperkt aantal samenwerkingsverbanden. Zij koopt het vuurwerk in, onder andere in China, Italië, Polen en Albanië. Vanuit opslagen in het buitenland verkoopt de top door aan een groep van enkele tientallen grote handelaren, waarvan de meesten een criminele achtergrond hebben. De handelaren maken gebruik van diverse vormen van afscherming om hun activiteiten te verhullen. Ze hanteren complexe aankoop- en witwasconstructies, gebruiken afschermingstechnologieën en zetten katvangers en stromannen in. De doorverkoop aan tussenhandelaren vindt plaats binnen zorgvuldig opgebouwde netwerken waarin handelaren online afgeschermd met elkaar communiceren. Tussenhandelaren en eindgebruikers komen bij elkaar via sociale media-platforms zoals Telegram, Snapchat en WhatsApp. De tussenhandelaren verkopen vanuit huis, garages, schuren en opslagboxen, maar de overdracht vindt vervolgens meestal plaats op openbare ontmoetingsplaatsen, vanuit busjes, auto's of scooters.

Inleiding

Dit rapport doet verslag van een onderzoek naar excessief geweld: het Fenomeenbeeld geweld 2024. Het beeld maakt deel uit van een reeks fenomeenbeelden die in 2024 verschijnt.¹ Hiertoe is opdracht gegeven door de Nationaal Intelligencecoördinator van de voormalige Dienst Landelijke Informatieorganisatie (DLIO).²

¹ Het betreft de fenomeenbeelden drugs, mensenhandel, milieucriminaliteit en online fraude.

² Voor meer informatie over de opdracht, zie de brief van de Nationaal Intelligencecoördinator (Wiggemansen, 2023).

1.1 Onderzoeksoepzet

1.1.1 Doelstelling

Het doel van het fenomeenbeeld is het verkrijgen van inzicht in geweld ten behoeve van een nationale en internationale fenomeenstrategie van de politie.

1.1.2 Onderzoeksdomein en -afbakening

Geweld kent verschillende verschijningsvormen. Voor dit fenomeenbeeld is ervoor gekozen onderzoek te doen naar geweld dat valt binnen het domein van de georganiseerde criminaliteit. Dat is, onder meer, vanwege het feit dat dit geweld – en dan met name het drugsgelateerde geweld – maatschappelijk gezien zorgen baart. Door berichtgeving en beeldvorming hierover, lijkt er in de samenleving een schrikbeeld te bestaan over almaar toenemend fysiek geweld vanuit de georganiseerde criminaliteit. Het gaat, in het bijzonder, om geweld gericht tegen burgers, maar ook om geweld tussen criminelen onderling. Daarom willen we in dit fenomeenbeeld onze onderzoeksbevindingen uiteindelijk ook bezien in het licht van zo'n schrikbeeld. Een en ander betekent voor de afbakening van ons onderzoek dat we ons concentreren op verschijningsvormen van fysiek geweld die gericht zijn tegen personen³ en die te relateren zijn aan de georganiseerde criminaliteit.⁴

Het gaat om moord/doodslag in het criminele milieu en aanslagen met explosieven.

1.1.3 Onderzoeksvragen

Voor het onderzoek naar moord/doodslag in het criminele milieu en aanslagen met explosieven fungeren de volgende onderzoeksvragen⁵ als leidraad:

1. Hoe heeft het fenomeen zich ontwikkeld voor wat betreft de wijze waarop die criminaliteit wordt gepleegd?
2. Hoe heeft de omvang van het fenomeen zich ontwikkeld in termen van hoeveelheid (frequentie, incidentie, prevalentie, schaalgrootte)?
3. Hoe heeft het fenomeen zich ontwikkeld voor wat betreft de kenmerken van de plegers, criminele samenwerkingsverbanden en overige betrokkenen (facilitators)?
4. Wat zijn de gevolgen van het fenomeen voor de Nederlandse samenleving?
5. Wat is de (logistische) rol van Nederland op de internationale markt van de georganiseerde criminaliteit?
6. Welke criminaliteitsrelevante factoren zijn van invloed op het fenomeen?
7. Wat wordt de komende jaren verwacht voor het fenomeen voor wat betreft omvang, werkwijzen, betrokkenen (inclusief criminele samenwerkingsverbanden) en maatschappelijke gevolgen?

³ Daarmee vallen bijvoorbeeld plofkraak, waarbij het geweld is gericht tegen goederen, buiten het domein. Hetzelfde geldt voor *ransomware*. Ook *sextortion* valt hierbuiten: dit misdrijf is weliswaar gericht tegen personen maar hierbij is geen sprake van fysiek geweld. En ook fysiek geweld dat plaatsvindt bij mensenhandel blijft hier buiten beschouwing omdat dat wordt behandeld in het fenomeenbeeld mensenhandel (EMM, 2024).

⁴ Dit domein betreft 'delicten die (1) tot stand komen in de structurele samenwerking tussen personen, (2) worden gepleegd met het oog op het gezamenlijk behalen van financieel of materieel gewin en (3) een strafdreiging hebben van vier jaar of meer. Het kenmerk 'structurele samenwerking tussen personen' betekent dat er sprake is van (de intentie tot) herhaald plegen van een delict of misdrijf, en bovendien van enige consistentie in de samenstelling van het samenwerkingsverband.' (Boerman, Grapendaal, Nieuwenhuis & Stoffers, 2017: p. 17).

⁵ Deze zijn afgeleid van de standaardonderzoeksvragen voor alle fenomeenbeelden uit deze reeks (DLIO, 2021).

De onderzoeksvragen zijn gericht op de situatie in Nederland. De internationale dimensie komt op verschillende manieren aan de orde, niet alleen via de vijfde onderzoeksvraag naar de rol van Nederland in de wereld, maar ook bij de behandeling van sommige andere onderzoeksvragen, denk bijvoorbeeld aan de verwachtingen met betrekking tot de beschikbaarheid van vuurwapens in de toekomst als gevolg van de oorlog in Oekraïne.

1.2 Leeswijzer

In [hoofdstuk 2](#) beschrijven we moord/doodslag in het criminele milieu en in [hoofdstuk 3](#) aanslagen met explosieven. Daarna volgen in [hoofdstuk 4](#) de afsluitende conclusies.

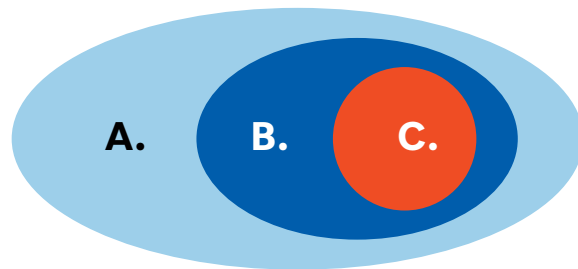
Moord en doodslag in het criminele milieu

2

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk zoeken we naar antwoorden op de onderzoeksvragen voor gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu. We maken daarbij gebruik van de gegevens uit het *Moord-en-doodslagbestand* dat vijf jaar geleden op initiatief van onderzoekers van de afdeling Analyse & Onderzoek van de Dienst Landelijke Informatieorganisatie van de Landelijke Eenheid (DLIO) is ontwikkeld. Inmiddels bevat het bestand gegevens over moord/doodslag vanaf 2016 tot heden. In een recente publicatie is verslag gedaan van analyses op de gegevens van dit bestand voor liquidaties in de periode 2016 tot en met 2021 (Adjiembaks, Boerman, Roks & Stoffers, 2023). In die publicatie is de noodzaak voor de ontwikkeling van het bestand toegelicht (pp. 35-36) en zijn met betrekking tot moord en doodslag drie categorieën onderscheiden (pp. 36-37). Deze geven we hier nogmaals weer.

Bij onze begripsomschrijving en afbakening vertrekken we vanuit de bredere categorie van *moord en doodslag* (A). De gevallen van moord en doodslag *in het criminele milieu* (B) vormen een deelverzameling van die bredere categorie. De *liquidaties* (C) vormen weer een deelverzameling van de gevallen van moord en doodslag in het criminele milieu.

Deze drie categorieën beschrijven we als volgt:

A. Moord en doodslag

Moord: iemand van het leven beroven, opzettelijk en met voorbedachten rade.

Doodslag: iemand van het leven beroven, opzettelijk maar *niet* met voorbedachten rade.⁶

B. Moord en doodslag in het criminele milieu

Bij moord en doodslag in het criminele milieu is het aannemelijk dat er een verband bestaat tussen de moord/doodslag en omstandigheden in het criminele milieu; zowel de dader als het slachtoffer heeft, direct of indirect, bemoeienis met criminele activiteiten.⁷

C. Liquidaties

Het in verband met (kennis omtrent) andere misdrijven volgens plan doden van een of meer personen teneinde de positie van de dader/opdrachtgever binnen het criminele milieu te vestigen, te handhaven of te verstevigen (Slot, 2009, p. 18). Er moet sprake zijn van een vooropgezet moordplan.

⁶ Bron: CBS, Statline. Zie ook Wetboek van Strafrecht: moord (artikel 289) en doodslag (artikel 287).

⁷ Ook de beroepsmatige bemoeienis van een officier van justitie met criminele activiteiten valt hier onder; er is dan indirect bemoeienis met criminele activiteiten.

Hier volstaan we er voorlopig mee erop te wijzen dat voor alle gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu, dus ook liquidaties, zowel dader als slachtoffer (direct of indirect) bemoeienis moet hebben met criminele activiteiten. Maar waar bij liquidaties sprake is van een vooropgezet moordplan, ontbreekt zo'n plan bij de andere gevallen. Voor nadere toelichting bij het onderscheid tussen deze categorieën verwijzen we naar bijlage 1.

In dit fenomeenbeeld buigen we ons niet alleen over liquidaties maar ook over de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu. Bovendien zijn de analyses in vergelijking met de eerdergenoemde publicatie aangevuld met recentere gegevens, namelijk informatie over de gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu die hebben plaatsgevonden in 2022 en 2023.

Naast de informatie uit het Moord-en-doodslagbestand is gebruik gemaakt van openbare bronnen en zijn collega's geraadpleegd in een expertmeeting 'strategische analyse crypto-data'.

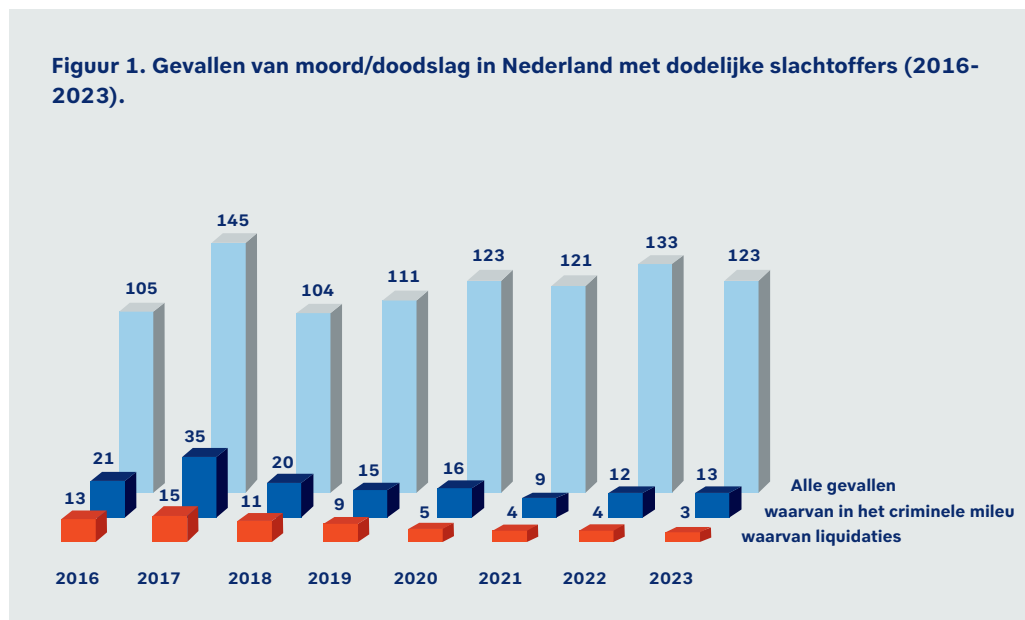
Liquidaties zijn 'low-frequency-high-impactdelicten': ze komen relatief weinig voor maar veroorzaken veel maatschappelijke beroering. Het jaarlijkse aantal liquidaties is gemiddeld acht (2016–2023) en daalt sinds 2017. In 2023 vonden er 3 liquidaties plaats.

2.2. Omvang

Figuur 1 toont de jaarlijkse ontwikkeling van het aantal gevallen van moord/doodslag in Nederland in de periode van 2016 tot en met 2023. In acht jaar tijd vonden er in Nederland in totaal 965 gevallen van moord/doodslag plaats.⁸ Daarvan waren er 141 een moord/doodslag in het criminele milieu (de optelsom van de donkerblauwe staven). Bezien over de hele achtjarige periode betekent dit, dat van elke zeven gevallen van moord/doodslag in Nederland er één in het criminele milieu plaatsvindt⁹ (14,6%) en zes in een andere context.¹⁰

Van alle gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu betreft minder dan de helft een liquidatie. In deze gevallen was dus sprake van een vooropgezet moordplan en niet van een uit de hand gelopen situatie (zie paragraaf 2.1). Sinds 2016 vonden er in Nederland over een periode van acht jaar 64 liquidaties plaats (zie de oranje staven).

Gemiddeld gaat het om acht liquidaties per jaar. Daarmee is een op de vijftien gevallen van moord/doodslag in Nederland een liquidatie (6,6%). Sinds 2017 is sprake van een afnemende trend in het aantal liquidaties. Deze dalende tendens zien we gedeeltelijk terug bij moord/doodslag in het criminele milieu (van 2017 tot en met 2021), maar niet bij moord/doodslag in Nederland als geheel (zie de lichtblauwe staven).

⁸ Gemiddeld gaat het om 120 gevallen per jaar.

⁹ Zowel de dader als het slachtoffer heeft, direct of indirect, bemoeienis met criminele activiteiten.

¹⁰ De meeste gevallen van moord/doodslag vinden plaats in de relationele sfeer (39,3%). Het gaat dan bijvoorbeeld om ruzies tussen partners, ex-geliefden, eerwraak, en dergelijke. Ruim een kwart (25,8%) is het gevolg van andersoortige ruzies dan in de relationele sfeer of in het criminele milieu, denk aan ruzies in het uitgaansleven. Moord/doodslag in het criminele milieu volgt op een derde plaats wat betreft omvang (14,6%).

2.3. Aard

2.3.1 Geografische spreiding en soort pleegplek

Figuur 2 toont de geografische spreiding van moord/doodslag in het criminele milieu. De liquidaties (kaartje links) vinden voor het overgrote deel plaats in het westelijk deel van Nederland. De andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu (kaartje rechts) vinden eveneens vooral plaats in het westen, maar voor deze gevallen is de spreiding over het land veel groter dan voor de liquidaties. Hotspots voor zowel liquidaties als andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu zijn de grote steden Amsterdam en Rotterdam. Moord/doodslag in het criminele milieu, waaronder liquidaties, zijn een hoofdzakelijk Randstedelijke aangelegenheid.

Figuur 2. Geografische spreiding van liquidaties (kaartje links) en andere moord/doodslag in het criminele milieu (kaartje rechts) in de periode 2016-2023.

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

Een ander aspect van plaats is de soort locatie waar de liquidatie plaatsvindt (zie tabel 1). Liquidaties worden meestal uitgevoerd op de openbare weg of op parkeerplaatsen (81,2%) en veel minder vaak in afgesloten ruimtes zoals woonhuizen, flats, bedrijfspanden of uitgaansgelegenheden (15,7%). Ook de niet-liquidaties in het criminele milieu vinden nogal eens plaats op een openbare weg of parkeerplaats (48,1%). Daarentegen gebeuren deze gevallen veel vaker binnenskamers (39%) dan liquidaties (15,7%). Dit laat zien dat bij het plegen van een liquidatie het belangrijk wordt gevonden om niet te worden opgemerkt en snel weg te kunnen komen.

Tabel 1. Soort pleegplek van moord/doodslag in het criminele milieu (2016-2023).

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

	Moord/doodslag in het criminele milieu					
	liquidatie		geen liquidatie		totaal	
op de openbare weg	42	65,6%	31	40,3%	73	51,8%
in woonhuis/flat	4	6,3%	24	31,2%	28	19,9%
op parkeer- carpoolplaats	10	15,6%	6	7,8%	16	11,3%
in uitgaansgelegenheid	5	7,8%	4	5,2%	9	6,4%
op een woonwagenkamp	1	1,6%	3	3,9%	4	2,8%
in bedrijfspand, winkel	1	1,6%	2	2,6%	3	2,1%
overige pleegplekken	0	0,0%	4	5,2%	4	2,8%
onbekend	1	1,6%	3	3,9%	4	2,8%
totaal	64	100,0%	77	100,0%	141	100,0%

2.3.2 Temporele spreiding en risico voor omstanders

In een recent rapport van onze hand omschreven we het belang van inzicht in temporele spreiding en risico's voor omstanders als volgt: "Liquidaties waarbij op klaarlichte dag met gevaar voor omstanders in het wilde weg wordt geschoten, hebben een grote impact op het veiligheidsgevoel van burgers. Incidentele spraakmakende gebeurtenissen doen dan gemakkelijk het beeld ontstaan dat dit de gangbare praktijk typeert. De vraag is of dat klopt. In hoeverre vinden liquidaties tegenwoordig plaats 'op klaarlichte dag', welke wapens zijn daarbij gebruikt en in welke mate levert dat risico's op voor omstanders?" (Adjiembaks, Boerman, Roks & Stoffers, 2023: p. 58).

Hier kijken we nogmaals naar deze vragen maar nu met aanvullende, recentere gegevens (over de jaren 2022 en 2023) en vergelijken we bovendien de liquidaties met de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu.

Temporele spreiding – Liquidaties blijken vaker in de avonduren plaats te vinden dan de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu (zie tabel 2: 50% versus 39%). De andere gevallen vinden juist vaker in de middag plaats (33,8% versus 17,2%).

Tabel 2. Dagdeel moord/doodslag in het criminele milieu (2016-2023).

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

	Moord/doodslag in het criminele milieu					
	liquidatie		geen liquidatie		totaal	
nacht (00.00 - 06.00 uur)	11	17,2%	13	16,9%	24	17,0%
ochtend (06.00 - 12.00 uur)	10	15,6%	5	6,5%	15	10,6%
middag (12.00 - 18.00 uur)	11	17,2%	26	33,8%	37	26,2%
avond (18.00 - 24.00 uur)	32	50,0%	30	39,0%	62	44,0%
onbekend	0	0,0%	3	3,9%	3	2,1%
totaal	64	100,0%	77	100,0%	141	100,0%

Uit tabel 3 blijkt dat liquidaties vaker doordeweeks dan in het weekend plaatsvinden. Dit geldt niet voor de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu; die vinden, vergeleken met liquidaties, relatief vaak plaats in het weekend. Een mogelijke verklaring voor dit verschil zou verband kunnen houden met het planmatige karakter van liquidaties. We weten, bijvoorbeeld, dat er bij liquidaties afleggers actief zijn die de vaste routines van slachtoffers in kaart brengen (het zogenoemde voorverkennen), om zodoende informatie te verzamelen die een schutter kan gebruiken om te weten waar en wanneer toe te slaan. Mogelijk worden de weekenden van een doelwit minder gestructureerd ingevuld dan de doordeweekse dagen, waardoor zijn doen en laten op weekenddagen minder goed voorspelbaar zijn dan doordeweeks.

Tabel 3. Weekdag moord/doodslag in het criminele milieu (2016-2023).

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

	Moord/doodslag in het criminele milieu					
	liquidatie		geen liquidatie		totaal	
maandag	6	9,4%	12	15,6%	18	12,8%
dinsdag	13	20,3%	11	14,3%	24	17,0%
woensdag	12	18,8%	13	16,9%	25	17,7%
donderdag	12	18,8%	8	10,4%	20	14,2%
vrijdag	12	18,8%	7	9,1%	19	13,5%
zaterdag	2	3,1%	13	16,9%	15	10,6%
zondag	7	10,9%	13	16,9%	20	14,2%
totaal	64	100,0%	77	100,0%	141	100,0%

Risico voor omstanders – Door mediaberichtgeving over grote risico's voor omstanders door liquidaties, kan de indruk ontstaan dat liquidaties ook veel slachtoffers onder het publiek teweegbrengen.¹¹ Om zicht te krijgen op dat risico hebben we voor elke liquidatie een inschatting gemaakt van het risico voor omstanders: laag, midden en hoog.

Hoe schatten we het risico voor omstanders in?

Het risico is 'laag' als er tijdens de uitvoering van een liquidatie niemand aanwezig is, afgezien van dader(s) en doelwit. Als er wel 'extra' personen aanwezig zijn, maar er wordt - een of enkele malen - heel gericht van dichtbij op het doelwit geschoten waardoor het risico voor andere aanwezigen beperkt is, dan schatten we het risico op 'midden'. Het risico is 'hoog' als uitvoerders bewust grote risico's nemen. Daarvan is sprake als (1) er afgezien van het doelwit nog andere slachtoffers vallen of (2) de gebeurtenis plaatsvindt in een (openbare) ruimte waar zich op dat moment meerdere personen bevinden en er meerdere schoten vallen waarbij ook andere aanwezigen dan het doelwit, het risico lopen te worden geraakt.

Om een vergelijking mogelijk te maken tussen liquidaties en andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu (geen liquidatie), hebben we ook voor de andere gevallen een inschatting gemaakt van het risico voor omstanders. In tabel 4 staan de resultaten vermeld voor de beide categorieën.

Tabel 4. Risico voor omstanders bij moord/doodslag in het criminele milieu in de periode 2016-2023 (N=141).

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

	Moord/doodslag in het criminele milieu					
	liquidatie		geen liquidatie		totaal	
laag risico	31	48,0%	35	46,0%	66	47,0%
midden	7	11,0%	21	27,0%	28	20,0%
hoog risico	26	41,0%	21	27,0%	47	33,0%
totaal	64	100,0%	77	100,0%	141	100,0%

In ongeveer de helft van alle liquidaties in Nederland is het risico dat omstanders slachtoffer worden laag (48%): in de afgelopen acht jaar waren er 31 liquidaties met een laag risico. Bij 26 liquidaties was sprake van een hoog risico. Onder de 77 andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu waren er in vergelijking met de liquidaties minder met een hoog risico en meer met een risico 'midden'. Dit komt door het gebruikte middel om te doden. Bij de liquidaties was het gebruikte middel in alle gevallen een vuurwapen, terwijl dit bij de andere gevallen niet zo was. Bij een op de vijf van die gevallen ontbrak een vuurwapen. In de meeste van die gevallen maakte de plegger gebruik van een steekwapen (8 keer) of een slagwapen (3 keer). Ook verwurging kwam voor (1 keer) en andere vormen van fysiek geweld (3 keer). In al die gevallen was het risico voor omstanders laag. Slechts in één geval is geen gebruik gemaakt van een vuurwapen maar was toch sprake van een hoog risico voor omstanders. Het betreft een geval waarbij de persoon waarmee een conflict ontstond is overreden en er afgezien van dat dodelijke slachtoffer nog iemand zwaargewond raakte.

Vuurwapens leveren in deze context dus vaker risico's voor omstanders op dan andere wapens zoals steek- of slagwapens. Het soort wapen dat daarbij wordt gebruikt kan dan ook een rol spelen. Bij gebruik van volautomatische wapens zou het risico voor omstanders groter kunnen zijn, aangezien dan de mogelijkheid bestaat dat met een spervuur aan kogels extra gevaar wordt gecreëerd.¹² Tabel 5 biedt uitsluitel over deze veronderstelling met betrekking tot liquidaties.¹³

¹¹ Zie voor een overzicht van slachtoffers, ook die onder het publiek, paragraaf 2.5.

¹² Het gaat dan om machinepistolen en machinegeweren waarmee kogels met grote frequentie kunnen worden afgevuurd, zoals AK47's (*Kalashnikovs*) en *Skorpions*.

¹³ Het gebruik van volautomatische vuurwapens bij andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu dan liquidaties beperkt zich tot een enkel geval en dat is hier achterwege gelaten.

Tabel 5. Risico voor omstanders bij liquidaties en het gebruik van volautomatische vuurwapens (N=64).

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

	Liquidaties					
	geen volautomatisch wapen		volautomatisch wapen		totaal	
laag risico	24	48,0%	8	57,0%	32	50,0%
midden	6	12,0%	0	0,0%	6	9,0%
hoog risico	20	40,0%	6	43,0%	26	41,0%
totaal	50	78,0%	14	22,0%	64	100,0%

Allereerst merken we op dat bij vier van de vijf liquidaties geen gebruik wordt gemaakt van een volautomatisch vuurwapen (78%). De veertien keer dat er wel een volautomatisch vuurwapen werd gebruikt, bleek het risico voor omstanders in zes gevallen hoog (43%); in de overige acht gevallen was het risico laag. Bij de liquidaties waarbij andere vuurwapens dan volautomatische zijn gebruikt, zoals halfautomatische vuurwapens¹⁴, is het aandeel met een hoog risico voor omstanders vergelijkbaar (40%). Het gebruik van volautomatische vuurwapens leidt dus niet tot meer risico voor omstanders. Al met al is bij de 26 liquidaties met een hoog risico voor omstanders in bijna een kwart van de gevallen een volautomatisch vuurwapen gebruikt (6 van de 26: 23%) en in driekwart een halfautomatisch vuurwapen (20 van de 26: 77%).

Aangezien de meeste liquidaties plaatsvinden in de Randstad (zie figuur 2 in paragraaf 2.3.1), speelt het gebruik van volautomatische vuurwapens zich ook grotendeels daar af. Van veertien liquidaties waarbij volautomatische vuurwapens zijn gebruikt, vonden er zeven plaats in Zuid-Holland (waarvan vier in Rotterdam), vijf in Noord-Holland (alle in Amsterdam), één in Utrecht en één in Noord-Brabant.

Negen van de veertien liquidaties met volautomatische vuurwapens vonden plaats in 2017 en 2018. Er is geen sprake van een toename met de jaren in het gebruik van volautomatische vuurwapens bij liquidaties, eerder een afname: in de afgelopen drie jaar heeft zich slechts een enkel geval voorgedaan. Door mediaberichtgeving over het gebruik van volautomatische vuurwapens bij liquidaties kan de prevalentie ervan makkelijk worden overschat.

¹⁴ Het gaat hier, bijvoorbeeld, om *Glocks* en *Lugers*.

2.3.3 Aanleidingen en motieven

Een vraag die onmiddellijk rijst als er iemand met opzet van het leven wordt beroofd, is: waarom moest deze persoon dood? In het geval van een moord/doodslag in het criminele milieu houdt de aanleiding of het motief voor iemands dood verband met de (directe of indirecte) bemoeienis van dader en slachtoffer met criminele activiteiten (zie paragraaf 2.1). Er kan sprake zijn van een aanleiding die ter plekke ontstaat, bijvoorbeeld door een ruzie tussen een gebruiker en een dealer over de kwaliteit van de geleverde drug, waarbij de ruzie dusdanig uit de hand loopt dat een van beiden het leven laat. Hier is geen sprake van een vooropgezet moordplan, er ontstaat immers ter plekke een conflict dat escaleert. Er is in dergelijke gevallen wel een aanleiding, maar geen motief zoals we dat bij liquidaties wel kennen. In deze paragraaf verschaffen we allereerst inzicht in de verschillende motieven bij liquidaties. Daarna behandelen we de aanleidingen voor de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu.

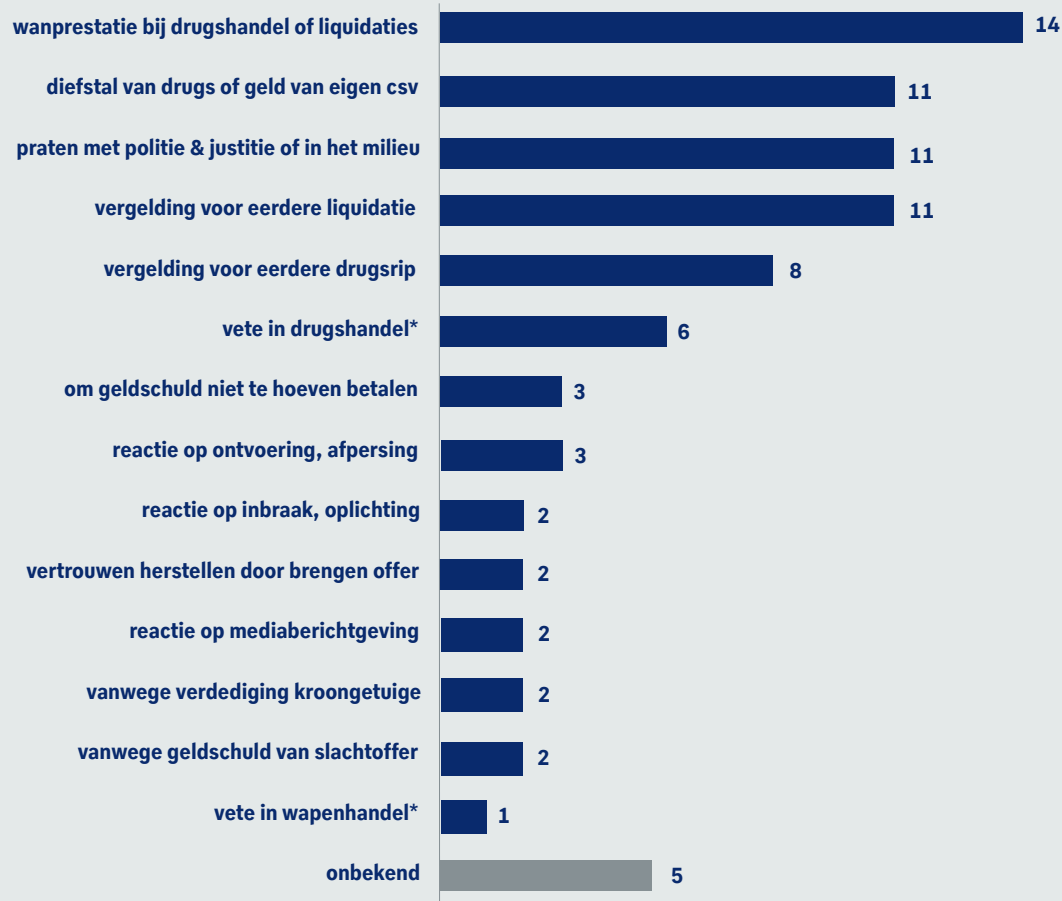
Om motieven te achterhalen voor de 64 liquidaties uit de periode 2016-2023, is gebruik gemaakt van informatie uit opsporingsonderzoeken, andere politiebronnen en justitiële documentatie. Hierbij is uitdrukkelijk gekeken naar het motief van een opdrachtgever (waarom moest het doelwit dood?) en niet naar het motief van een ingehuurd schutter (waarom wilde ik de liquidatie doen?).¹⁵

Voor 59 van de 64 liquidaties zijn de motieven achterhaald (92%). Bij 45 liquidaties was sprake van een enkel motief. Bij negen liquidaties speelden twee motieven een rol en bij vijf drie motieven. Figuur 3 toont alle 78 motieven.

¹⁵ Voor nadere toelichting bij de gebruikte methode voor het bepalen van het motief verwijzen we naar onze eerdere publicatie over liquidaties (Adjiembaks et al., 2023: pp. 60-62).

Figuur 3. Motieven bij 64 liquidaties met dodelijke slachtoffers (2016-2023).¹⁶

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

*Welk nader gespecificeerd motief er aan de vete ten grondslag ligt, is onbekend.

16 Bij de gevallen met een onbekend motief, zijn er voldoende aanwijzingen voor een liquidatie. In die gevallen blijkt, bijvoorbeeld, dat er is gehandeld in opdracht, dat er vanuit het drugsmilieu opdracht is gegeven of maakt de modus operandi een liquidatie aannemelijk (denk onder meer aan het verkennen, het plaatsen van *trackers*, het gebruik van vluchtauto's, het in brand steken van auto's na afloop). In de figuur staat 'csv' voor crimineel samenwerkingsverband.

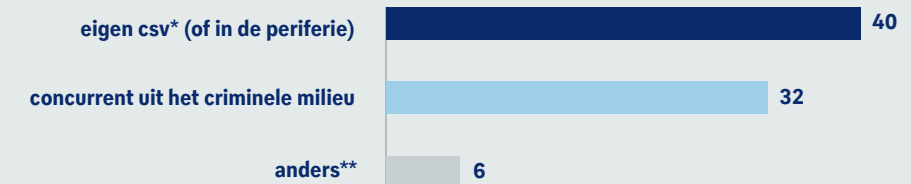
Wanprestatie bij drugshandel of wanprestatie in de uitvoering van een liquidatie is het meest voorkomende motief om iemand te liquideren (18%). Iemand levert geen goed werk af of 'functioneert' niet. Het gaat dan, bijvoorbeeld, om mislukte drugsleveringen, het niet nakomen van gemaakte afspraken of een verkeerd uitgevoerde liquidatie. Elke uitleg over dergelijke wanprestaties wordt doorgaans sterk gewantrouwd. Wat werkelijk is gebeurd is dan ook niet altijd bepalend voor het besluit dat leidt tot een liquidatie.

Andere veelvoorkomende motieven voor liquidaties zijn het stelen van drugs of geld van het eigen criminele samenwerkingsverband (14%), praten met de politie of concurrenten uit het criminele milieu (14%)¹⁷, het vergelden van een liquidatie door een vijandig kamp (14%) en drugsrips (10%).

Wat opvalt is dat veel liquidaties binnen de eigen geledingen plaatsvinden. Dit strookt niet met het publieke beeld dat liquidaties moorden zijn waarbij vooral concurrenten of vijanden elkaar 'uit de weg ruimen'. In die beeldvorming gaat het vaak over partijen die tegenover elkaar staan. Figuur 4 laat voor de 64 onderzochte liquidaties zien, tegen wie de liquidatie is gericht.

Figuur 4. Tegen wie is de liquidatie gepleegd (2016-2023)?

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

* Crimineel samenwerkingsverband

** Dit betreft de volgende motieven: reactie op inbraak, oplichting (2 keer); reactie op mediaberichtgeving (2 keer) en vanwege verdediging kroongetuige (2 keer).

Het blijkt dat het gevaar om geliquideerd te worden vaker uit het eigen kamp komt dan uit het vijandige kamp. Tot het eigen kamp rekenen we degenen met wie een samenwerkingsrelatie bestaat of waarvoor men hand- en spandiensten verricht. Het overheersende beeld dat vooral tegenstrevers in het milieu elkaar uit de weg ruimen verdient dus aanscherping: het gevaar

17 Ook bij 'praten' speelt wantrouwen een sterke rol: alleen de indruk al dat iemand zou hebben gepraat kan voldoende zijn om iemand te (laten) liquideren.

Van je vrienden moet je het niet hebben. De opdracht voor liquidatie komt vaker vanuit het 'eigen' criminele netwerk dan vanuit een vijandig kamp. Alleen al het vermoeden van wanprestatie of praten (met politie, justitie of in het criminele milieu) kan je doodvonnis betekenen. Je kunt zelfs geofferd worden om het vertrouwen van een zakenpartner te herstellen.

komt vaker van binnen dan van buiten het eigen criminele netwerk (zie ook: Adjiembaks et al., 2023: p. 63).

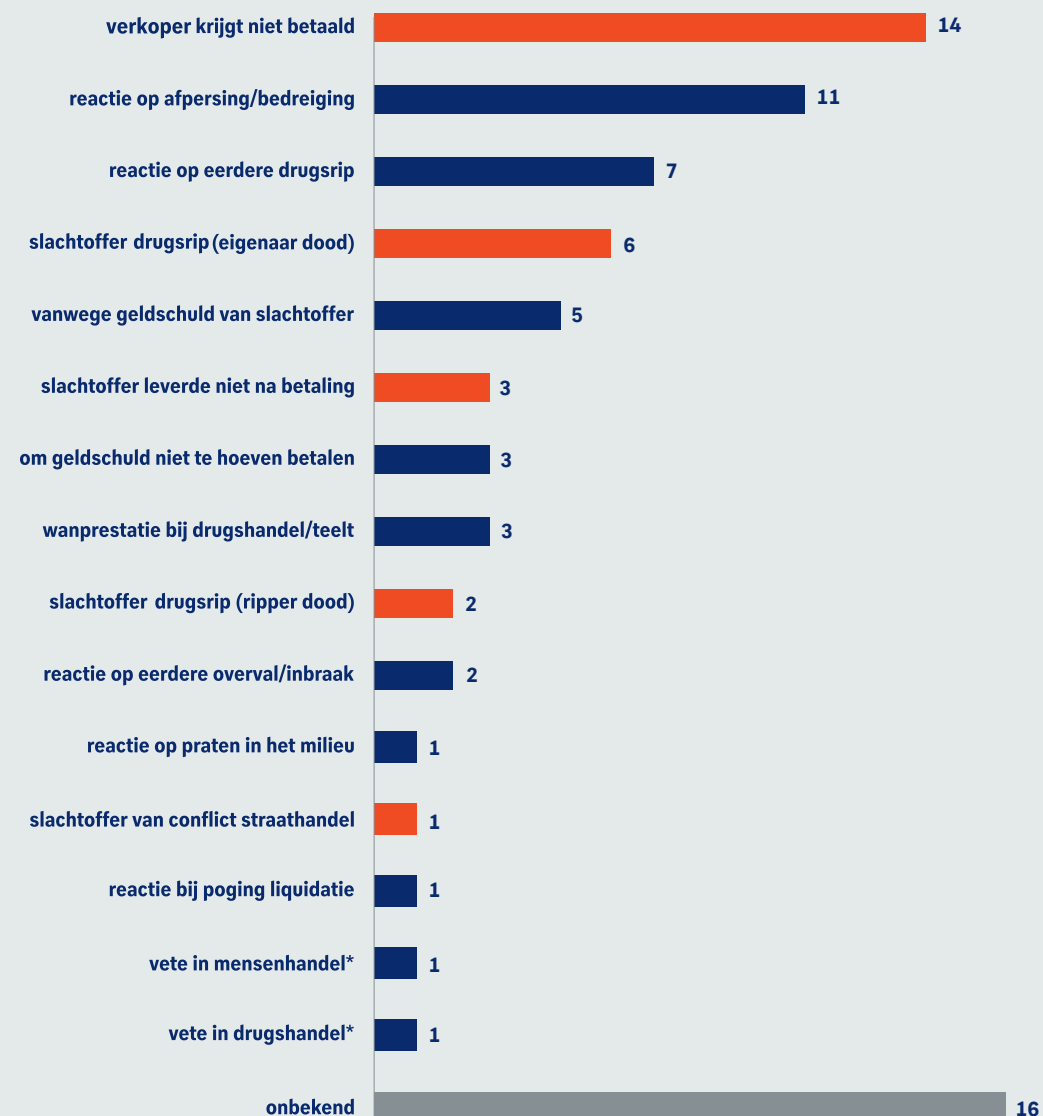
Nu de motieven voor (59 van de 64) liquidaties zijn behandeld, komen de aanleidingen voor 61 van de 77 andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu aan bod.¹⁸ Figuur 5 toont de verschillende aanleidingen. We maken daarbij onderscheid tussen gevallen waarbij er voorafgaand aan de fatale ontmoeting geen enkele aanleiding lijkt te bestaan voor een conflict (de oranje staven) en gevallen waarbij voorafgaand aan het dodelijke incident al wel een aanleiding of conflict aanwezig was, maar er bij aanvang van de ontmoeting geen intentie bestond om iemand te doden (de blauwe staven).

Kijken we allereerst naar de 26 gevallen zonder voorafgaande aanleiding (oranje staven) dan zien we dat bijna alle gevallen die fataal aflopen te maken hebben met drugsdeals of drugsrips (25). Meest frequent zijn drugsdeals waarbij verkopers door kopers worden omgebracht: veertien keer omdat de koper niet wilde betalen, drie keer omdat de verkoper niet wilde leveren. En ook bij drugsrips zijn de drugseigenaren (of bewakend personeel) meestal de dupe. Maar bij drugsrips bestaat er geen afspraak tussen dader en slachtoffer om elkaar te ontmoeten; de bedoeling is om de drugs heimelijk te stelen. In de praktijk kan dit leiden tot onverwachte confrontaties tussen rippers en drugseigenaren (of personen die voor de eigenaar de drugs bewaken). Van de acht keer dat zo'n confrontatie geheel uit de hand liep, leidde dat zesmaal tot de dood van de eigenaar (of bewaker) en tweemaal tot de dood van een ripper. De twee omgekomen rippers waren uit op het stelen van een partij cocaïne. Verder viel er vier keer een slachtoffer bij het rippen van een hennepplantage, eenmaal een slachtoffer bij diefstal van cocaïne en eenmaal een slachtoffer bij het stelen van heroïne.

Kijken we vervolgens naar de gevallen waarbij een ontmoeting naar aanleiding van eerdere gebeurtenissen uit de hand liep (blauwe staven), dan gebeurde dit elfmaal in reactie op een afpersing of bedreiging (18%) en zevenmaal in reactie op een drugsrip die enige tijd aan de ontmoeting voorafging (12%). Onenigheid over een geldschuld vormde ook nogal eens de aanleiding: vijfmaal leidde dit uiteindelijk tot de dood van de schuldenaar (8%) en driemaal kostte het degene die de schuld opeiste zijn leven (5%). Afgezien van de drie gevallen met als aanleiding een wanprestatie bij drugshandel of -teelt en twee gevallen in reactie op een eerdere overval of inbraak, kwamen de aanleidingen voor de resterende gevallen telkens maar een enkele keer voor.

¹⁸ Voor 16 gevallen kon geen aanleiding worden achterhaald.

Figuur 5. Aanleidingen voor andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu (2016-2023, N=77). Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

*Welk nader gespecificeerd motief er aan de vete ten grondslag ligt, is onbekend.

2.3.4 Criminele markten

Bij de gevallen van moord/doodslag die in dit fenomeenbeeld centraal staan, hebben zowel dader als slachtoffer bemoeienis met criminele activiteiten. Gelet op de aanleidingen en motieven uit de vorige paragraaf spelen die activiteiten zich in veel gevallen af op drugsmarkten. En dan vooral op de cocaïnemarkt, onder meer vanwege de grote financiële belangen (Boerman et al., 2017; Van Gestel & Verhoeven, 2017; Vermeulen et al., 2024). We zijn nagegaan voor welke van de 141 gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu er een link met de cocaïnemarkt bestaat en welke andere illegale markten een rol spelen (zie tabel 6).

Tabel 6. Moord/doodslag in het criminele milieu en de link met illegale markten (2016-2023).¹⁹

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

	Moord/doodslag in het criminele milieu					
	liquidatie (N=64)		geen liquidatie (N=77)		totaal (N=141)	
cocaïne	50	78,1%	25	32,5%	75	53,2%
cannabis	3	4,7%	19	24,7%	22	15,6%
synthetische drugs	6	9,4%	6	7,8%	12	8,5%
heroïne	3	4,7%	3	3,9%	6	4,3%
drugs ongespecificeerd	1	1,6%	16	20,8%	17	12,1%
wapenhandel	2	3,1%	2	2,6%	4	2,8%
mensenhandel/-smokkel	0	0,0%	1	1,3%	1	0,7%
andere markt	3	4,7%	4	5,2%	7	5,0%
nog onbekend	3	4,7%	7	9,1%	10	7,1%

Het overgrote deel van de gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu speelt zich af in de drugscene. Veel van die gevallen houden verband met belangen op de cocaïnemarkt. Dit geldt in het bijzonder voor de liquidaties (78%) en in mindere mate ook voor de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu (33%). Daarentegen zijn andere ge-

¹⁹ In sommige gevallen is er een link met meerdere illegale markten, waardoor de percentages optellen tot meer dan 100 procent.

vallen veel vaker dan liquidaties gerelateerd aan de cannabismarkt (25% versus 5%). Denk daarbij bijvoorbeeld aan de gevallen waarbij het rippen van een hennepplantage uit de hand loopt. Al met al betekent dit dat van elke drie gevallen van moord/doodslag gerelateerd aan de cocaïnemarkt er twee een liquidatie zijn. En van elke negen gevallen gerelateerd aan de cannabismarkt is er maar een een liquidatie. Kortom, binnen de cocaïnemarkt wordt veel vaker planmatig vermoord.

Ook als gevolg van belangen op de synthetische-drugsmarkt en de heroïne markt zijn er dodelijke slachtoffers gevallen, maar minder vaak (9% en 4%).

2.4. Betrokkenen

Personen kunnen op uiteenlopende manieren betrokken zijn bij een moord/doodslag in het criminele milieu. Dat geldt dan in het bijzonder voor liquidaties, aangezien daarbij sprake is van een vooropgezet moordplan. Bij de analyse van dergelijke moordplannen kunnen we - als ware het scènes uit een script - grofweg vijf opeenvolgende stappen onderkennen: opdrachtgeven, planning/voorbereiding, uitvoering, vlucht en *cool down*. In zo'n plan of script kunnen de gewenste activiteiten worden uitbesteed: bij elke stap kunnen andere personen een rol vervullen, bijvoorbeeld als voorverkener, lokker of schutter. Bijkomend voordeel voor een opdrachtgever is dat door het uitbesteden aan anderen - die soms weer anderen inschakelen voor een volgende stap - het steeds moeilijker wordt het dodelijke incident te koppelen aan hem als opdrachtgever. Zo blijft hij gemakkelijk(er) buiten beeld. Toch is het niet zo dat bij elke liquidatie sprake is van verregaande uitbesteding. Het komt soms ook voor dat een liquidatie door een persoon geheel zelfstandig wordt uitgevoerd.²⁰

Bij gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu waarbij, anders dan bij liquidaties, een vooropgezet moordplan ontbreekt, is ook geen sprake van een crimescript met verschillende rollen. Wel is er bij deze gevallen (de 'niet-liquidaties') net als bij liquidaties telkens een persoon als schutter/pleger direct verantwoordelijk voor een dodelijk slachtoffer. Om deze reden belichten we hier de schutters/plegers, temeer daar ook bij liquidaties de personen in deze rol het beste in beeld zijn gekomen bij de opsporing. Voor een overzicht van *andere* rollen die personen vervullen bij liquidaties verwijzen we naar een recente publicatie van onze hand.²¹

²⁰ Vanuit het perspectief van de rollen, vervult zo'n persoon meerdere rollen en is hij zowel opdrachtgever als schutter. Er zijn vier liquidaties waarbij, afgezien van de schutter, verder niemand in beeld is gekomen (zie ook Adjiembaks et al., 2023: p. 67).

²¹ In deze studie zijn de rollen van 211 verdachten van 57 liquidaties uit de periode 2016-2021 bepaald (Adjiembaks et al., 2023: p. 41 en pp. 67-70). De vaker voorkomende rollen van betrokkenen bij deze liquidaties zijn: opdrachtgever, moordmakelaar, facilitator benodigdheden, aflegger slachtoffer, lokker, chauffeur, schutter en handlanger van de schutter.

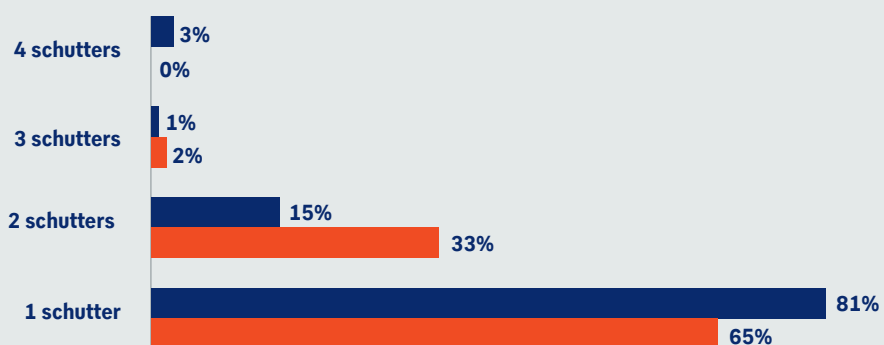
2.4.1 Schutters/plegers: omvang

Bij de 141 gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu in de afgelopen acht jaar, zijn er bij 118 verdachten geïdentificeerd (84%) die direct verantwoordelijk worden gehouden voor het dodelijke voorval (of er al voor zijn veroordeeld): de schutters/plegers.²² Dat percentage ligt bij liquidaties lager (72%) dan bij andere moord/doodslag in het criminele milieu (94%). Het is onwaarschijnlijk dat dit verschil te wijten is aan een verschil in opsporingsinspanningen. Aannemelijker is dat de betrokkenen bij liquidaties lastiger te achterhalen zijn dan de verantwoordelijken voor andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu. Bij liquidaties is immers sprake van een vooropgezet moordplan en in de andere gevallen was het plan nu juist niet om te doden - maar is een en ander anders verlopen dan gedacht. Bij een vooropgezet moordplan is meestal ook aandacht besteed aan de vlucht en *cool down*, waarbij maatregelen zijn getroffen om de identiteit van betrokkenen zo goed mogelijk te verhullen.

De verschillen tussen liquidaties en andere moord/doodslag in het criminele milieu zijn weergegeven in figuur 6. Bij 46 van de 64 liquidaties uit de periode 2016–2023 zijn schutters geïdentificeerd (oranje staven). In het merendeel van die liquidaties pleegt één enkele schutter de moord(en). Het gaat om 30 liquidaties (65%). Bij vijftien liquidaties zijn twee schutters betrokken. Bij één gaat het om drie schutters.

Figuur 6. Aantal schutters/plegers per liquidatie (N=46, oranje staven) en per ander geval van moord/doodslag in het criminele milieu (N=72, blauwe staven), 2016-2023.

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

²² Zoals eerder al is beschreven gebruikt men bij liquidaties vuurwapens om te doden. Bij de overige gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu hebben we niet alleen te maken met 'schutters' maar ook met 'plegers' die andere middelen aangrijpen om te doden en derhalve niet als 'schutters' kunnen worden betiteld.

Bij de andere moord/doodslag in het criminele milieu (blauwe staven) liggen de verhoudingen wat anders. Vaker dan bij liquidaties is een enkele schutter/pleger verantwoordelijk (81% versus 65%). Daarentegen hebben zich wel twee gevallen voorgedaan waarbij een viertal verantwoordelijk wordt gehouden voor dodelijke slachtoffers.

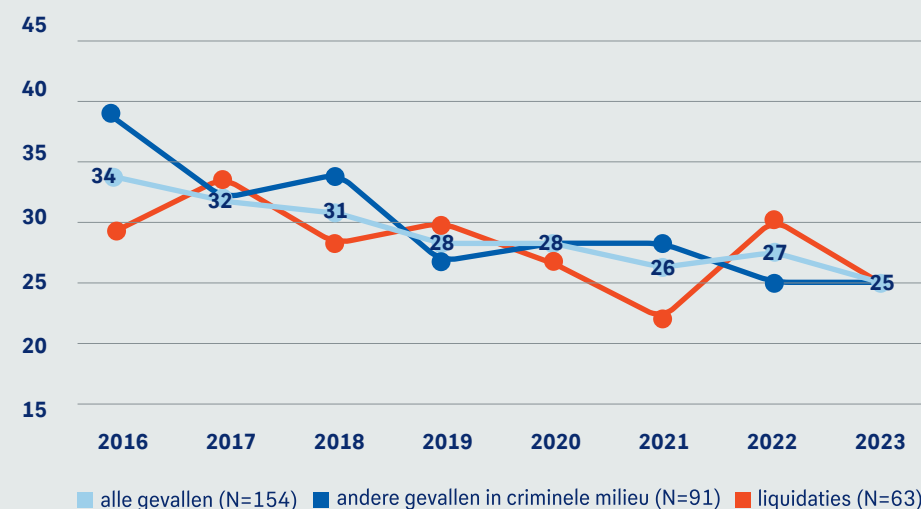
2.4.2 Schutters/plegers: geslacht en leeftijd

Over het geslacht van schutters/plegers kunnen we kort zijn. Alle bekend geworden schutters bij liquidaties waren mannen. Ook bij de andere gevallen in het criminele milieu waren het allemaal mannelijke schutters/plegers, op een geval na. Daarbij was sprake van een hennep-ripdeal waarbij men het slachtoffer wilde afpersen en hem hiertoe mishandelde tot de dood erop volgde. Voor deze daden zijn vier personen verantwoordelijk gehouden en veroordeeld: drie mannen en een vrouw.

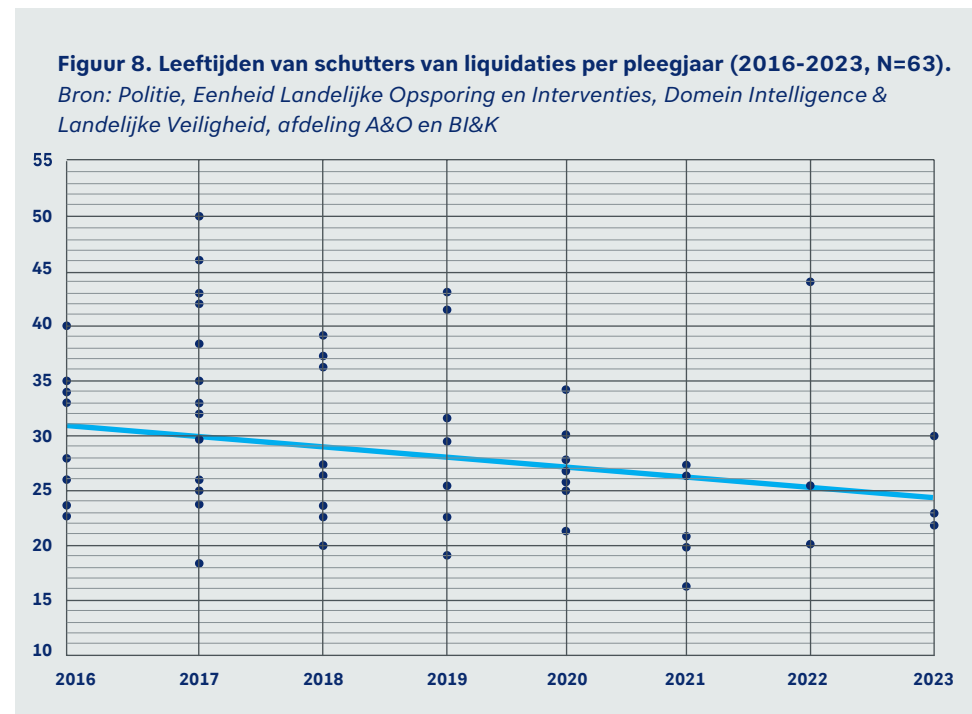
De lichtblauwe lijn in figuur 7 toont de gemiddelde leeftijd voor alle gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu. We zien met de jaren een gestage daling van een gemiddelde leeftijd van 33,6 jaar in 2016 naar 24,8 jaar in 2023. De laatste jaren is sprake van een stabilisatie. Voor schutters bij liquidaties daalde de gemiddelde leeftijd van 29 jaar in 2016 naar 25 jaar in 2023. Zelfs nog sterker daalde de gemiddelde leeftijd voor plegers van de andere gevallen in het criminele milieu, van 39 jaar in 2016 naar 25 jaar in 2023.

Figuur 7. Gemiddelde leeftijd van schutters/plegers van moord/doodslag in het criminele milieu: liquidaties versus andere gevallen (2016-2023).

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

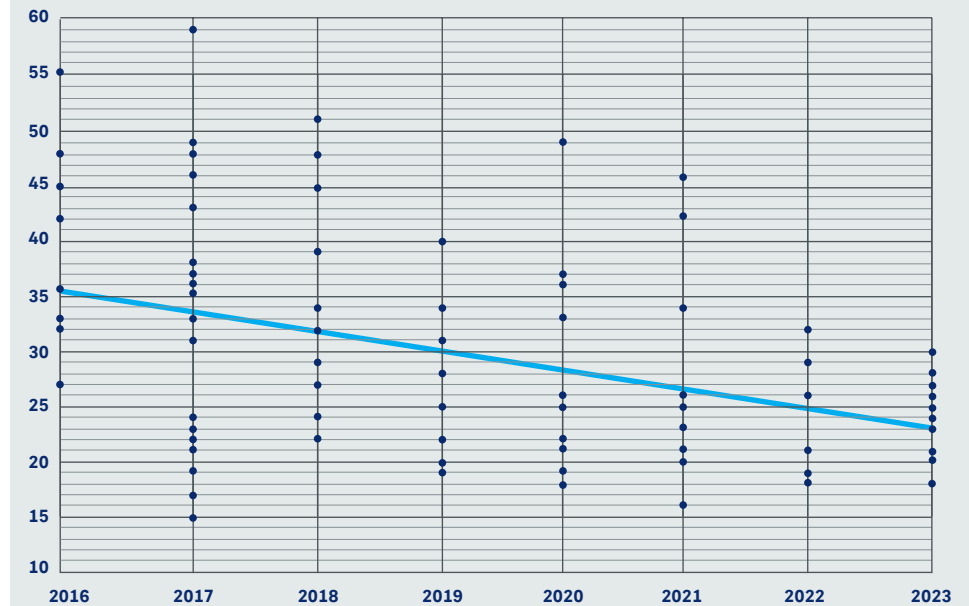
In de publicatie 'Liquidaties in Nederland' (Adjiembaks et al., 2023), hebben we laten zien dat de daling van de gemiddelde leeftijd van schutters bij liquidaties voor de periode 2016-2021 wordt veroorzaakt door een afname van de betrokkenheid van oudere schutters door de jaren heen en niet, zoals vaak wordt beweerd, door steeds jongere schutters. De aanvulling van de hiervoor genoemde gegevens met leeftijden van schutters voor de jaren 2022 en 2023 geeft geen reden om die conclusie te herzien. Integendeel, zoals blijkt uit figuur 8.

De afgelopen twee jaar was de jongste schutter twintig jaar en de oudste 44 jaar. Vervolgens hebben we ook voor de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu, de leeftijden van pleegers weergegeven: zie figuur 9.

Figuur 9. Leeftijden van schutters van andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu per pleegjaar (2016-2023, N=91).

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

Ook hier herkennen we eenzelfde tendens: de gemiddelde leeftijd neemt af (zie de trendlijn) maar niet zozeer vanwege het steeds jonger worden van pleegers, maar door het ontbreken van oudere pleegers. Dit leidt ertoe dat voor de afgelopen twee jaar (2022-2023) de spreiding tussen leeftijden van pleegers veel geringer is dan voor eerdere jaren. Zo was in 2017 de jongste pleger van een moord/doodslag in het criminele milieu 15 jaar oud en de oudste 59 jaar, terwijl in 2023 de jongste 18 jaar was en de oudste 30 jaar.

2.4.3 Schutters: criminele carrières

Ter afsluiting van dit hoofdstuk over betrokkenen besteden we aandacht aan de criminele carrière van schutters van liquidaties. Hiertoe resumeren we de bevindingen uit het al eerder aangehaalde recente onderzoek over liquidaties in Nederland (Adjiembaks et al., 2023, pp. 85-95). In dat onderzoek zijn diverse aspecten van de criminele carrière beschreven voor schutters bij liquidaties in de periode 2016-2021. Ten aanzien van de vraag of schutters onbekenden zijn van politie en justitie concluderen de auteurs: 'Van de 56 geïdentificeerde schutters zijn er 52 – het overgrote deel dus (93%) – al vóór het plegen van de liquidatie bij de politie bekend vanwege verdenking van strafbare feiten. Doorgaans pleegt een schutter de liquidatie pas jaren na zijn eerste geregistreeerde strafbare feit: voor een overgrote meerderheid vijf jaar daarna of later. Gemiddeld is een schutter al van 27 strafbare feiten

verdacht voor hij de liquidatie uitvoert. We kunnen dus wel stellen dat schutters van liquidaties een aanzienlijk crimineel *track record* opbouwen voordat ze een liquidatie plegen' (p. 180). En over de aanvang van criminele carrières bericht men: 'Een meerderheid van de schutters start zijn criminele carrière van geregistreerde strafbare feiten als minderjarige (34 van de 52) en een minderheid als volwassene (13 schutters). Ze zijn gemiddeld 16 jaar oud bij aanvang van hun criminele carrière. Vijf zijn er al vóór hun twaalfde jaar verdacht van een strafbaar feit' (p. 180).

Ook blijken schutters meestal niet voor het eerst gewelddadig actief te zijn: 'Uit de analyses van de criminele activiteiten blijkt dat veel schutters in hun criminele carrière, voorafgaand aan de liquidatie, verdacht zijn geweest van geweldsmisdrijven. Een op de drie schutters is bij de start al direct gewelddadig, 90 procent heeft voor het plegen van de liquidatie al geregistreerde misdrijven met een geweldscomponent op naam (11 van de 52 zelfs meer dan 10). Tweeëntwintig schutters zijn al eerder verdacht geweest van (poging tot) moord/doodslag' (p. 180).

Toch blijken schutters geen echte specialisten in geweld. '[...] geweldsmisdrijven vormen niet de meerderheid van hun geregistreerde strafbare feiten. Ze worden ook verdacht van allerlei andere strafbare feiten, zoals vermogensmisdrijven zonder geweld' (p. 180).

'Verder blijkt dat de ernst van de delicten in de loop van de criminele carrière niet voor elke schutter toeneemt. Er zijn zelfs wat meer schutters met een de-escalerende dan met een escalerende carrière' (p. 181).

2.5. Gevolgen

Inherent aan dit geweldsfenomeen zijn de fysieke slachtoffers: doden en gewonden. Naast fysieke slachtoffers brengt moord/doodslag nog diverse andere, secundaire gevolgen met zich mee. Denk daarbij bijvoorbeeld aan psychische schade in de vorm van het leed voor familieleden die een naaste verliezen, aan traumatische gevolgen voor omstanders of aan de onveiligheidsgevoelens die door het geweld in de openbare ruimte kunnen ontstaan - lokaal of in de samenleving als geheel.

Hier behandelen we uitsluitend de primaire en meetbare gevolgen: de dodelijke en gewonde slachtoffers.

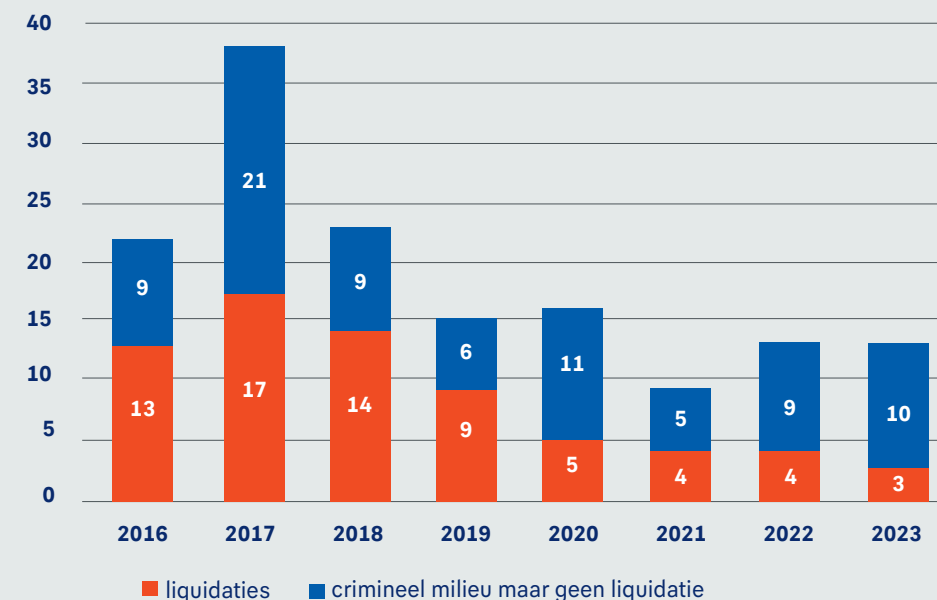
2.5.1 Dodelijke en gewonde slachtoffers

Als gevolg van de 141 gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu vielen er in de periode 2016-2023 in totaal 149 dodelijke slachtoffers (zie figuur 10). Iets minder dan de helft daarvan (46%) was slachtoffer van een liquidatie. Het gaat om 69 slachtoffers die bij 64 liquidaties volgens een vooropgezet moordplan van het leven werden beroofd.²³ Voor tachtig dodelijke slachtoffers bij 77 andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu geldt dat het aanvankelijk *niet* de bedoeling was hen te doden. Bij hen liep de situatie echter volledig uit de hand, met fatale gevolgen. Het gaat om 54 procent van alle dodelijke slachtoffers van moord/doodslag in het criminele milieu.

²³ Als we de onduidelijke gevallen zouden meerekenen (daarvan weten we niet zeker of de moord/doodslag in het criminele milieu een liquidatie betreft), dan is het aantal dodelijke slachtoffers 85 (bij 79 liquidaties).

Figuur 10. Dodelijke slachtoffers van moord/doodslag in het criminele milieu (2016-2023, N=149).²⁴

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

Bij de meeste liquidaties in de periode 2016-2023 valt een enkel dodelijk slachtoffer. Drie keer vielen er meerdere dodelijke slachtoffers: twee keer ging het om twee slachtoffers en één keer om vier. Bij de andere gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu viel telkens een enkel dodelijk slachtoffer te betreuren, met uitzondering van drie gevallen met twee dodelijke slachtoffers.

Bij liquidaties in de periode 2016-2023 raakten, afgezien van het dodelijke slachtoffer, ook nog zeven mensen (zwaar)gewond. Bij een vergismoord raakte de vrouw van het slachtoffer zwaargewond, hun kind van twee jaar oud bleef ongedeerd. Bij een andere liquidatie raakten twee vrouwen en het eigenlijke doelwit zwaargewond, terwijl een ander dodelijk werd geraakt. Het vijfde zwaargewonde slachtoffer was het eigenlijke doelwit, een andere aanwezige overleefde de aanslag op die ander niet. Bij een liquidatie waarbij een afperser in zijn auto werd doodgeschoten raakte de rijder gewond. En ten slotte wist een van de twee doelwitten de aanslag op hun levens ternaauwernood te overleven na een periode in coma te hebben doorgebracht.

Dan de andere gevallen in het criminele milieu. Afgezien van de tachtig dodelijke slachtoffers raakten ook nog eens negen personen (zwaar)gewond. Bij vijf dodelijke incidenten viel een

²⁴ Voor sommige gevallen van moord/doodslag bestaat onduidelijkheid over het motief. Het is dan niet duidelijk of het al dan niet een moord/doodslag in het criminele milieu betreft. Stel dat al die onduidelijke gevallen alsnog een moord/doodslag in het criminele milieu zouden blijken te zijn, dan zou het aantal slachtoffers voor de hele periode 170 bedragen.

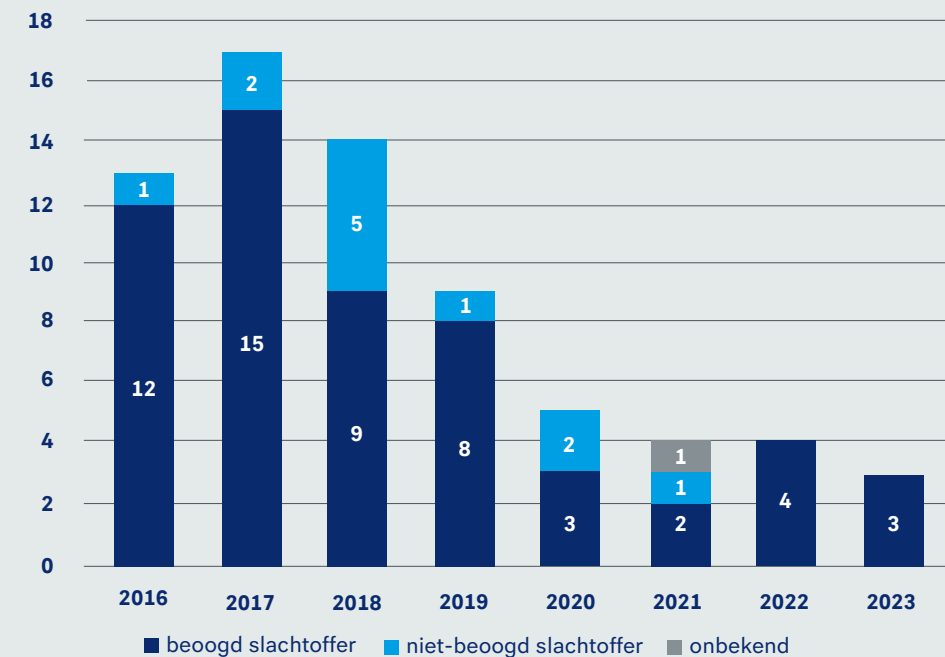
enkele gewonde en bij twee incidenten twee gewonden. Twee broers die beiden doelwit waren, raakten gewond terwijl een toevallige omstander het leven liet. En bij een ander dodelijk incident werd moedwillig ingereken op een scooter waarbij de rijder overleed en de bestuurder en een toevallige omstander beiden gewond raakten.

2.5.2 Niet-beoogde slachtoffers bij liquidaties

Als er een dodelijk slachtoffer valt bij een onverwachte confrontatie bij het rippen van een hennepplantage, was er *geen* vooropgezet plan om iemand te doden. Dergelijke slachtoffers van moord/doodslag in het criminele milieu zijn in die zin allen niet-beoogd. Bij liquidaties is er *wel* sprake van een vooropgezet plan om iemand te doden. Toch vallen er ook bij liquidaties soms niet-beoogde dodelijke slachtoffers. Dit komt omdat lang niet alle liquidaties volgens plan verlopen. Van de 69 slachtoffers die bij 64 liquidaties omkwamen zijn er twaalf niet beoogd, zie figuur 11. Het gaat om negen liquidaties met één niet-beoogd slachtoffer en één liquidatie met drie niet-beoogde slachtoffers.

Figuur 11. Beoogde en niet-beoogde dodelijke slachtoffers van liquidaties in Nederland (2016-2023, N=69).

Bron: Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies, Domein Intelligence & Landelijke Veiligheid, afdeling A&O en BI&K

Aangezien er de laatste twee jaar bij liquidaties geen niet-beoogde slachtoffers zijn gevallen, komen de bevindingen op dit punt overeen met die uit onze eerdere studie over de periode 2016-2021 (zie Adjiembaks et al., 2023, p. 71): in de periode 2016-2023 tellen we nog altijd twaalf niet-beoogde dodelijke slachtoffers. Deze twaalf betreffen enerzijds *verwisselde* slachtoffers - personen die worden aangezien voor een ander, een persoonsverwisseling dus²⁵ - en anderzijds *bijkomende* dodelijke slachtoffers, personen die slachtoffer worden omdat ze bij het beoogde doelwit in de buurt zijn, al dan niet toevallig.²⁶ Het aantal dodelijke slachtoffers als gevolg van een persoonsverwisseling bedraagt vier; het aantal bijkomende dodelijke slachtoffers bedraagt zeven.

Van een twaalfde niet-beoogd slachtoffer is onduidelijk of sprake is van een persoonsverwisseling of van slachtofferschap omdat het slachtoffer bij het beoogde doelwit in de buurt was.²⁷

Voor een dertiende geval is onduidelijk of het slachtoffer beoogd was of niet. Hierbij is of sprake van een persoonsverwisseling of van vergelding, toen bleek dat het oorspronkelijk beoogde doelwit onvindbaar was.

2.6. Criminaliteitsrelevante factoren en verwachtingen

Op zoek naar factoren die bepalend zijn voor de prevalentie van moord/doodslag in het criminele milieu, kijken we hier niet zozeer naar de gevallen die min of meer toevallig ontstaan maar vooral naar de planmatige gevallen: de liquidaties. Bieden ontwikkelingen ten aanzien van de beschikbaarheid van benodigde mensen en middelen bij liquidaties wellicht aanknopingspunten voor het formuleren van verwachtingen voor de toekomst?

De voornaamste middelen die bij het uitvoeren van een liquidatie worden gebruikt, zijn vuurwapens en vervoermiddelen. Vervoermiddelen zijn voor eenieder verkrijgbaar, ongeacht het doel waarvoor men het gebruikt. Vluchtauto's kunnen op andermans of valse naam worden gehuurd zodat identificatie lastiger wordt. Het ligt niet in de lijn der verwachtingen dat er zich op dit vlak in de nabije toekomst ontwikkelingen gaan voordoen waardoor het moeilijker wordt om voor het plegen van liquidaties over vervoermiddelen te kunnen beschikken. Dan de vuurwapens, hoe zit het met de beschikbaarheid daarvan? Al geruime tijd geleden is geconstateerd dat de verkoop van vuurwapens en onderdelen via internet het aanbod vergroot en naar verwachting verder zal doen toenemen (Boerman & Bruinsma, 2012: p. 132). Ook destijds constateerden de onderzoekers al dat zonder ingrijpende veranderingen er de komende jaren binnen het criminele circuit geen schaarste aan wapens en munitie zal ontstaan en dat het geweld door wapengebruik zal blijven voortduren en kan toenemen (p. 132). Er is sindsdien weinig vooruitgang geboekt. Er zijn ons geen ontwikkelingen bekend die de beschikbaarheid van vuurwapens in de nabije toekomst substantieel bemoeilijken. Integendeel, door de oorlog tussen Oekraïne en Rusland vindt momenteel een enorme wapenwedloop plaats. Mocht er binnen afzienbare tijd een einde komen aan dit conflict dan

25 In de volksmond worden deze moorden veelal aangeduid als 'vergismorden'.

26 Zo kun je slachtoffer worden terwijl je met het beoogde doelwit optrekt of je kunt slachtoffer worden als toevallige passant.

27 Nadat het dodelijk slachtoffer viel, schoot de schutter ook nog op wegvluchtende personen. Dit doet vermoeden dat het beoogde doelwit zich mogelijk onder de wegvluchtende personen bevond.

kan dat leiden tot een flinke impuls voor de illegale wapenhandel en dit zal de verkrijgbaarheid van vuurwapens alleen maar vergemakkelijken. Al met al is de conclusie dat er naar verwachting voorlopig genoeg vuurwapens in omloop zullen blijven om potentiële schutters van schiettuig te voorzien.

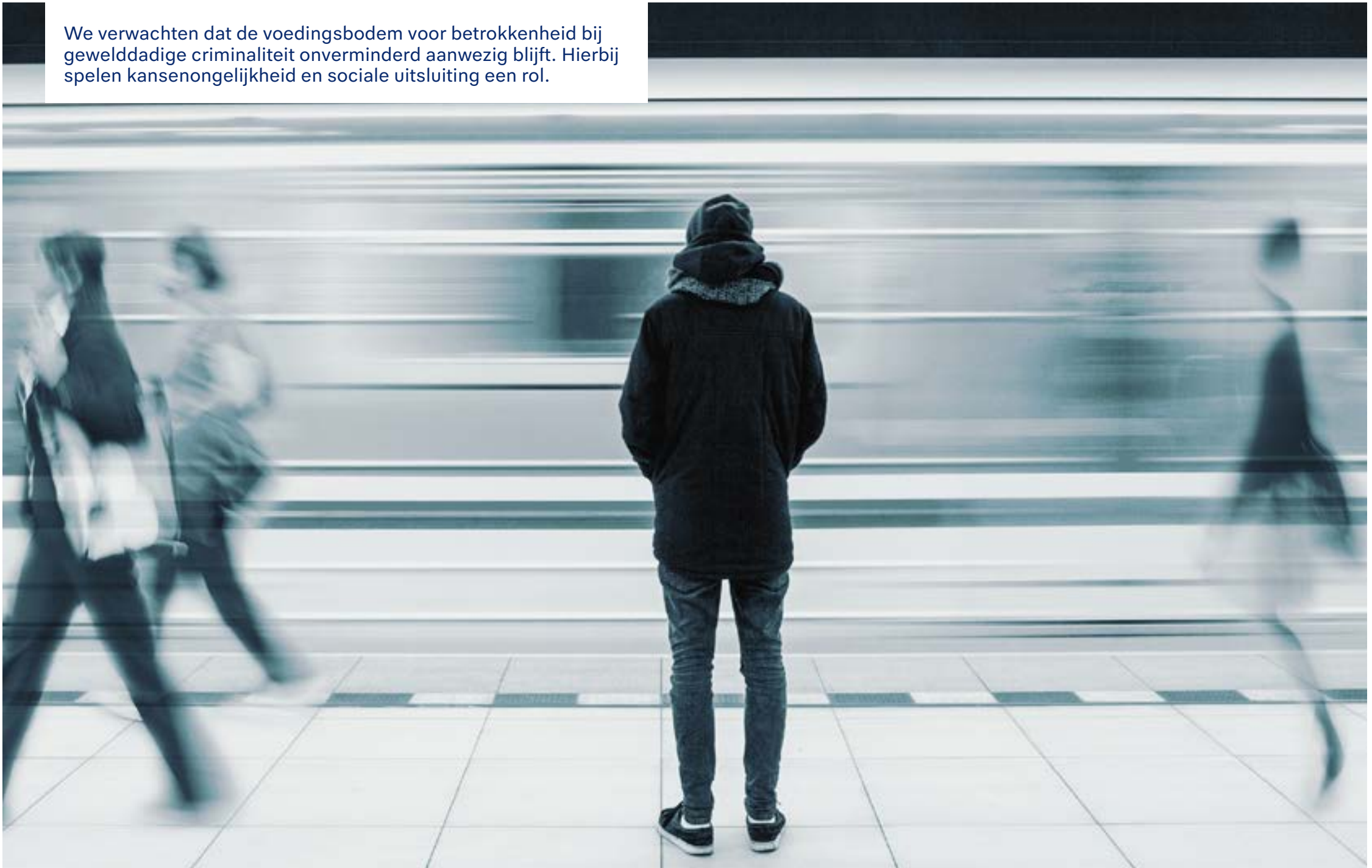
Naast de beschikbaarheid van middelen, moeten er personen bereid worden gevonden om uitvoering te geven aan een liquidatie. Op zoek naar beweegredenen voor die bereidheid zijn in recent onderzoek interviews gehouden met veertien veroordeelde betrokkenen bij liquidaties (Adjiembaks et al., 2023, pp. 149-150). Daaruit bleek dat een viertal factoren in de tienertijd een rol kan hebben gespeeld bij het 'maatschappelijk afglijden' richting criminaliteit - en dus ook enige invloed kan hebben gehad op het bijdragen aan de uitvoering van een liquidatie. Het gaat om de factoren: 'armoede op het thuisfront', 'opgroeien in een achterstandswijk', 'negatieve rolmodellen' en 'behoefte aan spanning'. In combinatie met een aantal andere factoren (zie verder: Adjiembaks et al., 2023: pp. 149-150) en een aanhoudend instabiel leven als jongvolwassene, zijn deze factoren volgens de onderzoekers faciliterend aan de betrokkenheid bij het uitvoeren van liquidaties.

In de loop der jaren zijn ook door diverse andere onderzoekers (risico)factoren benoemd die zouden bijdragen aan het maatschappelijk afglijden in de criminaliteit (zie bijvoorbeeld Junger-Tas, Stekelee & Moll, 2008; Servaas, Weerman & Fischer, 2021). Bovenkerk wijst op 'diepgewortelde sociale achterstelling', en 'wonen in een mindere buurt, scholen van mindere kwaliteit, een lager schooladvies, geen mondige opgeleide ouders die daar vervolgens iets aan kunnen doen, lagere kansen op de arbeidsmarkt en dan ook nog eens een leefgemeenschapscultuur buiten het gezin, op straat' (Sahadat, 2018). De Jong wijst als voedingsbodem voor criminaliteit op drie a's (Stoker & Thijssen, 2018). Het gaat om jongeren die wel hier zijn geboren maar worden behandeld als buitenlanders (allochtoon). Ze voelen zich achtergesteld en groeien op in probleemwijken en probleemgezinnen (achtergesteld). En ze krijgen een stempel van hulpinstanties dat ze anders zijn, bijvoorbeeld, vanwege psychische problemen of zwakbegaafdheid (anders). Deze jongeren ontwikkelen wantrouwen tegen de overheid en een idee dat de maatschappij hen niets te bieden heeft. Vanwege een behoefte aan erkenning en status zijn dergelijke jongeren kwetsbaar voor criminele ronselaars. Eenmaal geronseld worden ze steeds verder klemgezet en raken ze betrokken bij ernstige vormen van criminaliteit, waaronder liquidaties.

Een en ander vatten we samen onder de noemer 'kansenongelijkheid en sociale uitsluiting'. Gelet op de huidige verharding van het politieke klimaat en de polarisering in de samenleving verwachten we in de nabije toekomst geen afname van kansenongelijkheid en sociale uitsluiting. Dit zou betekenen dat de voedingsbodem voor betrokkenheid bij gewelddadige criminaliteit in stand blijft.

De ontwikkeling van het aantal liquidaties zal daarmee vooral afhankelijk zijn van opdrachtgevers die bereid zijn zo ver te gaan dat ze het risico voor lief nemen om vol in de schijnwerpers van politie en justitie te komen staan. Het lijkt erop dat recente succesvolle opsporing en berechting voorlopig een afschrikwekkende werking hebben gehad. Deze successen bieden helaas geen garantie voor de toekomst.

We verwachten dat de voedingsbodem voor betrokkenheid bij gewelddadige criminaliteit onverminderd aanwezig blijft. Hierbij spelen kansenongelijkheid en sociale uitsluiting een rol.

3

Aanslagen met explosieven

Een laagdrempelige vorm van bedreigen met grote
maatschappelijke gevolgen

3.1. Inleiding

De toename van de aanslagen met explosieven zorgt voor onrust in onze straten en wijken en staat hoog op de politieke agenda. Op 13 juni 2024 besprak de commissie voor Justitie en Veiligheid van de Tweede Kamer met experts en de burgemeesters van Amsterdam, Rotterdam en Vijfheerenlanden hoe dit probleem het hoofd te bieden. Op verzoek van het OM, de politie en lokale bestuurders wordt een landelijke taskforce ingericht die een strategische aanpak moet coördineren waarin verschillende maatschappelijke partners samenwerken (NOS Nieuws, 2024a). Het is voor het vormgeven van zo'n aanpak van belang om antwoorden te vinden op vragen als: wat is de aard, omvang en impact van aanslagen met explosieven? Welk deel hiervan houdt verband met de georganiseerde criminaliteit? Welk motief gaat erachter schuil? In dit hoofdstuk trachten we antwoorden te vinden op deze en andere vragen en daarmee een bijdrage te leveren aan het bestrijden van deze problematiek.

3.1.1 Leeswijzer

Voordat we in de volgende paragrafen toekomen aan het bespreken van de onderzoeksbevindingen, lichten we in deze paragraaf nog kort toe wat onze uitgangspunten waren bij het onderzoek naar aanslagen met explosieven (onderzoeksdomein en afbakening, zie 3.1.2) en hoe we aan onze data zijn gekomen (dataverzameling, zie 3.1.3). Daarna bespreken we in de volgende paragraaf de omvang van het fenomeen (paragraaf 3.2). Hier kijken we onder meer naar de geografische spreiding in Nederland en laten we niet alleen zien dat de omvang de laatste jaren fors is gestegen maar ook hoe die ontwikkeling zich verhoudt tot de ontwikkeling in enkele andere landen in Europa. De aard bespreken we in paragraaf 3.3. Wat zijn kenmerken van de aanslagen? Welke explosieven worden er gebruikt, tegen wat voor objecten worden die explosieven ingezet, op welk moment van de dag en met welk motief? Om effectief beleid te kunnen ontwikkelen is met name kennis over het motief cruciaal. In paragraaf 3.4 bespreken we de kenmerken van de betrokkenen bij de aanslagen. We zullen laten zien dat er steeds beter zicht is op de uitvoerders en tussenpersonen (brokers) van aanslagen. Daarentegen blijven opdrachtgevers gemakkelijker buiten beeld. In deze paragraaf zullen we ingaan op het deel van de aanslagen dat in verband kan worden gebracht met de georganiseerde criminaliteit. In paragraaf 3.5 bespreken we de gevolgen van de aanslagen met explosieven. We gaan in op de gevaarstelling en de maatschappelijke impact. Wat is de impact voor de bewoners en de omwonenden? Wat is de materiële en fysieke schade? Daarna behandelen we enkele factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van aard en omvang van aanslagen met explosieven (paragraaf 3.6). Wat is de invloed van de Nederlandse vuurwerkcultuur en de rol van de illegale (internationale) handel in zwaar, professioneel vuurwerk? Ook kijken we vooruit. In hoeverre is er sprake van een trend en wat zijn de mogelijke toekomstige scenario's? Daarbij bespreken we onder meer het belang van Europese regelgeving over productie en handel in zwaar vuurwerk.

3.1.2 Onderzoeksdomein en afbakening

Aanslagen met explosieven zijn incidenten waarbij een projectiel tot ontploffing is gebracht met het doel iemand te bedreigen.²⁸ We spreken dus van een aanslag met een explosief als er een explosie heeft plaatsgevonden. Incidenten met explosieven die niet zijn afgegaan, rekenen we niet tot aanslagen met explosieven en die laten we in dit onderzoek buiten beschouwing. Dat betekent dat incidenten waarbij bijvoorbeeld een handgranaat aan de voordeur is opgehangen, niet zijn meegenomen in de analyse.²⁹ Onder explosieven verstaan we al het explosief materiaal dat door ontploffing fysieke schade kan toebrengen aan personen en goederen in de omgeving. Om iemand te bedreigen kan de aanslag met een explosief gericht zijn tegen personen en/of de eigendommen van die personen, zoals huis, bedrijf, vervoermiddel en dergelijke. Explosies met een ander doel blijven hier buiten beschouwing, denk bijvoorbeeld aan explosies in de openbare ruimte waarbij een bushokje wordt vernield.³⁰

3.1.3 Dataverzameling

Het selecteren en opschonen van politiedata over aanslagen met explosieven is een grote uitdaging. Voor landelijk inzicht in de aard en omvang van aanslagen met explosieven is een goede bron en een goede selectie van gebeurtenissen vereist. Daar grip op krijgen bleek niet eenvoudig. Dat komt onder meer doordat aanslagen met explosieven een relatief nieuw fenomeen is in Nederland, waardoor registratie van deze incidenten nog niet sluitend is. Daarnaast is, vooral door het toenemend gebruik van zwaar, professioneel vuurwerk, de perceptie op wat een aanslag met een explosief is in korte tijd veranderd. Waar in 2020 het plaatsen van zwaar vuurwerk in een bus door een groep jongeren als baldadigheid en vandalisme werd beoordeeld, wordt het sinds 2021 eerder gezien als een aanslag met een explosief.

Om duiding te geven aan de ontwikkeling van de omvang van aanslagen met explosieven in de onderzoeksperiode maken we gebruik van gegevens uit het Nationaal Bom Data Centrum (NBDC)³¹ van het Team Centrex CBRN-Explosieven. Het gaat hierbij om 112-meldingen

28 Hoofdzakelijk met als oogmerk iemand iets te laten doen of te doen nalaten.

29 Genoemde gevallen met handgranaten die aan deuren zijn bevestigd, kunnen niet eenvoudig worden onderscheiden van de gevallen waarbij handgranaten (en andere explosieven) op willekeurige plekken worden aangetroffen als overblijfsel uit de Tweede Wereldoorlog. In de politieregistraties vallen beide soorten gevallen onder de noemer 'aantreffen van een explosief'.

30 Van de geregistreerde explosies in 2023 blijft om deze reden naar schatting 9 procent buiten beschouwing. Afgezien hiervan bevatten de registraties ook nog meldingen van explosies waarvan achteraf bleek dat er geen explosie heeft plaatsgevonden. Het gaat dan, bijvoorbeeld, om een incident waarbij een baksteen tegen een auto wordt gegooid die als explosie wordt geregistreerd omdat de melder dacht dat er zwaar vuurwerk ontplofte. Het gaat om een zeer beperkt aantal incidenten.

31 Onderdeel van de Dienst Specialistische Operaties bij de Eenheid Landelijke Expertise & Operaties van de politie. Het Nationaal Bom Data Centrum houdt het aantal incidenten met explosieven bij waardoor inzicht kan worden verkregen in het gebruik van 'CBRNE-explosieven': Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire explosieven. Met het inzicht in het gebruik van dergelijke explosieven beoogt men onder andere bij te dragen aan de handhaving van de openbare orde en veiligheid en de bestrijding van terrorisme.

waarin een explosie en het aantreffen van een explosief of een verdacht object wordt gemeld. Deze incidenten zijn in 2021, 2022 en 2023 volgens een consequente registratiemethode bijgehouden. In de jaren daarvoor was de registratiemethode afwijkend. Daarom nemen we de data van 2020 niet mee in de analyses ten behoeve van dit onderzoek en gebruiken we de gegevens voor de periode 2021-2023.

Voor meer inzicht in de kenmerken van explosies en het motief maken we gebruik van de incidenten uit 2023. Hierbij gebruiken we de gegevens uit twee databestanden die elkaar aanvullen: het bestand van het eerdergenoemde NBDC en het bestand van het Landelijk Forensisch Coördinatie Team (LFCT). Het LFCT verzamelt sinds 2012 gegevens over ram- en plofkraken en sinds medio 2022 ook gegevens over aanslagen met explosieven. Dit doen ze door de incidenten te verifiëren in de politiesystemen en de berichtgeving in de media over explosies te monitoren. Daarnaast registreert het LFCT de explosies waarbij de Teamleider Explosieven Veiligheid (TEV) en/of de Explosieven Opruimingsdienst Defensie is ingezet (EOD).

Uit een cross-check van de data uit beide bestanden is gebleken dat in beide datasets relevante incidenten voor dit onderzoek zijn geregistreerd die in de andere dataset niet voorkomen. Daarom is besloten beide bestanden te combineren. Het nazoeken van de kenmerken van incidenten uit het totaalbestand is dusdanig tijdrovend dat ervoor gekozen is een random steekproef te trekken van 14 procent van de relevante registraties voor 2023. Voor alle 167 incidenten uit deze steekproef zijn de politiesystemen uitvoerig nagezocht op kenmerken van deze incidenten.

Afgezien van politieregistraties is gebruik gemaakt van de recente literatuur over dit onderwerp en zijn experts binnen en buiten de politieorganisatie geraadpleegd. In focusgroepen en persoonlijke gesprekken is informatie en kennis over aanslagen met explosieven verzameld, onder meer bij de Crypto Analyse Teams (CAT's)³² en bij opsporingsteams van de politie. Naast het zoeken naar informatie in de reguliere politiesystemen, zijn opsporingsonderzoeken bestudeerd, met name om informatie over criminele samenwerkingsverbanden (csv's) en betrokken subjecten te achterhalen.

3.2. Omvang

3.2.1 Ontwikkeling van het aantal aanslagen in Nederland

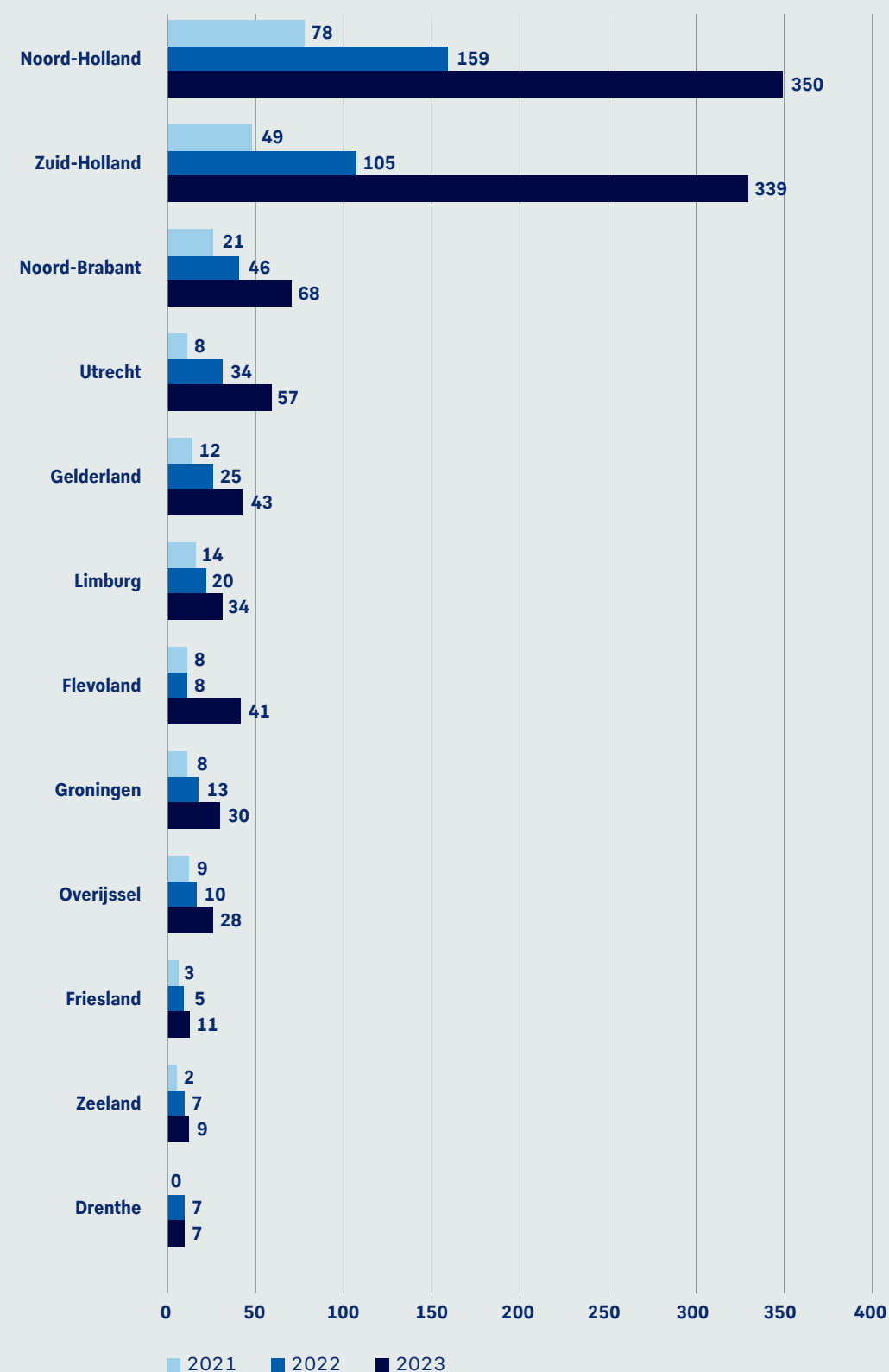
In heel Nederland is sinds 2021 sprake van een vrij explosieve en continue stijging van het aantal aanslagen met explosieven: van 212 naar 439 in 2022, naar 1017 in 2023. Sinds 2021 is er dus sprake van meer dan verviervoudiging. In figuur 12 zijn de aanslagen in de periode 2021-2023 per provincie weergegeven.

Voor alle jaren geldt dat de meeste aanslagen in de provincie Noord-Holland plaatsvonden. Hoewel de explosies in het hele land zijn toegenomen, is vooral sprake van een Randstedelijk probleem. Het aandeel van de Randstad neemt bovendien met de jaren toe: van 64 naar 68 tot 73 procent in 2023. In figuur 13 is de geografische spreiding van de geregistreerde aanslagen in Nederland in de periode 2021-2023 gevisualiseerd.

³² Expertmeeting 'strategische analyse cryptodata'

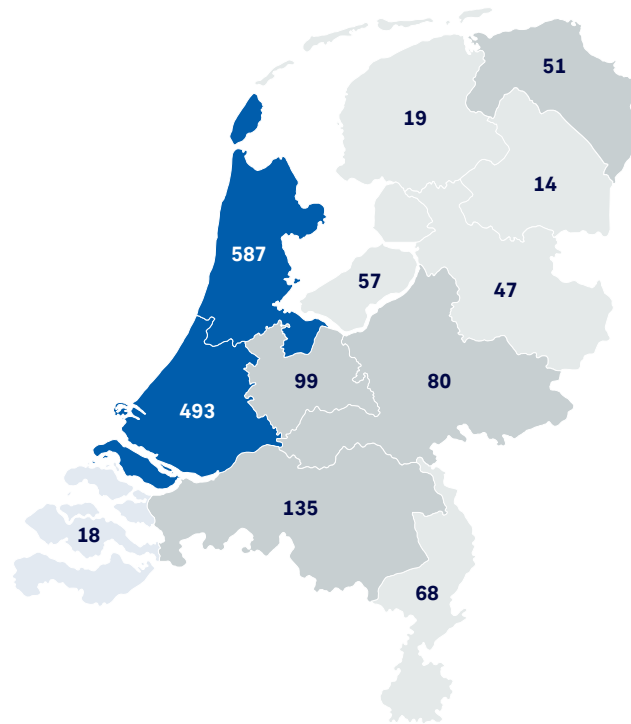
Figuur 12. Geregisteerde aanslagen met explosieven in Nederland, per provincie (2021-2023).

Bron: Team Centrex CBRN-Explosieven/NBDC, Politie (d.d. 24/04/2024)

Figuur 13. Geregistreerde aanslagen met explosieven (2021-2023, N=1668).

Bron: Team Centrex CBRN-Explosieven/NBDC, Politie (d.d. 24/04/2024)

De steden Amsterdam (343), Rotterdam (187) en Den Haag (95) krijgen in de periode 2021-2023 samen 37 procent van alle aanslagen in Nederland voor hun kiezen. Het gaat om 625 van de in totaal 1668 geregistreerde aanslagen. Daarnaast vonden in Utrecht (39), Purmerend (25), Haarlem (23) en Alkmaar (21) meer dan 20 aanslagen plaats. Al met al stellen we vast dat meer dan 70 procent van de aanslagen met explosieven in Nederland in de Randstad plaatsvindt.

Vergisaanslagen - Het plaatsnemen van een explosief kan binnen een dag geregeld worden. De uitvoerders krijgen dan alleen een adres en moeten snel handelen. Dit leidt nogal eens tot vergisaanslagen. Bij enkele samenhangende gevallen in Rotterdam bleken twee van de vijf explosies een vergisaanslag. Het explosief werd één keer bij het verkeerde huisnummer tot ontploffing gebracht en één keer in de verkeerde stad. In het laatstgenoemde geval waren de straatnaam en het huisnummer hetzelfde. In een andere casus werd het explosief niet bij huisnummer 11b geplaatst maar bij 17b en in weer andere gevallen ging het om de verkeerde portiek. Het is niet mogelijk om het precieze aantal vergisaanslagen vast te stellen. In de meeste gevallen zijn de aanwijzingen daarvoor te beperkt. Zo kan er het vermoeden bestaan dat de aanslag gericht was tegen een veroordeelde drugs crimineel die in dezelfde straat

woont. Ook verklaren slachtoffers van aanslagen nogal eens dat ze denken dat de aanslag gericht moet zijn tegen anderen omdat zij met niemand een conflict hebben.

3.2.2 Nederland een uitschieter binnen Europa

Om de problematiek met explosieven in Nederland in perspectief te kunnen plaatsen hebben we via Europol andere EU-lidstaten bevestigd over de omvang van aanslagen met explosieven in hun land.³³ Hoewel de gegevens uit die rondgang maar gedeeltelijk vergelijkbaar zijn met de Nederlandse cijfers, werd wel duidelijk dat het aantal aanslagen met explosieven in omliggende landen een stuk lager ligt dan in Nederland. Alleen in Duitsland is het aantal aanslagen in 2022 getalsmatig enigszins vergelijkbaar met Nederland: 847 aanslagen. Afgezet tegen inwoneraantallen is dit aantal vergeleken met Nederland overigens beperkt. Anders dan in Nederland is daarbij in Duitsland een substantieel deel van de aanslagen politiek van aard³⁴: 59 procent. Verder speelt in Duitsland het gebruik van explosieven bij conflicten tussen georganiseerde misdaadgroeperingen geen rol van betekenis.³⁵ In België is van de 86 aanslagen in 2022 en 89 in 2023, een deel te herleiden naar conflicten in de drugscriminaliteit waarbij Nederlanders betrokken zijn. In Noorwegen (1 in 2022 en 10 in 2023) en Cyprus (22 in 2022 en 50 in 2023) hebben alle aanslagen een 'link met het criminele milieu' en in Zweden (85 in 2022 en 138 in 2023) betreft een 'substantieel deel afpersingen en/of conflicten in het criminele milieu'.³⁶ In Denemarken was in 2023 de helft van de 24 explosies 'gerelateerd aan georganiseerde misdaad'. De gevallen in Estland (1 in zowel 2022 als 2023) hebben geen link met de georganiseerde misdaad. De explosies in Polen (1 in 2022) en Portugal (1 in zowel 2022 als 2023) bleken relationeel van aard. Hoewel er aan een vergelijking tussen lidstaten flink wat methodologische haken en ogen zitten³⁷, durven we op basis van onze rondgang niettemin te concluderen dat er in Nederland verhoudingsgewijs veel aanslagen met explosies plaatsvinden: Nederland vormt wat dit betreft een uitschieter.

3.3. Aard

In deze paragraaf beschrijven we de kenmerken van aanslagen met explosieven. Daarbij baseren we ons hoofdzakelijk op een random steekproef van 14 procent van alle aanslagen met explosieven in 2023 uit de bestanden van het NBDC en het LFCT. In totaal zijn 167 incidenten bestudeerd en gescoord op 22 variabelen. In paragraaf 3.3.1 bespreken we welke

³³ Via EMPACT Firearms hebben we de Europol lidstaten de vraag gesteld: 'How many attacks with explosives (including flashbangers) have occurred in your country in 2022 and 2023?'

³⁴ In Duitsland gebruiken ze hiervoor de term 'politisch motiverde Kriminalität'.

³⁵ In Duitsland worden met explosieven ram- en plofkraken gepleegd waarbij criminele netwerken uit Nederland een grote rol spelen (496 in 2022). Dergelijke aanslagen vallen buiten het domein van dit fenomeenbeeld omdat deze niet gericht zijn tegen personen.

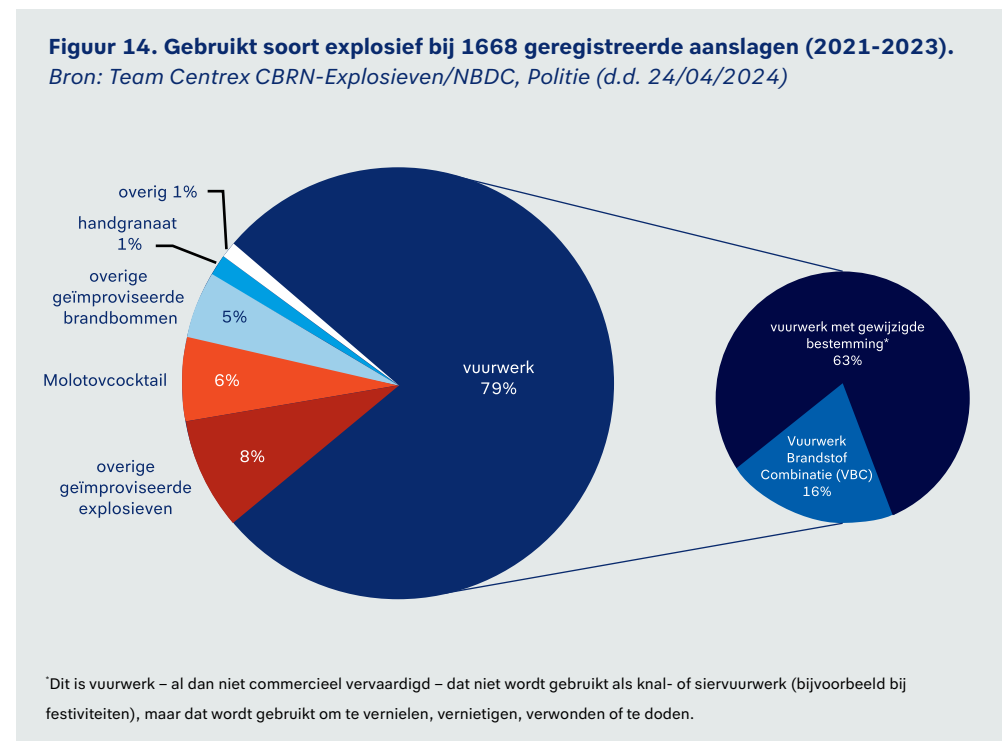
³⁶ EMPACT Firearms politie-informatie uit Zweden.

³⁷ Sommige landen hanteren geen duidelijke definitie voor aanslagen met explosieven en sommige landen gebruiken verschillende definities. Navraag leert dat de landen over het algemeen naar hetzelfde kijken: aanslagen als een vorm van bedreiging gericht tegen personen. Daarnaast zijn er onbekende verschillen in de registraties van landen die kunnen leiden tot onvergelijkbare cijfers.

explosieven er zijn gebruikt bij de aanslagen. Vervolgens kijken we naar het object waar de aanslagen tegen gericht zijn geweest (3.3.2), op welk moment van de dag de aanslag plaatsvond (3.3.3) en welk deel van de aanslagen een link heeft met criminele activiteiten (3.3.4).

3.3.1 Gebruikt explosief

Op basis van de data van het NBDC kunnen we inzichtelijk maken welke explosieven er zijn gebruikt bij de aanslagen in de onderzoeksperiode: zie figuur 14.

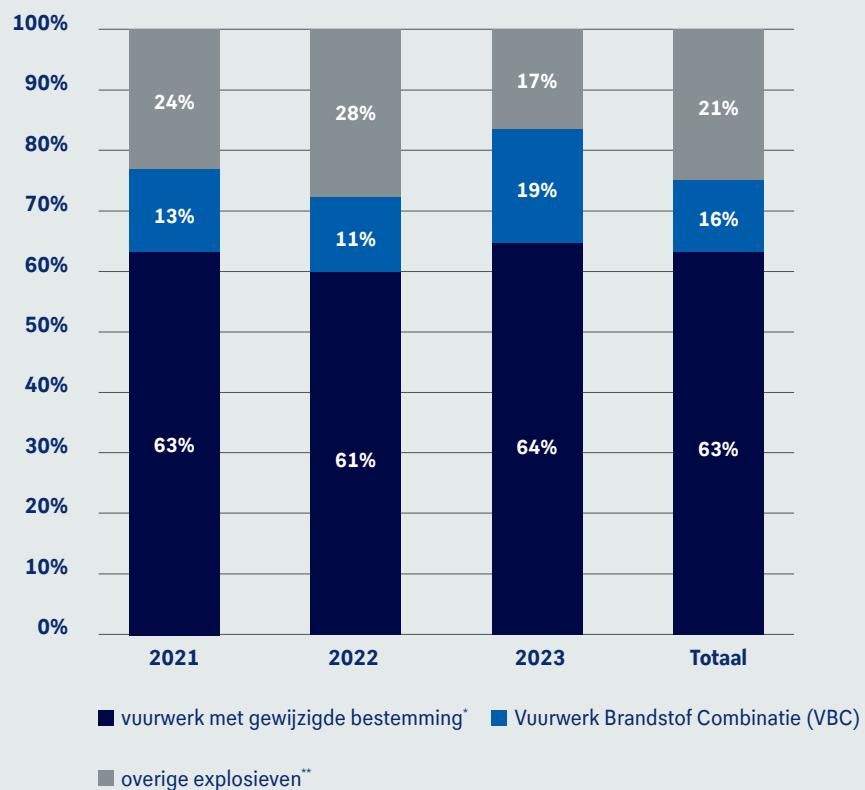
In de periode 2021-2023 werd bij 79 procent van de aanslagen gebruik gemaakt van vuurwerk. In 63 procent van de gevallen ging het om vuurwerk met gewijzigde bestemming³⁸ en bij 16 procent om vuurwerk met gewijzigde bestemming in combinatie met brandstof. De overvloedige beschikbaarheid en de relatief lage prijs van zwaar, professioneel vuurwerk maakt het aantrekkelijk om ervan gebruik te maken om aanslagen te plegen. In het *Nationaal dreigingsbeeld 2017* werd al de verwachting uitgesproken dat vuurwerk zoals *flashbangers* en de flitspoeders die eruit ontsloten worden, in toenemende mate gebruikt zullen worden voor de productie van IED's (Boerman et al., 2017, p. 102). Zoals verwacht is sindsdien de explosieve kracht van vuurwerk exponentieel toegenomen.

In figuur 15 is per jaar weergegeven in welke mate verschillende soorten explosieven zijn gebruikt. Dit toont dat het gebruik van vuurwerk hoog is en in 2023 verder is toegenomen. In 2021 werd bij 76 procent van de aanslagen gebruik gemaakt van vuurwerk (donkerblauwe balken), terwijl in 2023 dit het geval was bij 82 procent van de aanslagen, oftewel bij ruim vier op de vijf aanslagen. Tot de 21 procent overige explosieven in de periode behoren andere geïmproviseerde explosieven (8%), Molotovcocktails (6%), overige geïmproviseerde brandbommen (5%), handgranaten (1%) en overige niet geïmproviseerde explosieven (1%).

³⁸ Vuurwerk – al dan niet commercieel vervaardigd – dat niet wordt gebruikt als knal- of siervuurwerk (bijvoorbeeld bij festiviteiten), maar dat wordt gebruikt om te vernielen, vernietigen, verwonden of te doden.

Figuur 15. Gebruikt soort explosief bij 1668 geregistreerde aanslagen in Nederland (2021-2023).

Bron: Team Centrex CBRN-Explosieven/NBDC, Politie (d.d. 24/04/2024)

*Dit is vuurwerk – al dan niet commercieel vervaardigd – dat niet wordt gebruikt als knal- of siervuurwerk (bijvoorbeeld bij festiviteiten), maar dat wordt gebruikt om te vernielen, vernietigen, verwonden of doden.

**Tot de overige explosieven behoren de overige geïmproviseerde explosieven (gemiddeld 8%), Molotovcocktails (gemiddeld 6%), overige geïmproviseerde brandbommen (gemiddeld 5%), handgranaten (gemiddeld 1%) en overige niet geïmproviseerde explosieven (gemiddeld 1%).

Voor 2023 hebben we specifiek gekeken naar het gebruik van *bangers*, in het bijzonder die van het merk Cobra, omdat die in Nederland vrij goedkoop³⁹ en makkelijk beschikbaar zijn. Bijna de helft van alle aanslagen met explosieven werd gepleegd met een *banger* van het merk Cobra.⁴⁰ Dit is een ondergrens omdat niet in alle gevallen forensisch onderzoek naar de details van het gebruikte explosief heeft plaatsgevonden.

Vuurwerkexplosieven zoals die van het merk Cobra vallen onder de zogenoemde *bangers*: zwaar knalvuurwerk met een lont- of wrijvingsontsteking.⁴¹ Kenmerkend voor *bangers* is dat de explosieve lading bestaat uit flitspoeder. Zo'n lading is vergelijkbaar met die van een vergelijkbare hoeveelheid militaire springstof, zoals pentriet of TNT.⁴² Belangrijk verschil is echter dat een militaire springstof niet zomaar ontploft⁴³, bij flitspoeder kan dat daarentegen wel. Flitspoeder is gevoelig voor (onbedoelde) ontsteking door bijvoorbeeld vuur, hitte, vonken of wrijving. Zelfs een vonk die ontstaat door elektrostatische ontlading⁴⁴ kan al voldoende zijn om vuurwerk met flitspoeder te doen ontploffen. Het gevaar van *bangers* met flitspoeder zit hem dan ook in de enorme explosieve kracht, gecombineerd met de gevoeligheid voor ontsteking van het flitspoeder.

Een ander gevaar van dit type vuurwerk – en soortgelijk pyrotechnisch materiaal met flitspoeder – is dat het 'massa-explosief' is: één stuk vuurwerk kan gelijktijdig met een of meerdere andere stukken vuurwerk ontploffen als ze zich dicht bij elkaar in de buurt bevinden. Zo kunnen opgeslagen partijen vuurwerk met flitspoeder in een keer exploderen en kunnen grotere bommen worden gemaakt, bijvoorbeeld door meerdere stukken vuurwerk aan elkaar vast te maken.

Naast *bangers* zijn er vier andere soorten vuurwerkartikelen die kunnen worden gebruikt voor aanslagen met explosieven. Het gaat om *shells*, lawinepijlen, batterijen en Romeinse kaarsen.⁴⁵ Hoewel bij aanslagen met explosieven vooral de eerdergenoemde *bangers* worden gebruikt, zien we zo nu en dan ook het gebruik van *shells*, ofwel mortierbommen. Flitspoeder uit andere vuurwerkartikelen, zoals de lawinepijlen, wordt soms gebruikt voor het maken van een geïmproviseerd explosief.

In paragraaf 3.6.2 bespreken we de logistiek van de illegale handelsmarkt in zwaar, professioneel vuurwerk en criminele actoren die op die markt actief zijn.

39 Eén pakje van drie stuks 'Super Cobra 6' is voor tien tot vijftien euro verkrijgbaar.

40 Het meest gebruikte type Cobra is de Super Cobra 6. Andere soorten *bangers* van dit merk zijn de Cobra 8, de Cobra 20 en de Super Mario. Ze verschillen vooral in de hoeveelheid pyrotechnische lading (flitspoeder).

41 Ze worden ook wel aangeduid als *flashbangers*. Het enige en overwegende effect van zo'n *banger* is een luide tot zeer luide knal.

42 Bron: NFI, expertinterview.

43 Hier is bijvoorbeeld een speciaal soort ontsteker voor nodig.

44 Bijvoorbeeld als door het dragen van synthetische kleding een lading ontstaat die een vonk kan veroorzaken.

45 *Shells*, ook wel bekend als mortierbommen, zijn uitsluitend voor professioneel gebruik geschikt. Dat geldt ook voor veel soorten lawinepijlen met knalladingen flitspoeder, grotere batterijen met kokers en Romeinse kaarsen. Samen met de *bangers* worden deze vuurwerkartikelen door experts van de politie tot de *Big Five* gerekend.

Cobra's hebben een verwoestende kracht, vergelijkbaar met de kracht van een militaire springstof zoals TNT. Dit soort *bangers* is populair, spotgoedkoop en in Nederland eenvoudig te krijgen.

3.3.2 Soort object

In 2023 was twee derde van de onderzochte aanslagen gericht tegen woningen (67%) en een kleiner deel tegen vervoersmiddelen (13%) en bedrijven (10%).

Bij de aanslagen op woningen waren meergezinswoningen⁴⁶ vaker het doelwit dan rijtjeshuizen (42% versus 36%). Gelet op de verhoudingen in het totale woningenbestand in Nederland (CBS, 2023), betekent dit dat meergezinswoningen relatief vaak worden getroffen. Bij aanslagen met een link met criminele activiteiten (zie paragraaf 3.3.4), zijn meergezinswoningen zelfs nog vaker het doelwit (57%). Dit heeft deels te maken met het feit dat meergezinswoningen veel voorkomen in de provincies Zuid- en Noord-Holland en daar vinden nu juist de meeste aanslagen plaats (zie paragraaf 3.2.1).

Het object waar het explosief tot ontploffing werd gebracht was meestal de (voor)deur of brievenbus. Vaak wordt het explosief met tape aan de voordeur of brievenbus bevestigd en vervolgens aangestoken of simpelweg naar de voordeur gegooid. Ook komt het regelmatig voor dat het explosief door de brievenbus wordt gegooid. In sommige gevallen lijkt brandstichting het doel. Met een steen wordt het raam van de voordeur ingeslagen en vervolgens gooit men een Vuurwerk-Brandstof-Combinatie (VBC) door het kapotte raam naar binnen. Hierdoor ontstaat brand in de hal van de woning. Verder is in sommige onderzochte casussen het explosief tot ontploffing gebracht bij de meterkast.

3.3.3 Temporele spreiding

Het gevaar voor bewoners bij een explosie lijkt over het algemeen te worden onderschat. Deels kan dit worden verklaard omdat er nog geen dodelijke slachtoffers zijn gevallen en relatief weinig gewonden. Mogelijk heeft dit te maken met het moment van de dag waarop veel aanslagen plaatsvinden. In 2023 werd 4 procent van de aanslagen in de middag gepleegd, 7 procent in de ochtend en 27 procent in de avond. Ruim de helft van de aanslagen (62%) vond in de nacht plaats, wanneer bewoners doorgaans liggen te slapen. Omdat het object waar het explosief ontploft in de meeste gevallen de voordeur en/of de brievenbus is, bestaat het grootste gevaar op letsel in de hal van de woning. Door de harde knal worden de bewoners en burens wakker en wordt de mogelijke brand – bij gebruik van een VBC – doorgaans snel geblust. Het doel van de aanslag is ook niet om iemand te verwonden of te doden – daar kunnen andere middelen voor worden ingezet – maar om iemand te bedreigen.

3.3.4 Welk deel is gerelateerd aan het criminele milieu?

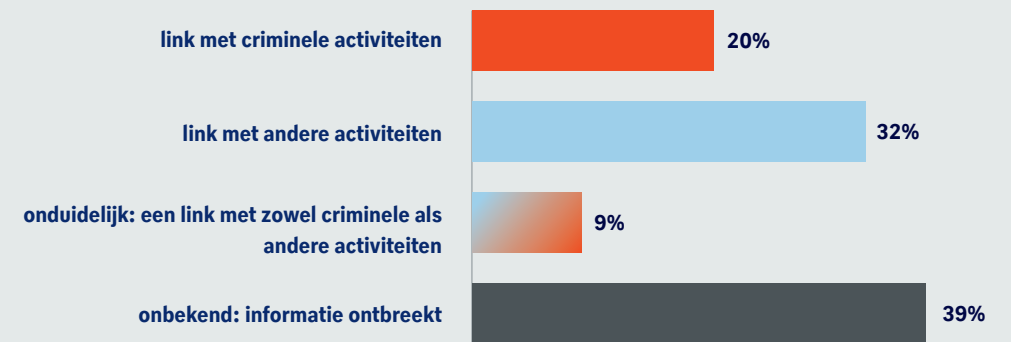
Nadere bestudering van de aanslagen met explosieven verschaft ons inzicht in het motief. Daardoor kunnen we ook vaststellen of een aanslag een link heeft met criminele- of andere activiteiten. Om te spreken van een link met criminele activiteiten moeten er aanwijzingen bestaan voor een crimineel conflict of criminele concurrentiestrijd. Enkel de aanwezigheid van antecedenten bij verdachten en/of slachtoffers volstaat niet om te kunnen spreken van een link met criminele activiteiten.

Anders dan vaak wordt verondersteld hebben veel aanslagen met explosieven geen link met criminele activiteiten. In plaats van het beslechten van conflicten binnen het criminele milieu, is dan sprake van het uitvechten van ‘huis-tuin-en-keukenconflicten’, vaak in de relationele sfeer. Op basis van alle beschikbare politie-informatie is voor explosie-incidenten nagegaan welk deel van de aanslagen een link heeft met criminele activiteiten en welk deel niet: zie figuur 16.

⁴⁶ Zoals portiekwoningen en portiekflats.

Figuur 16. Aanslagen met explosieven in 2023: link met criminele of andere activiteiten.

Bron: Steekproef uit een gecombineerd bestand met incidenten uit het NBDC en van het LFCT (d.d. 24/04/2024)

Figuur 16 laat zien dat het voor een aanzienlijk deel (39%) van de onderzochte aanslagen niet mogelijk bleek het motief te achterhalen, en daarmee is er niets bekend over een eventuele link met criminaliteit. Uit aangiftes weten we dat de meeste slachtoffers niet weten wie de aanslag gepleegd zou kunnen hebben: ze hebben geen idee en kennen geen vijanden. Het gebeurt echter ook dat slachtoffers aangeven dat de aanslag bedoeld was voor de burens die met een relationeel conflict worstelen, terwijl er aanwijzingen zijn dat het om een crimineel conflict gaat. In dergelijke gevallen blijft eveneens onbekend of er een link is met criminele activiteiten.

Bij 32 procent van de incidenten was er geen link met criminele activiteiten. Bij deze incidenten was er hoofdzakelijk sprake van relationele conflicten (67%). Een voorbeeld hiervan is een ruzie tussen twee onbezoldigde bestuursleden van een volkstuinvereniging over de besteding van verenigingsgeld. De ruzie leidt tot een aanslag met zwaar vuurwerk op de auto van een van de bestuursleden. In een andere casus ontstaat er een woordenwisseling tussen een persoon die op het balkon staat tijdens een huisfeestje en een voorbijganger. De voorbijganger gooit kort daarna zwaar vuurwerk op het balkon, met rondvliegend glas en letselgevaar tot gevolg. Vandalisme uit baldadigheid speelt ook een rol (13%). Er zijn meerdere casussen waarbij jongeren uit de buurt zwaar vuurwerk in de tuin of in de brievenbus van iemand gooien. Vaak is er geen relatie met het slachtoffer, maar er zijn ook gevallen waarbij het slachtoffer aangeeft voorafgaand aan het incident jongeren te hebben aangesproken op de overlast die ze zouden veroorzaken.

In 20 procent van de aanslagen met explosieven bestaat er een link met criminele activiteiten. Het gaat hier vaak om ruzie over geld of verdwenen -, gestolen - of inbeslaggenomen drugs. Voor ongeveer de helft van de gevallen waarbij een link is met criminele activiteiten is het

conflict gerelateerd aan drugs, voornamelijk cocaïne. In een aantal gevallen gaat het om rivaliteit tussen jeugdgroepen die actief zijn op criminele markten.

In 9 procent van de gevallen is de link met criminele – of andere activiteiten onduidelijk. Er zijn in dat geval aanwijzingen voor beide. Een voorbeeld hiervan is een ruzie tussen twee jongens van rivaliserende jeugdgroepen over crimineel verkregen geld en over een meisje. Het conflict leidt tot meerdere aanslagen op woningen en voertuigen. Uit deze casus blijkt de moeilijkheid om daadwerkelijke motieven te achterhalen.

Regelmatig spelen ook complexe sociale relaties, psychische problemen en verslavingsproblematiek een rol bij het plegen van aanslagen met explosieven. In een *position paper* over aanslagen met explosieven concludeert de gemeente Amsterdam dat de diversiteit van achterliggende conflicten zichtbaar maakt dat er niet één aanpak is om het probleem op te lossen (Femke Halsema, 2024).

Uit het voorgaande hebben we kunnen opmaken dat een aanzienlijk deel van de aanslagen met explosieven geen link heeft met criminele activiteiten (32%) en dat die aanslagen vooral voortkomen uit conflicten die we kunnen samenvatten als ‘huis-tuin-en-keukenconflicten’, soms tegen de achtergrond van uiteenlopende sociaal-maatschappelijke problematiek. Als we voor de gevallen met een onbekend motief (39%), alsnog zouden kunnen bepalen of er een link bestaat met criminele dan wel andere activiteiten en de verhouding tussen beide zou dan vergelijkbaar zijn met de verhouding onder de gevallen waarvoor we wel een link hebben kunnen vaststellen, dan zou dit betekenen dat ruim de helft (56%)⁴⁷ van de aanslagen een link heeft met andere dan criminele activiteiten. Dit kan belangrijke consequenties hebben voor de aanpak van aanslagen met explosieven.

3.4. Betrokkenen

Met behulp van informatie uit opsporingsonderzoeken is gezocht naar kenmerken van de personen die betrokken zijn bij aanslagen met explosieven. Daarbij is nog het beste zicht gekregen op de rol van uitvoerder. Over de opdrachtgevers is weinig informatie beschikbaar. Hieronder volgt nu eerst de beschrijving van een casus waarmee de rol van makelaars en andere tussenpersonen wordt belicht.

Het plegen van aanslagen als een businessmodel - In deze casus, waarin door politieonderzoek en nauwe samenwerking tussen gemeente en andere partners⁴⁸, aanslagen zijn verijdeld en twintig personen zijn aangehouden, kwam een crimineel samenwerkingsverband (csv) in beeld dat zich hoofdzakelijk richtte op het plegen van

47 De 56 procent lichten we hier toe met wat rekenwerk. Voor 52 procent van de gevallen hebben we kunnen vaststellen of er sprake was van een link met criminele activiteiten (20%) of een link met andere activiteiten (32%). Als de verhouding tussen beide - van 20 procent versus 32 procent - ook zou gelden voor de 39 procent van de aanslagen zonder informatie over het motief, dan zou van die 39 procent het aandeel met een criminele link zijn: $20/52 \cdot 39 = 15$ procent. En vergelijkbaar zou het aandeel met een link met andere activiteiten zijn: $32/52 \cdot 39 = 24$ procent. Dit zou het percentage aanslagen met een link naar andere activiteiten brengen op $32+24=56$ procent.

48 Het doel van het onderzoek was drieledig: het stoppen van explosies, het opsporen van opdrachtgevers en het versterken van de informatiepositie.

aanslagen met explosieven. Aan het hoofd stond een geweldsmakelaar met een groot netwerk in het criminele milieu, de *hoofdbroker*. Hij coördineerde, in opdracht van criminelen, aanslagen in meerdere steden en dorpen. Deze *hoofdbroker* zette de opdrachten via tussenpersonen (*brokers*) uit bij uitvoerders. De overwegend jonge uitvoerders – drie van de twintig waren zelfs minderjarig – kregen de opdrachten voornamelijk via Snapchat. Ze wisten niet van wie de opdracht kwam en waarom ze het explosief moesten plaatsen. Een van de tussenpersonen die door de *hoofdbroker* werd aangestuurd, was verantwoordelijk voor het coördineren van tenminste twintig aanslagen.⁴⁹ Uitvoerders kregen alleen een adres. Vaak kon er snel worden gehandeld: het plaatsen van een explosief kon binnen een dag worden geregeld. Dit snelle handelen, leidt regelmatig tot aanslagen op verkeerde adressen, zo ook in deze casus.⁵⁰

Uitvoerders - Bij de meeste onderzochte aanslagen in 2023 lijkt er echter geen sprake te zijn van een coördinerend crimineel samenwerkingsverband maar gaat het om ‘boze personen’, waaronder ook criminelen, die grijpen naar explosieven om hun conflicten te beslechten of om een boodschap af te geven. Om uit het zicht te blijven worden de opdrachten vaak via via in Snapchat en Telegram uitgezet, kanalen die hiermee als digitale markt voor geweldsopdrachten fungeren. Zo zijn er Telegramgroepen waar je het uitvoeren van een explosie kunt uitzetten (*crime as a service*) tegen betaling van 150 euro, al wordt er soms ook tot wel 2.000 euro betaald voor een explosieklaus.⁵¹ Regelmatig rapporteren de uitvoerders⁵² via dezelfde kanalen hoe de opdracht is gegaan. Na een opdracht worden uitvoerders in sommige gevallen onder druk gezet om een nieuwe opdracht aan te nemen. In Amsterdam zijn de uitvoerders vaak jong, afkomstig uit kwetsbare wijken en bereid om voor een paar honderd euro een explosief te plaatsen of te gooien (Femke Halsema, 2024). Volgens de Amsterdamse burgemeester Halsema zijn daderschap en slachtofferschap niet altijd duidelijk van elkaar te onderscheiden omdat er sprake kan zijn van criminele uitbuiting. Informatie van verschillende regionale eenheden van de politie bevestigt dat veel uitvoerders in een kwetsbare sociaaleconomische maar soms ook psychisch kwetsbare situatie verkeren en daardoor makkelijk beïnvloedbaar zijn. Aanslagen plegen met explosieven doen ze voor het geld en vaak zijn ze eerder al in aanraking geweest met politie en justitie (Endedijk & Adèr, 2023).

Bij verhoren verklaren uitvoerders vaak niets over opdrachtgevers, omdat ze geen idee hebben wie opdrachtgevers zijn of omdat ze er bewust voor kiezen niets te zeggen. Een uitvoerder die bij meerdere explosies betrokken was, verklaarde dat hij omwille van zijn eigen veiligheid niets kon zeggen over opdrachtgevers en dat opgepakt worden zijn enige uitweg was om onder nieuwe opdrachten vandaan te komen. Tegen deze uitvoerder heeft het OM

49 Deze tussenpersoon coördineerde ook uit te voeren beschietingen en zocht, eveneens in opdracht, naar schutters voor een uit te voeren liquidatie.

50 Ook informatie uit andere opsporingsonderzoeken laat zien dat er regelmatig aanslagen op verkeerde adressen plaatsvinden.

51 Informatie uit opsporingsonderzoeken.

52 Over de aantallen uitvoerders bij aanslagen met explosieven bestaat geen landelijk beeld. Alleen al in de politie-eenheid Rotterdam werden in 2023 tientallen uitvoerders aangehouden (Politie, 2024a).

negen jaar cel geëist (NOS Nieuws, 2024b). Ook andere bronnen dan verhoren bieden weinig zicht op opdrachtgevers.

3.5. Gevolgen

Wat zijn de gevolgen van de explosies voor de Nederlandse samenleving? In deze paragraaf bespreken we allereerst de gevaarzetting en de maatschappelijke impact van de aanslagen met explosieven (3.5.1). Vervolgens behandelen we het slachtofferschap (3.5.2) en de materiële schade (3.5.3).

3.5.1 Gevaarzetting en maatschappelijke impact

Bij het overgrote deel van de explosies – bij ruim 4 op de 5 aanslagen in 2023 – wordt gebruik gemaakt van zwaar, professioneel vuurwerk – met name de *bangers*, zoals Cobra's. Daarom gaan we hier specifiek in op de gevaarzetting van dergelijke explosieven.

In 2017 uitte de Onderzoeksraad voor de Veiligheid (2017) haar zorgen over het letsel, de materiële schade en ordeverstoringen als gevolg van vuurwerk. En in 2021 maakte het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) melding van ongelukken bij het gebruik van zwaar vuurwerk waardoor ernstig en zelfs dodelijk letsel en grote materiële schade ontstond (NFI, 2021). In datzelfde jaar werd in het Dreigingsbeeld Milieucriminaliteit (Neve, 2021) gewezen op een toename van het aanbod en gebruik van steeds zwaarder en gevaarlijker vuurwerk. Ter vergelijking: in 'strijkers' zit 0,8 gram explosief materiaal (zwartkruid) terwijl in Cobra's tussen 25 en 110 gram hoog explosief flitspoeder⁵³ zit. Het moge duidelijk zijn dat de Cobra's tot meer letsel leiden en meer schade.

Omdat zwaar, professioneel vuurwerk veelvuldig wordt gebruikt op plekken waar veel mensen kunnen zijn (bijvoorbeeld bij samenscholingen, woningen, geldautomaten), bestaat er groot risico op letsel (Kooijker & Van der Vliet-Sandig, 2021, p. 201). De explosie van zwaar vuurwerk zoals een *banger*, levert in eerste instantie gevaar op voor personen en goederen in de directe nabijheid. Volgens het NFI is bij lichaamscontact met één Cobra 8 ten tijde van de explosie altijd sprake van zeer ernstig tot dodelijk lichamelijk letsel door de drukgolf en de hitte. Bij (vrijwel) direct contact met bijvoorbeeld het hoofd, de nek of de romp van een onbeschermd persoon is het letsel zeker dodelijk (NFI, 2024a, p. 5).⁵⁴ Door de drukgolf kan er op enkele meters van de explosie permanente gehoorschade ontstaan en tot op tientallen meters afstand tijdelijke gehoorschade. Door de hitte die vrijkomt bij de explosie kunnen licht ontvlambare materialen – zoals synthetische kleding – in brand vliegen. Daarnaast kan letsel optreden door scherven en brokstukken. Vaak wordt zwaar knalvuurwerk (*bangers*, *shells* of andersoortig professioneel vuurwerk) met tape vastgemaakt aan een object – zoals een voordeur of brievenbus – en tot ontploffing gebracht. Afhankelijk van vorm, gewicht en snelheid kunnen scherven en brokstukken van hard materiaal, zoals glas, lichamelijk letsel

veroorzaken. Bij een casus uit 2023 hoorde een bewoner de brievenbus kleppen en liep richting de hal. Op dat moment ontplofte een Cobra en vlogen de glasscherven door de hal. Gelet op het feit dat in 2023 bij achttien procent van de aanslagen met explosieven gebruik werd gemaakt van de zogenoemde vuurwerk-brandstof-combinatie (VBC, zie figuur 15), wordt de hierboven geschetste gevaarzetting van zwaar vuurwerk nog uitgebreid met een reële kans op brand.⁵⁵

Het gevaar van zwaar vuurwerk begint bij (internationaal) transport en opslag. De Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) ziet toe op de naleving van de richtlijnen voor het vervoer van legale gevaarlijke stoffen terwijl de Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD) toezien op de handhaving van de opslagregels. Het niet naleven van deze richtlijnen en regels bij illegaal transport en opslag heeft grote gevolgen voor de gevaarzetting. Jaarlijks rijden er naar schatting honderden busjes en auto's met zwaar, professioneel vuurwerk door Nederland.⁵⁶ Het betreft hier vaak de zwaarste soorten ontstekingsgevoelige explosieven (massa-explosieven) en dit maakt dat vervoer levensgevaarlijk (Kooijker & Van der Vliet-Sandig, 2021, p. 203). Een onderzoek van TNO laat zien dat een container met vijf ton zwaar vuurwerk die tot ontploffing wordt gebracht gevaar oplevert voor (dodelijk) letsel door de drukgolf en rondvliegende delen in een straal van 500 meter. De afgelopen jaren zijn door de politie meerdere keren honderden kilo's zwaar, professioneel vuurwerk in bedrijfswagens aangetroffen en in beslag genomen.

Door het veelvuldige, onveilige transport en de opslag van grote hoeveelheden professioneel vuurwerk (zie verder paragraaf 3.6.2 over internationale vuurwerkhandel), lopen burgers groot risico slachtoffer te worden bij ontploffingen.⁵⁷ Ontploffingen hebben grote maatschappelijke impact en schaden het vertrouwen van de burgers in de overheid. Door de vuurwerkkramp in Enschede in 2000 weten we hoe ernstig de gevolgen van een ontploffing in een woonwijk kunnen zijn.⁵⁸

⁵³ Flitspoeder bestaat uit zwartkruid en aluminiumpoeder.

⁵⁴ Ook bij lichaamscontact met een Super Cobra 6 tijdens een explosie ontstaat ernstig lichamelijk letsel tot zeer ernstig lichamelijk letsel. Bij (vrijwel) direct contact met bijvoorbeeld het hoofd, de nek of de romp van een onbeschermd persoon ontstaat zelfs gevaar voor dodelijk letsel (NFI, 2024b, p. 6).

⁵⁵ Politiregistraties, beschrijving gevaarzetting door CBRN-explosieven.

⁵⁶ Team Milieu Eenheid Oost-Nederland, persoonlijke communicatie, 25 juni 2024.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Destijds was sprake van 23 doden, ongeveer 950 gewonden en ruim 200 verwoeste woningen.

Dat er bij de meer dan duizend aanslagen met explosieven in 2023 geen dodelijke slachtoffers zijn gevallen, mag een wonder heten. Naar schatting raakten ongeveer 60 personen gewond. In 2024 viel een eerste dodelijk slachtoffer.

3.5.2 Slachtoffers

Bij de 167 onderzochte aanslagen met explosieven uit 2023 zijn geen dodelijke slachtoffers gevallen.⁵⁹ Acht personen raakten gewond als gevolg van explosies.⁶⁰ Omdat het hier om een steekproef van 14 procent gaat, zijn er bij alle aanslagen in 2023 naar schatting zestig personen gewond geraakt. Het gaat hierbij vooral om (blijvende) gehoorschade en wonden door rondvliegende scherven en brokstukken.

Dat er nog relatief weinig slachtoffers zijn gevallen heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat meer dan de helft (62%) van de explosies in de nacht plaats vond, wanneer de bewoners doorgaans slapen en zich dus niet bij de voordeur of in de hal van de (portiek) woning bevinden waar het gevaar op letsel het grootst is. Toch lijkt het met de huidige gang van zaken slechts een kwestie van tijd dat er, gelet op de gevaarstelling en het aantal potentiële slachtoffers, meer slachtoffers gaan vallen. Onder potentiële slachtoffers rekenen we het aantal personen dat gelet op de kracht van het explosief getroffen had kunnen worden maar met de schrik is vrijgekomen. In de praktijk zijn dit meestal de aanwezige bewoners in het huis of de aanwezige bewoners in een portiekwoning. In het laatste geval is het vaak onbekend om hoeveel aanwezigen het precies gaat. Op basis van de steekproef uit 2023, is er in dat jaar sprake van naar schatting ruim 1500 potentiële slachtoffers. Het aantal potentiële slachtoffers is dus behoorlijk groot.

Het komt regelmatig voor dat het slachtoffer van een aanslag een naaste is van het eigenlijke doelwit. In de onderzochte gevallen werden explosieven tot ontploffing gebracht bij de woningen van ouders, zussen en broers, opa's en oma's, vrienden en (ex-)partners van het eigenlijke doelwit. Opdrachtgevers kiezen er soms bewust voor om het eigenlijke doelwit onder druk te zetten via het bedreigen van hun dierbaren.

Slachtoffers geven aan dat explosies grote impact hebben op omwonenden.⁶¹ De harde knallen – vaak in de nacht – en de schade die daarvan het gevolg is, jagen angst aan. Onder de geanalyseerde aanslagen uit 2023 waren er meerdere gevallen waarin gezinnen met kleine kinderen na de knal in paniek hun huis uitrenden om zich in veiligheid te brengen. Een en ander kan traumatische gevolgen hebben. De explosies zorgen voor onrust en gevoelens van onveiligheid niet alleen bij de slachtoffers maar ook bij de burens en in de straat en de wijk. Een buurman van een woning in Amsterdam waar meerdere aanslagen plaatsvonden zei daarover het volgende: *'Voor ons als omwonden werd duidelijk dat we niet veilig zijn. De emotionele impact is enorm, ons woongenot is verdwenen. Vooral omdat niemand kan zeggen of wéér iets zal gebeuren en de incapabele overheid totaal verzaakt adequaat op te treden.'* (Vugts & Van Dongen, 2024).

⁵⁹ In het jaar 2024, dat buiten de onderzoeksperiode valt, overleed een 23-jarige plaatser van een vuurwerkexplosief aan zijn verwondingen als gevolg van een explosie (Het Parool, 2024).

⁶⁰ Het gaat hierbij, onder andere, om iemand die brandwonden opliep, iemand die thuis een vuurwerkexplosief in elkaar knutselde en als gevolg van vroegtijdige ontploffing in coma belandde.

⁶¹ Verklaringen van betrokkenen bij incidenten.

3.5.3 Materiële schade en aangifte

In 2023 was bij 91 procent van de onderzochte aanslagen sprake van materiële schade. In de meeste gevallen ging het om schade aan voordeuren, portiekdeuren, brievenbussen, ramen, voorgevels en puien. Daarnaast ontstond er in veel gevallen (brand)schade in de hal van de woning of in de toegangshal van een portiekflat. Naar de totale omvang van de materiële schade in 2023 blijft het gissen, aangezien cijfers ontbreken. Wel gebeurt het dat de schade bij een enkele aanslag oploopt tot zo'n 25.000 euro en vanwege brandschade soms tot wel 40.000 euro. In de meeste gevallen gaat het om kleinere bedragen, aangezien vaak alleen de deur en ramen vervangen moeten worden.

In driekwart van de gevallen is er na de explosie aangifte gedaan. Het werkelijke percentage ligt nog hoger omdat bij schade aan de portieken van sociale huurwoningen meestal een vertegenwoordiger van de woningbouwcorporatie de aangifte doet. Deze aangiften worden in de politiestructuren niet altijd, of pas later, gekoppeld aan het incident. Dat het aangiftepercentage hoog is komt omdat aangifte noodzakelijk is om schade bij een verzekeringsmaatschappij te verhalen. Het aangiftepercentage bij aanslagen met een link met criminele activiteiten is nauwelijks lager dan bij aanslagen zonder zo'n criminele link (70% versus 78%).

3.6. Criminaliteitsrelevante factoren en verwachtingen

Om iets te kunnen zeggen over toekomstige, te verwachten ontwikkelingen met betrekking tot aanslagen met explosieven (3.6.3) is het van belang zicht te krijgen op factoren die van invloed zijn op dit criminaliteitsfenomeen. We bespreken hier twee factoren waaraan aanknopingspunten kunnen worden ontleend voor een aanpak: de Nederlandse vuurwerkcultuur (3.6.1) en de beschikbaarheid van professioneel vuurwerk als gevolg van de internationale vuurwerkhandel (3.6.2).

3.6.1 Vuurwerkcultuur en onderschatting van het gevaar

De vraag naar en de beschikbaarheid van zwaar vuurwerk hangt samen met de Nederlandse vuurwerkcultuur. Waar in het verleden lawaai, vuur, vreugdevuren en carbidschieten onderdeel was van onze oud-en-nieuwtraditie, is aan het eind van de jaren zeventig het afsteken van vuurwerk door particulieren op gang gekomen (Kooijker & Van der Vliet-Sandig, 2021, p. 201). Om de toename van letsel, overlast en schade rondom de jaarwisseling het hoofd te bieden hebben inmiddels zestien gemeenten – met name grotere steden – een vuurwerkverbod ingesteld. Het verbod wordt echter niet gehandhaafd (NOS Nieuws, 2023). Vooral het afsteken van zwaar, professioneel vuurwerk zorgt voor overlast.

Jongeren experimenteren graag met vuurwerk omdat het spannend is. Soms voelen ze daarbij groepsdruk om mee te doen (Biezen & Mulder, 2024). Er zijn ook volwassenen die in hun schuur 'vuurwerkbommen' bouwen omdat ze verslaafd zijn geraakt aan de spanning (Biezen & Mulder, 2024). Door deze vuurwerkcultuur wordt de gevaarstelling soms onderschat (NFI, 2021). Sommige ouders zullen een paar Cobra's die hun kind in de slaapkamer heeft liggen niet als gevaar beschouwen omdat ze geen beeld hebben bij de explosieve kracht ervan. De link met aanslagen met explosieven zal mogelijk ook niet snel worden gelegd omdat in de beeldvorming de aanslagen vooral iets is tussen criminelen onderling, terwijl uit onze analyse blijkt dat dit feitelijk niet zo is.

De ernst van de impact van een explosie voor de buurt vindt zijn weerklank in spoedsluitingen. De burgemeester gaat in sommige gevallen over tot spoedsluiting van de woning of het bedrijf met als doel de openbare orde en veiligheid in en rondom het pand te herstellen (Van Zanen, 2024). In de onderzochte gevallen in 2023 werd in 7 procent van alle aanslagen het pand (tijdelijk) gesloten. Dit gebeurt vaak bij panden waar twee keer, of vaker, een explosie heeft plaatsgevonden of waar het risico op herhaling groot is. De verantwoordelijken bij gemeenten worstelen vaak met sluitingen (Fröhlich, 2024). Men weet niet hoe hoog de dreiging precies is en wat de kans op herhaling is. En bewoners kunnen niet altijd alternatieve woonruimte vinden terwijl de gemeente ook een zorgplicht heeft.

Ten slotte dient opgemerkt dat er opdrachtgevers zijn die aanslagen laten uitvoeren met het doel om een woning of bedrijf van een tegenstrever te laten sluiten.

3.6.2 Vuurwerk: productie, illegale handel en logistiek

Zoals we in paragraaf 3.3.1 al konden lezen, is ongeveer 80 procent van de aanslagen met explosieven in Nederland gepleegd met zwaar, professioneel vuurwerk (en dat aandeel neemt met de jaren toe). Vaak gaat het om *bangers*, niet zelden van het merk Cobra, maar ook *shells* en andersoortig professioneel knal- en siervuurwerk op basis van flitspoeder worden ervoor gebruikt. Vanwege dit overvloedige gebruik van zwaar, professioneel vuurwerk bij aanslagen met explosieven is goed inzicht in de vuurwerkketen belangrijk, van productie en handel tot aan eindgebruikers. Wie houden zich ermee bezig, welk deel van de keten is 'crimineel' en hoe ziet de handelsmarkt, van producent tot consument, eruit? Dergelijk inzicht kan namelijk aanknopingspunten bieden voor een aanpak. We bespreken in deze paragraaf op hoofdlijnen de productie van vuurwerk (legaal en illegaal), de actoren in de illegale vuurwerkhandel en de logistiek van de illegale handel.

Productie - Van oudsher vindt de productie van vuurwerk hoofdzakelijk plaats in China (Kooijker & Van der Vliet-Sandig, 2021), maar ook in Europese landen wordt, legaal en illegaal, professioneel knalvuurwerk geproduceerd, waaronder de al eerdergenoemde *bangers*. Deze worden onder meer geproduceerd in Albanië, Italië, Polen, Spanje en Tsjechië. De bekendste *bangers*, die van het merk Cobra, worden voor 90 eurocent per stuk legaal geproduceerd in de Italiaanse fabriek *Di Blasio Fireworks*.⁶² De eigenaar van de fabriek, Elio di Blasio, werd in 2023 onder huisarrest geplaatst wegens de vondst van 120 kilo verkeerd opgeslagen vuurwerk en explosief poeder (Ockhuijsen & Brock, 2023). De meest krachtige *bangers* worden tegenwoordig in Albanië geproduceerd.⁶³ Het gaat hier om illegale productie waarbij de vuurwerkexplosieven worden gelabeld als legale Cobra's, maar in feite is het namaak.

De Chinese producenten van vuurwerk ontvangen hun bestellingen meestal rechtstreeks van vuurwerkimporteurs en groothandelaren. Vanuit grote Chinese opslagplaatsen worden bestellingen per schip vervoerd, onder andere naar de havens van Rotterdam, Antwerpen, Hamburg en Gdansk (Kooijker & Van der Vliet-Sandig, 2021, p. 218). Vooral Polen is belangrijk voor de import en doorvoer van vuurwerkproducten uit China.

⁶² Intern rapport Politie, Eenheid Midden-Nederland, DRIO, A&O, november 2022.

⁶³ Ibid.

Volgens Kooijker en Van der Vliet-Sandig (2021) gaat het hier voor een groot deel om legale vuurwerkhandel, al zouden de legale en illegale handel nauw met elkaar verweven zijn (p. 218). Bij de invoer en doorvoer van professioneel vuurwerk wordt regelmatig gefraudeerd met gevarenclassificaties. Zo zetten producenten in China, op aanvraag, een andere gevarenclassificatie op de lading, zoals een classificatie '1.4G' (gevaar in directe omgeving van het vuurwerk) in plaats van '1.1G' (gevaar op massa-explosie).⁶⁴

Actoren in de illegale vuurwerkhandel - De Nederlandse illegale vuurwerkhandel bestaat uit grofweg vier lagen.⁶⁵ De eerste laag, de top van de markt, wordt gevormd door een beperkt aantal criminele samenwerkingsverbanden (csv's). Deze worden aangestuurd door criminelen die niet zelden al eerder bemoeienis hadden met de handel in zwaar, professioneel vuurwerk en daarvoor zijn opgepakt.⁶⁶ Voor dit soort csv's is de handel in illegaal vuurwerk *core business*. In feite zijn het internationaal opererende groothandelaren die, vanuit Nederland en Duitsland, kant-en-klaar vuurwerk kopen of laten produceren. Sommigen onderhouden nauwe contacten met directeuren van grote vuurwerkproducenten en importeurs. Vanuit opslagen in Duitsland verkoopt de top van de markt groothandelshoeveelheden vuurwerk aan de tweede laag in de markt: een groep van enkele tientallen grote handelaren, veelal criminelen met een achtergrond in de hennep-, synthetische drugs-, hooligan- of vuurwerkscene. Deze handelaren onderhouden directe zakelijke relaties met de top. Velen kennen elkaar al jaren en hebben een sterke vertrouwensband.⁶⁷ Vanuit opslagplaatsen in Nederland en via een uitgebreid netwerk, verkopen de grote handelaren aan tussenhandelaren en mensen in hun eigen kring. Het gaat hier om zorgvuldig opgebouwde netwerken waarin handelaren, onder andere online, afgeschermd met elkaar communiceren. De tussenhandelaren, ten slotte, verkopen vuurwerk aan eindgebruikers via berichtenapps van socialemedia-platforms.

Logistiek in de illegale vuurwerkhandel - De handel in illegaal vuurwerk gaat het hele jaar door. Al vroeg in het jaar inventariseert de top van de handelsmarkt wat er voor het komende seizoen aan vuurwerk bij leveranciers beschikbaar is en tegen welke prijs het een en ander kan worden ingekocht. Is een gewenst product niet leverbaar, dan zoekt de top naar alternatieven. Om op grote schaal in te kunnen kopen, krijgen grote handelaren de mogelijkheid te 'investeren': zij kunnen tegen een gereduceerd tarief bestellingen plaatsen die deels vooraf moeten worden betaald.⁶⁸ Om het spoor van de handel met producenten en leveranciers te verdoezelen, worden complexe aankoop- en witwasconstructies ingezet. Na inkoop wordt het vuurwerk in etappes geleverd. In het buitenland worden, om het risico op ontdekking te spreiden, verschillende opslaglocaties voor vuurwerk gebruikt; meestal bunkers en andere opslaglocaties langs de Nederlands-Duitse grens die in de periode juni tot en met

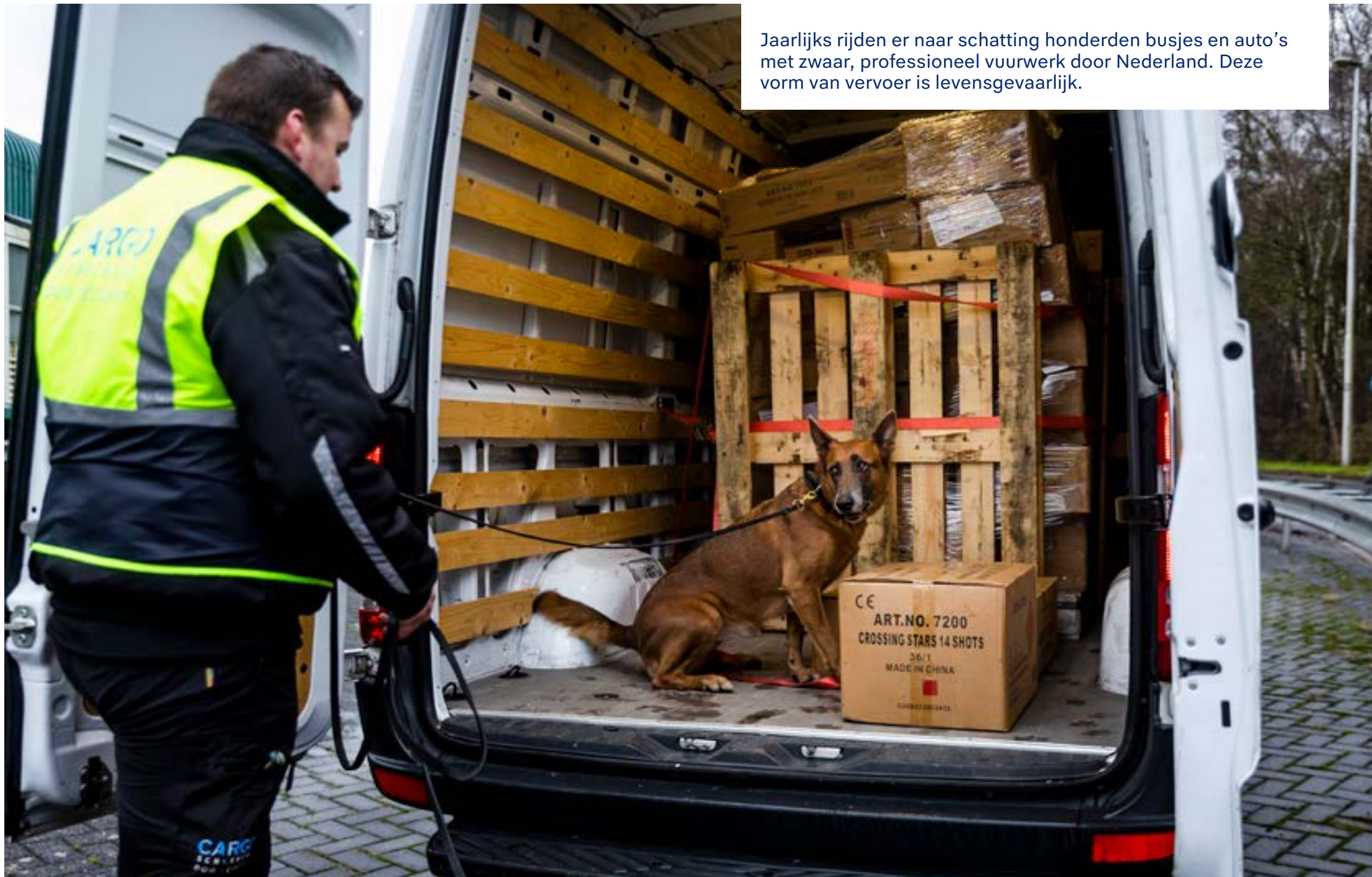
⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Team Milieu Eenheid Oost-Nederland, persoonlijke communicatie, 25 juni 2024.

⁶⁶ Volgens politiefunctionarissen zijn deze criminelen daardoor wendbaar en doortastend in het uitvoeren van hun activiteiten. Ze zijn, kortgezegd, 'niet voor één gat te vangen'.

⁶⁷ Sommigen verhandelen, naast vuurwerk, ook hennepstekken en drugs.

⁶⁸ Een dergelijke investering van een grote handelaar kan een bestelling zijn ter waarde van € 150.000. Het gaat dan, bijvoorbeeld, om 200 'kartonnen' nitraten (200.000 stuks), 50 kartonnen Cobra's (15.000 stuks), 100 kartonnen vlinders, 50 kartonnen *shells* en 250 cakeboxen.

Jaarlijks rijden er naar schatting honderden busjes en auto's met zwaar, professioneel vuurwerk door Nederland. Deze vorm van vervoer is levensgevaarlijk.

september worden gevuld.⁶⁹ Hierbij fungeren katvangers en tussenpersonen als huurders.⁷⁰ Niettemin lukt het opsporingsdiensten zo nu en dan zulke opslaglocaties te ontdekken: in het najaar van 2020 nam de Duitse politie in een keer 350.000 kilo professioneel vuurwerk in beslag, waarschijnlijk bedoeld voor de Nederlandse markt (NOS Nieuws, 2022). En in 2021 werd, opnieuw in Duitsland, een partij van 120.000 kilo in beslag genomen.⁷¹ Ook die was vermoedelijk voor de Nederlandse markt bestemd.⁷²

De top laat het vuurwerk in de periode van juni tot en met december via betrouwbare ‘bedrijfsleiders’ uit het eigen netwerk vanuit het buitenland naar Nederland brengen. Communicatie met de bedrijfsleiders verloopt via speciaal geprepareerde communicatiemiddelen in versleutelde berichtgeving waarin de identiteit van gebruikers bovendien wordt afgeschermd door het gebruik van bijnamen. Door zo te werken beoogt de top enerzijds grip te houden op het in- en uitgaande vuurwerk in opslagplaatsen en anderzijds zoveel mogelijk uit het zicht van opsporingsdiensten te blijven.

Vanaf april begint het transport van vuurwerk vanuit de buitenlandse opslagplaatsen naar Nederland. Dit gaat door tot eind december. De grote handelaren sturen hun chauffeurs met (huur)busjes richting de opslagplaatsen van de top in het buitenland om het aangeschafte vuurwerk op te halen en daarna te verplaatsen naar hun eigen opslaglocaties in Nederland. Net als de grote handelaren, komen ook diens chauffeurs niet zelf bij de opslagplaatsen om risico’s voor de handel te minimaliseren. Daarom wordt op een afgesproken overdrachtslocatie, in de buurt van de opslag, het voertuig van een chauffeur overgenomen door de bedrijfsleider van de top. Deze rijdt naar de opslaglocatie, laadt de bestelling in en rijdt terug naar de overdrachtslocatie. Vervolgens rijdt de chauffeur met het volgeladen voertuig terug naar Nederland. Zo rijden er jaarlijks honderden busjes en auto’s met zwaar, professioneel vuurwerk, verkeerd verpakt en verkeerd geclassificeerd, over de Europese wegen om opslagplaatsen in Nederland te bevoorraden.⁷³ Omdat het hier om ‘massa-explosieven’ gaat, de zwaarste soort ontstekingsgevoelige explosieven, is deze vorm van vervoer levensgevaarlijk (Kooijker & Van der Vliet-Sandig, 2021, p. 203).

De tussenhandelaren verkopen op hun beurt vuurwerk aan eindgebruikers, het hele jaar door. Het gaat hierbij om kleine partijen en om gebruikershoeveelheden. Dat betekent dat ook scholieren die *bangers* willen kopen, bijvoorbeeld een pakje van drie Cobra’s, altijd bij een tussenhandelaar terecht kunnen. Een enkele keer verkoopt een tussenhandelaar vanuit huis, een garagebox of schuur (waar het vuurwerk vaak ligt opgeslagen), maar vaker vindt de overdracht plaats op openbare ontmoetingsplaatsen zoals stations, parkeerplaatsen en in woonwijken, vanuit (gehuurde) busjes, auto’s of scooters. De afzet van tussenhandelaren is weliswaar lokaal, de verkoop vindt hoofdzakelijk plaats via de berichtenapps WhatsApp, Telegram en Snapchat. Op die platforms zijn veel tussenhandelaren actief.

69 Soms worden ook loodsen, (boeren)schuren en opslagboxen gebruikt.

70 Sommige katvangers hebben een vuurwerkbedrijf waardoor ze legaal mogen importeren en opslaan.

71 Intern rapport Politie, Eenheid Midden-Nederland, DRIO, A&O, november 2022.

72 Ter vergelijking: volgens de Vuurwerkbarometer van het OM (Openbaar Ministerie, 2024) werd in Nederland in 2020 122.815 kilo, in 2021 205.904 kilo, in 2022 110.203 kilo en in 2023 78.895 kilo verboden vuurwerk in beslag genomen door de opsporingsdiensten.

73 Team Milieu Eenheid Oost-Nederland, persoonlijke communicatie, 25 juni 2024.

3.6.3 Verwachtingen

In de voorgaande paragrafen hebben we de Nederlandse vuurwerkcultuur besproken en de productie van vuurwerk, de illegale handel en logistiek behandeld, omdat we daarmee denken belangrijke factoren in beeld te hebben gebracht die medebepalend zijn voor de omgang met vuurwerk en de beschikbaarheid ervan in Nederland. Een aanpak zou het belang van deze factoren moeten weerspiegelen en kan dan van invloed zijn op de ontwikkelingen van aard en omvang van aanslagen met explosieven in de nabije toekomst.

Aanslagen met explosieven zijn een laagdrempelig middel om anderen iets te laten doen of te doen nalaten, een instapmodel voor bedreigingen. De middelen zijn gemakkelijk beschikbaar, goedkoop en de pakkans is klein. Met behulp van een telefoon kun je voor 150 euro opdracht geven om een vuurwerkexplosief bij iemand door de brievenbus te laten gooien. Europol waarschuwde in haar vierjaarlijkse dreigingsbeeld in 2021 al dat handel in en beschikbaarheid van explosieven in de periode 2017-2020 een steeds groter probleem is gaan vormen (Europol, 2021). En ook in het *Nationaal dreigingsbeeld 2017* werd al de verwachting uitgesproken dat vuurwerk zoals *flashbangers* en de flitspoeders die eruit ontsloten worden, in toenemende mate gebruikt zullen worden voor de productie van IED’s (Boerman et al., 2017, p. 102). Dat bleek ook het geval. Criminelen zullen geweldsmiddelen, zoals explosieven, blijven inzetten. Maar door preventie kan de bereidheid van uitvoerders om een explosief te plaatsen beperkt worden, en door (inter)nationale regelgeving en interventies kan de beschikbaarheid van zwaar vuurwerk worden verminderd. Vanwege de grote maatschappelijke impact van aanslagen met explosieven, is de verwachting dat hierin de komende jaren geïnvesteerd zal worden. Dit zal invloed hebben op de omvang van de aanslagen. De verwachting is dat de aanslagen waarbij geen link is met criminele markten – vaak in de relationele sfeer – door een gerichte aanpak sterk kunnen dalen. Ruziënde burens en ex-partners zullen geen gebruik meer maken van vuurwerk om hun conflicten te beslechten als dat vuurwerk veel minder beschikbaar en duurder is vanwege het verstoren van de aanbodkant. Uit onze analyse blijkt juist dat dergelijke gevallen zonder criminele achtergrond een aanzienlijk deel van de aanslagen met explosies uitmaken.

Als er nieuwe regels en richtlijnen in de Europese Unie komen om de productie en handel in zwaar, professioneel vuurwerk te reguleren, dan zal dat invloed hebben op de omvang van de aanslagen. Een voorgesteld verbod op de productie en handel van zware knallers, zoals *bangers*, zal de beschikbaarheid en de omvang van dit soort aanslagen verkleinen. Naast een verbod op zware knallers heeft Nederland in de Europese Unie voorgesteld om een maximum te stellen aan de hoeveelheid buskruit en flitspoeder in *bangers*, een track-en-trace systeem te introduceren voor het transport van vuurwerk en een EU Pyro-Pass⁷⁴ in te voeren. Nederland krijgt voor deze voorstellen momenteel al steun van enkele lidstaten en tracht meer lidstaten over te halen deze voorstellen te omarmen.

Omdat volgens experts bij de politie de huidige trend van steeds meer explosief flitspoeder in vuurwerk zich dreigt voort te zetten is de noodzaak van internationale samenwerking en regelgeving groot.

74 Deze Pyro-Pass moet, onder andere, de legale vuurwerkhandel beter reguleren en de handel met - en via het illegale handelscircuit tegengaan.

Conclusies

4

4. Conclusies

In dit afsluitende hoofdstuk bespreken we de voornaamste conclusies van dit onderzoek naar moord en doodslag in het criminele milieu en aanslagen met explosieven. We belichten daarbij de rol van de politie en van andere partijen bij de bestrijding van deze criminaliteitsfenomenen.

Allereerst dient vermeld dat we als onderzoekers bij de politie in een unieke positie verkeren aangezien we voor strategisch onderzoek naar deze fenomenen politiestructuren kunnen raadplegen waarvoor onderzoekers van buiten geen toegang hebben. Daardoor kunnen we het ‘werkelijke beeld’ van de criminaliteit, in strategische zin, min of meer blootleggen. Dat neemt niet weg dat het achterhalen van juiste gegevens veel voeten in aarde heeft gehad. Er kan nog veel winst worden geboekt als politieregistraties beter worden afgestemd op wat er nodig is om met strategische analyse inzichten te verkrijgen. De bevindingen uit ons onderzoek laten zien dat het *echt* loont om hierop verder te investeren.

Voor aanslagen met explosieven komt het belang van strategische kennis over aard, omvang en ontwikkeling bijvoorbeeld naar voren uit de bevinding dat aanslagen vooral ‘huis-tuin-en-keukenconflicten’ zonder link met criminele activiteiten betreffen. En voor moord en doodslag in het criminele milieu is een belangrijke bevinding dat de opdracht om geliquideerd te worden vaker uit het ‘eigen kamp’ komt dan uit een ‘vijandig kamp’. Deze en andere bevindingen uit ons rapport hebben consequenties voor de aanpak van deze vormen van criminaliteit. Bij zo’n aanpak kijkt men al snel naar de politie. Vanzelfsprekend heeft de politie hier een taak te vervullen. Maar het onderzoek laat ook zien dat maatschappelijke partners hierbij een taak en verantwoordelijkheid hebben. Want uit ons onderzoek blijkt bijvoorbeeld ook dat jongeren tegen een geringe vergoeding bereid zijn explosieven te plaatsen of hand- en spandiensten uitvoeren om een liquidatie mogelijk te maken.

We concluderen dat er sprake is van een maatschappelijk probleem dat niet alleen met een repressieve aanpak door politie en justitie kan worden bestreden. Burgers gebruiken explosieven tegen elkaar om persoonlijke conflicten uit te vechten en er is voortdurend aanwas van jongeren die bereid zijn gewelddadige klussen uit te voeren of mogelijk te maken, zoals het geval is bij liquidaties. Dit betekent dat ook andere partijen zich aangesproken moeten voelen in het bestrijden van deze fenomenen. De rol van de politie en andere partijen in de aanpak belichten we hieronder nader.

Repressieve aanpak

Allereerst constateren we dat het probleem van de liquidaties getalsmatig behoorlijk is afgenomen sinds 2017. In hoeverre die afname het gevolg is van inspanningen van politie en justitie is niet onderzocht. Niettemin dringt zich het vermoeden op dat recente succesvolle opsporing en berechting een afschrikwekkende werking moeten hebben gehad. Dit biedt echter geen garanties voor de toekomst. Ondanks de afname van het aantal liquidaties is de impact groot. De impact wordt namelijk niet alleen bepaald door het aantal, maar ook door wie er slachtoffer worden: er is sprake geweest van ‘verbreding’ van het excessieve geweld naar personen buiten de criminele kring. Ook familieleden van criminelen en personen met publieke sleutelfuncties kunnen doelwit worden van liquidaties. Dat bleek uit de liquidaties van de broer van een kroongetuige, een advocaat en een misdadjournalist. Daarmee is in de periode 2018-2021 de maatschappelijke impact van liquidaties toegenomen.

Sinds 2021 hebben dergelijke gevallen zich gelukkig niet meer voorgedaan en is het aantal liquidaties afgenomen naar drie in 2023.

Hoe dit ook zij, elk geval van moord/doodslag vergt, ongeacht of deze plaatsvindt binnen of buiten het criminele milieu en gericht is tegen criminelen of niet-criminelen, opsporing en vervolging door politie en justitie.

Dan de aanslagen met explosieven. De bulk van deze aanslagen wordt gepleegd met zwaar, professioneel vuurwerk (80%). Hiervan vormt knalvuurwerk, vooral de zogenoemde *bangers*, de hoofdmoot. Je koopt dit soort vuurwerk eenvoudig online, via diverse sociale media-platforms. *Bangers* zijn al voor tien euro per drie stuks te koop. Eén *banger* is in veel gevallen dodelijk als deze rechtstreeks met het lichaam in contact komt bij explosie. Als je ‘geluk’ hebt raak je ‘slechts’ zwaargewond.

In het buitenland komen de door ons gesignaleerde aantallen aanslagen met explosieven en het veelvuldige gebruik van zwaar, professioneel vuurwerk daarbij niet voor. In 2023 waren het er meer dan 1000 in Nederland. Wij veronderstellen een link met de Nederlandse vuurwerkcultuur: het lijkt erop dat veel mensen zwaar, professioneel vuurwerk (zoals *bangers*) zien als veredeld consumentenvuurwerk en het gebruik ervan als niet-probleematisch. Verder wees het onderzoek uit dat de illegale handelsmarkt voor zwaar, professioneel vuurwerk relatief klein en overzichtelijk is en dat repressief ingrijpen in deze markt de beschikbaarheid van dit soort vuurwerk serieus doet kelderen.

Het voorgaande doet ons verwachten dat vooral aanslagen met explosieven gepleegd door de grootste gebruikersgroep van zwaar, professioneel vuurwerk - burgers met ‘huis-tuin-en-keukenconflicten’ - sterk zullen afnemen als de aanpak van de relatief overzichtelijke illegale handelsmarkt opnieuw wordt geprioriteerd. Zo’n aanpak kan de thans eenvoudige en goedkope verkrijgbaarheid van zwaar, professioneel vuurwerk bemoeilijken en dat zal in het bijzonder drempelverhogend werken voor niet-criminele gebruikers. Criminele gebruikers zullen zich er vermoedelijk minder snel door laten afschrikken. Echter, omdat niet-criminele gebruikers verantwoordelijk zijn voor het grootste deel van de aanslagen met explosieven in Nederland zal de huidige maatschappelijke impact van de aanslagen met explosieven vermoedelijk sterk worden gereduceerd.

Ook Europese regelgeving om de productie en handel in zwaar, professioneel vuurwerk te reguleren en te handhaven, is van belang. Nederland is binnen de Europese Unie pleitbezorger voor, onder andere, een verbod op de productie van - en handel in *bangers*. Invoering van dergelijke regelgeving zal de beschikbaarheid verminderen en de omvang van dit soort aanslagen verkleinen.

Tegenwicht bieden aan beeldvorming

Over criminaliteit wordt veel gezegd en geschreven. Daardoor ontstaan bij burgers beelden over criminaliteit en dit geldt zeker ook voor liquidaties. Omdat berichtgeving over liquidaties vooral spraakmakende casuïstiek belicht, wekt dit bij het publiek snel de indruk dat zo’n liquidatie karakteristiek en maatgevend is voor de gang van zaken bij liquidaties in het algemeen. Dit leidt echter tot vertekende beelden en dat beïnvloedt het veiligheidsgevoel van burgers.

Het dominante beeld rondom liquidaties is dat ze plaatsvinden tussen rivaliserende groepen, gepleegd worden op klaarlichte dag, met een groot gevaar voor omstanders vanwege het gebruik van automatische vuurwapens en door steeds jongere betrokkenen, zonder criminele voorgeschiedenis. Uit ons onderzoek blijkt dat dit beeld niet strookt met de feiten.

Zo komt de dreiging om geliquideerd te worden veelal uit eigen kring, vindt het merendeel van de liquidaties 's avonds of in de nacht plaats, is in bijna de helft van de gevallen niemand anders dan dader(s) en doelwit aanwezig en blijken automatische wapens niet bepalend voor het risico voor omstanders. Verder zijn schutters niet steeds jonger. En ze zijn nagenoeg allemaal al vóór het plegen van de liquidatie bij de politie bekend vanwege meerdere strafbare feiten.

De berichtgeving over liquidaties wekt eveneens gemakkelijk de indruk dat het steeds erger wordt met het fenomeen. Gelet op de omvang is dat niet zo. Sinds 2017 is het aantal liquidaties immers steeds gedaald.

Onderzoeksbevindingen zoals de hiervoor genoemde, corrigeren de vertekende beelden en bieden dus tegenwicht aan het dominante beeld. Door de samenleving hierover te informeren kunnen onterechte angstgevoelens worden tegengaan.

Het onderzoek biedt daarnaast ook aanknopingspunten om potentieel kwetsbare doelgroepen binnen de samenleving meer proactief te informeren. Bijvoorbeeld, door te waarschuwen voor de fuik van de georganiseerde criminaliteit waar je, eenmaal in verzeild, niet meer uit komt. Waarin je het risico loopt eerder door je eigen handlangers te worden geliquideerd dan door criminelen uit een vijandig kamp. Of waarin je een mislukte aanslag met een explosief moet goedmaken door een nieuwe aanslag te plegen, omdat anders 'de bom bij jou naar binnengaat'. Door over dit soort feiten op basis van onderzoek te informeren kan tegenwicht worden geboden aan 'romantisering van criminaliteit' en de indruk dat er in de georganiseerde criminaliteit, in het bijzonder de drugshandel, veel te halen valt: een *glamorous lifestyle* met geld, aanzien en macht.⁷⁵

Informeren en adresseren

Voor een effectieve aanpak van liquidaties en aanslagen met explosieven zou de politie niet de enige of eerste aangewezen partij moeten zijn. Handhaving en opsporing zijn weliswaar noodzakelijk maar bieden hier onvoldoende oplossing. Voor beide fenomenen kan meer worden bereikt met een preventieve aanpak in samenspraak met partners binnen het sociaal domein. De rol van de politie is hierbij vooral om partners te informeren over de achtergrond van de problematiek, zoals nu in dit fenomeenbeeld gebeurt. Partners kunnen op hun beurt kwetsbare doelgroepen voorlichten over de keerzijde van de *glamorous lifestyle* van een crimineel bestaan of jongeren informeren over het vermeende onschuldige gebruik van zwaar, professioneel vuurwerk en de onderschatting van de explosieve kracht ervan.

Het belang van het tegengaan van 'jonge aanwas' in de criminaliteit wordt vanuit ons onderzoek nog maar weer eens benadrukt. Uit gesprekken met veroordeelden bij liquidaties blijkt dat diverse sociaal-maatschappelijke *triggers* tijdens de jeugd bijdragen aan het afglijden in de criminaliteit. In verband hiermee is vooral het tegengaan van kansenongelijkheid en sociale uitsluiting onder jongeren een opgave voor partners van de politie binnen het sociaal domein. Daarbij moeten jongeren niet alleen worden geïnformeerd over de keerzijde van de criminaliteit en weerbaar worden gemaakt tegen de 'verlokkingen'

ervan. Jongeren moeten alternatieven worden geboden om een andere, positievere invulling aan hun levens te geven. Positieve rolmodellen uit de eigen sociale context waarmee jongeren zich kunnen identificeren kunnen daarbij voor inspiratie zorgen.

Al met al vereist een effectieve aanpak van de problematiek rond moord en doodslag in het criminele milieu en aanslagen met explosieven de inzet van meerdere partijen dan de politie. De politie kan - dankzij strategische analyses zoals die zijn uitgevoerd voor dit fenomeenbeeld - informeren over criminaliteitsproblematiek en die problematiek ook bij andere partijen adresseren. Enerzijds om een reëel beeld te schetsen van ernstige criminaliteitsfenomenen waarover maar al te gemakkelijk vertekende beelden ontstaan, met onnodige angstgevoelens als gevolg. En anderzijds om een maatschappijbreed vraagstuk daar neer te leggen waar het in de aanpak thuishoort. Niet alles is met handhaving en opsporing op te lossen.

⁷⁵ De wijze waarop die informatie moet worden gebracht om het gewenste effect te sorteren, verdient zorgvuldige afweging, zo blijkt uit onderzoek (zie bijvoorbeeld, Kruisbergen, 2023).

Voedingsbodem

Criminaliteit

Maatschappelijk probleem

Rol politie

Geraadpleegde bronnen

Aboutaleb, A., Hillenaar, H., Westerbeke, F. & Wijbenga, B. (2024, 31 mei). *Position Paper Rondetafelgesprek over Explosies*. Namens de Regionale Driehoek Rotterdam en de burgemeester van Vlaardingen. <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2024D22255>

Adjiembaks, S., Boerman, F., Roks, R. & Stoffers, E. (2023). *Liquidaties in Nederland. Ontwikkelingen en achtergronden van schutters en andere betrokkenen*. Sdu B.V., Den Haag, november 2023.

Biezen, M. & Mulder, V. (2024, 13 augustus). *De Cobra 6, een handgranaat van vijf euro? De Correspondent*. <https://decorrespondent.nl/58/de-cobra-6-een-handgranaat-van-vijf-euro/ab0220b2-318d-0dbf-0511-c0d14c6c541a>

Boerman, F. & Bruinsma, M. (2012). *De illegale handel in vuurwapens en explosieven. Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*. Zoetermeer: KLPD, [Dienst IPOL].

Boerman, F., Grapendaal, M., Nieuwenhuis, F. & Stoffers, E. (2017). *Nationaal dreigingsbeeld 2017. Georganiseerde criminaliteit*. Zoetermeer: Dienst Landelijke Informatieorganisatie.

CBS (2023). *Nederland in cijfers*. Editie 2023, ANP/Robin Utrecht. <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2023/hoeveel-woningen-zijn-er/>

DLIO (2021, 22 maart). *Notitie generieke opzet fenomeenbeeld*. Politie intern.

EMM, 2024. *Mensenhandel in beeld: fenomeenbeeld 2024*.

Endedijk, B. & Adèr, G. (2023, 29 december). *Explosievenleggers bij de rechter: 'Begrijp je? Bomba, broer. Explota. Boem Boem'*. NRC.nl. <https://advance.lexis.com/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:6B07-TNH1-DY4K-81YK-00000-00&context=1519360>

Europol (2021). SOCTA 2021. *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment*. The Hague: Europol.

Femke Halsema (2024, 3 juni). Rondetafelgesprek explosies. Position paper Gemeente Amsterdam. Burgemeester van Amsterdam. https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2024A02554

Fröhlich, S. (2024, 6 juni). *Position Paper Rondetafelgesprek over Explosies*. Namens de burgemeester van gemeente Vijfheerenlanden.

Het Parool (2024, 26 januari). *Amsterdammer (23) overleden na vuurwerkexplosie in Den Haag*. Het Parool.nl. <https://advance.lexis.com/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:6B65-GCK1-DY0X-91HN-00000-00&context=1519360>

Junger-Tas, J., Steketee, M., & Moll, M. (2008). *Achtergronden van jeugddelinquentie en middelengebruik*. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht.

Kooijker, E. & Van der Vliet-Sandig, S. (2021). *Vuurwerk: steeds zwaarder vuurwerk en zwaardere criminaliteit*. In Neve (Red.), *Dreigingsbeeld Milieucriminaliteit 2021* (pp. 201-205). Strategische Milieukamer.

Nederlands Forensisch Instituut (2021, 8 december). *Illegaal vuurwerk wordt steeds groter en gevaarlijker*. *Nieuwsbericht*, Ministerie van Justitie en Veiligheid. <https://www.forensischinstituut.nl/actueel/nieuws/2021/12/08/illegaal-vuurwerk-wordt-steeds-groter-en-gevaarlijker>

Nederlands Forensisch Instituut (2024a). *Gevaarstelling Cobra 8 en vergelijkbare artikelen*. Vakbijlage, versie 1, 22-03-2024, Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Nederlands Forensisch Instituut (2024b). *Gevaarstelling Cobra 6 en vergelijkbare artikelen*. Vakbijlage, versie 1, 22-03-2024, Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Neve, R. (Red.). (2021). *Dreigingsbeeld Milieucriminaliteit 2021*. Strategische Milieukamer.

NOS Nieuws (2022, 9 november). *Duitse politie doet grootste vuurwerkvondst ooit*. <https://nos.nl/artikel/2451661-duitse-politie-doet-grootste-vuurwerkvondst-ooit>

NOS Nieuws (2023, 28 december). *Lokaal vuurwerkverbod wint langzaam terrein, landelijk verbod verder uit beeld*. <https://nos.nl/artikel/2502981-lokaal-vuurwerkverbod-wint-langzaam-terrein-landelijk-verbod-verder-uit-beeld>

NOS Nieuws (2024a, 28 juni). *Landelijke taskforce tegen explosies moet tij gaan keren*. <https://nos.nl/artikel/2526492-landelijke-taskforce-tegen-explosies-moet-tij-gaan-keren>

NOS Nieuws (2024b, 5 juli). *OM eist 9 jaar cel tegen 19-jarige man voor explosies en beschieting*. <https://nos.nl/artikel/2527484-om-eist-9-jaar-cel-tegen-19-jarige-man-voor-explosies-en-beschieting>

Ockhuijsen, R. & Brock, T. (2023). *Huisarrest voor Italiaanse producent van zwaar Cobra-vuurwerk*. NOS Nieuwsuur, 22 december 2023. <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2502569-huisarrest-voor-italiaanse-producent-van-zwaar-cobra-vuurwerk>

Onderzoeksraad voor de Veiligheid (2017). *Veiligheidsrisico's jaarwisseling*, Den Haag: december 2017. https://onderzoeksraad.nl/wp-content/uploads/2023/11/f73dc5c1f5e020172659_publicatie_veiligheidsrisico_s_jaarwisseling_interactief_17.pdf

Openbaar Ministerie (2024). *Vuurwerkbarometer 2024*. Functioneel Parket. <https://www.om.nl/onderwerpen/jaarwisseling--vuurwerk/vuurwerkbarometer>

Politie (2024a). *Jaaroverzicht 2023 Excessief Geweld. Infographic*. DRIO, A&O-team Ondernijning.

Politie (2024b). Eenheid Oost-Nederland, Eenheid Midden-Nederland: Dienst Regionale Recherche, Team Milieu.

Sahadat, I. (2018, 13 september). Etnisch registreren: de voors en tegens ontleed. *de Volkskrant*.
<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/etnisch-registreren-de-voors-en-tegens-ontleed~b5e7fc04/>

Servaas, L., Weerman, F., & Fischer, T. (2021). *Risico-, versterkende en beschermende factoren voor crimineel gedrag*. <http://hdl.handle.net/1765/135248>

Stoker, E. & Thijssen, W. (2018, 7 september). De nieuwe generatie criminelen in de 'Mocro War' heeft schijt aan alles, behalve aan de eigen groep. *de Volkskrant*. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-nieuwe-generatie-criminelen-in-de-mocro-war-heeft-schijt-aan-alles-behalve-aan-de-eigen-groep~b69d0852/>

Tweede Kamer (2024, 13 juni). *Explosies*. Rondetafelgesprek, Commissie Justitie en Veiligheid. https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2024A02554

Van Gestel, B. & Verhoeven, M. A. (2017). Liquidaties nieuwe stijl: Verruwing en professionalisering bij liquidaties in Nederland. *Justitiële Verkenningen*, 43 (5), pp. 9-28.

Van Zanen, J. (2024, 27 februari). *Fenomeenonderzoek en nadere invulling aanpak explosies*. (Brief van de burgemeester van Den Haag aan de voorzitter van de commissie Bestuur, kenmerk BSD/10704776, RIS318074). <https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/13848364/2/RIS318074+Fenomeenonderzoek+en+nadere+invulling+aanpak+explosies>

Vermeulen, I.J., Van Mantgem, J., Chessa, T., & Jansen, P. (2024). *Georganiseerde drugscriminaliteit in beeld: Fenomeenbeeld drugs 2024*. Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies & Eenheid Landelijke Expertise en Operaties.

Vugts, P. & Van Dongen, M. (2024, 27 januari). De impact van een explosie bij de burens: 'Ons woongenot is verdwenen'. *Het Parool*. <https://www.parool.nl/amsterdam/de-impact-van-een-explosie-bij-de-buren-ons-woongenot-is-verdwenen~b42a0f3b/?referrer=https://www.google.nl/>

Wiggemansen, P. (2023, 7 maart). *Fenomeenbeelden*. (Brief van Nationaal Intelligencecoördinator aan stakeholders, politie intern).

Bijlagen

Bijlage 1

Nadere toelichting bij begripsafbakening liquidaties

Het is in de praktijk niet eenvoudig om vast te stellen of sprake is van een liquidatie zoals beschreven in de hoofdttekst (volgens de definitie van Slot, 2009). In allerlei gevallen zijn namelijk geen daders of andere betrokkenen bekend of zijn ze niet bereid om te verklaren over beweegredenen, opdrachtgevers en hun motieven. Kortom, het ontbreekt nogal eens aan informatie om vast te stellen of de moord is gepleegd in verband met 'hun positie in het criminele milieu'. De vraag is hoe hiermee in de praktijk om te gaan.

De werkwijze die we volgen is erop gericht het motief vast te stellen of indicaties daarvoor te verkrijgen en bestaat uit ten minste twee stappen. De eerste stap bestaat uit het bepalen van de gevallen die duidelijk geen moord/doodslag in het criminele milieu zijn (exclusie: wat is A maar niet B?): er is geen verband met omstandigheden in het criminele milieu, er is een ander motief. Dit is bijvoorbeeld het geval als iemand zijn ex-partner vermoordt uit jaloezie, of als een psychiatrische patiënt in een vlaag van verstandsverbijstering een toevallige omstander van het leven berooft. In deze eerste stap kunnen gevallen ook toegekend worden aan de categorie 'onbekend', als elke informatie omtrent de toedracht ontbreekt.⁷⁶ De gevallen die na deze eerste stap resteren, bevatten de gebeurtenissen met motief 'omstandigheden in het criminele milieu' (B). Deze categorie bevat niet alleen de liquidaties, maar bijvoorbeeld ook de zaak waarbij een drugsgebruiker ruzie krijgt met zijn drugsdealer vanwege slechte kwaliteit van gekochte drugs en dit dusdanig uit de hand loopt dat de dealer wordt gedood.

In de tweede stap scheiden we de liquidaties (C) uit de bredere categorie van de gevallen van moord/doodslag in het criminele milieu (B). Een deel van de gevallen merken we aan als

⁷⁶ We onderscheiden als categorieën van motieven voor moord/doodslag: 1. omstandigheden in de familiesfeer (ruzies partners, ex-geliefden, eerwraak, en dergelijke); 2. omstandigheden in het criminele milieu: zowel dader als slachtoffer hebben bemoeienis met criminele activiteiten; 3. ruzies, anders dan bij 1 of 2 (onder andere uitgaansleven); 4. omstandigheden in de seksuele sfeer (bijvoorbeeld verkrachting en daarna moord om te verdoezelen); 5. verwarde personen die vreemden ombrengen, of familie, kennissen in een waan doden; 6. terroristische aanslag; 7. politieke moord; 8. roofmoord/doodslag, uit de hand gelopen inbraak, overval en dergelijke; 9. anders; 10. onbekend.

liquidatie als uit getuigenissen of andere informatie aannemelijk wordt dat de moord gepleegd is met een vooropgezet plan en uitgevoerd is vanwege iemands positie binnen het criminele milieu.

Bij het gebruik van de begripsomschrijving van Slot voor het aanmerken van een criminele moord als liquidatie (zie boven, onder C) hangt veel af van de interpretatie van 'de positie in het criminele milieu'. Bedreigingen voor de positie van een crimineel kopstuk kunnen allerlei vormen aannemen. Zo kunnen criminele concurrenten door expansie een bedreiging vormen voor iemands positie in het criminele milieu. Men kan zelf proberen een groter marktaandeel te verkrijgen door een concurrent uit te schakelen. Ook kunnen personen uit eigen kring een bedreiging gaan vormen omdat ze te veel weten, bijvoorbeeld omdat zij uitvoerders zijn geweest van liquidaties en weten wie de opdrachtgever was. Er kan dan angst ontstaan voor overlopen naar de concurrent of praten met de politie. Een succesvolle *crimefighter* kan eveneens als bedreiging worden gezien. Dit heeft in de praktijk geleid tot bedreigingen richting politie en OM. Ook advocaten kunnen doelwit worden, zoals bleek uit de liquidatie van Derk Wiersum, advocaat van een kroongetuige. Iedereen die in de ogen van een crimineel kopstuk een obstakel vormt bij de uitvoering van criminele bedrijvigheid kan risico lopen om te worden geliquideerd.

Verder kan de dreiging van gezichtsverlies iemand ertoe doen besluiten 'maatregelen' te nemen. Wanneer er wel of niet sprake is van gezichtsverlies, is moeilijk vast te stellen en is sterk afhankelijk van de 'gevoeligheid' op dit punt van de crimineel in kwestie. Laatstgenoemd voorbeeld maakt duidelijk dat het in de praktijk lastig blijft om sommige moorden in het criminele milieu als liquidatie te herkennen.

Als meer specifieke kennis omtrent het motief ontbreekt, dan kan echter ook de wijze van uitvoering van een moord bijdragen aan de overtuiging dat we met een liquidatie te maken hebben. Een liquidatie veronderstelt immers een bepaalde mate van voorbereiding en afscherming: een vooropgezet plan. Aanwijzingen voor zo'n vooropgezet plan kunnen worden ontleend aan bepaalde kenmerken van de *modus operandi*, zoals het verkennen, het plaatsen van *trackers*, de resolute wijze van het voltrekken van het moordbesluit, het gebruik van (gestolen of gehuurde) vluchtauto's, het gebruik van valse kentekenplaten, het naderhand in brand steken van het gebruikte voertuig. Als uit de *modus operandi* een vooropgezet plan blijkt en zowel dader als het slachtoffer (direct of indirect) bemoeienis hebben met criminele activiteiten, dan gaan we er dus ook vanuit dat sprake is van een liquidatie. Het is dan aannemelijk dat iemand (zelf of in opdracht van een ander) de moord heeft gepleegd vanwege zijn/iemands positie in het criminele milieu.

Vanwege de voorwaarde van een vooropgezet moordplan hanteren wij de regel dat geen sprake is van een liquidatie als de rechter de pleger schuldig acht aan doodslag in plaats van moord.⁷⁷ Ten slotte merken we op dat we ook die gevallen rekenen tot de liquidaties waarbij sprake is van een persoonsverwisseling en het dodelijke slachtoffer ten onrechte is aangezien als beoogd doelwit – ook wel aangeduid als een 'vergismoord'.

⁷⁷ Er zijn moorden in het criminele milieu mogelijk die geen liquidatie zijn. Er is dan weliswaar sprake van verwijtbaarheid en voorbedachte raad, maar een vooropgezet plan ontbreekt. Denk bijvoorbeeld aan een zaak die draaide om de verkoop van een vuurwapen. De aanbieder van het wapen ging er met het geld van de kopers vandoor zonder het vuurwapen af te geven. De kopers namen hier geen genoegen mee, gingen in de achtervolging en schoten de aanbieder van het wapen dood. De vraag blijft wel of in de praktijk dergelijke voorvallen door de rechter worden beoordeeld als moord of als doodslag.

Meer fenomeenbeelden

Bekijk alle fenomeenbeelden op:
www.politie.nl/informatie/publicaties-over-georganiseerde-criminaliteit

Colofon

Uitgave: Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies (LO) & Eenheid Landelijke Expertiseen Operaties (LX)
Postbus 100
3970 AC Driebergen
Zoetermeer, 2024

Rubricering: niet vertrouwelijk

Projectmanager:
Alexandra van den Heerik, LO & LX

Vormgeving:
Team Productie, Politiedienstencentrum; LO & LX.

Wijze van verwijzen:
Boerman, F.A., Stoffers, E. & Tadic, D. (2024). *Geweld van de georganiseerde misdaad in beeld: Moord & doodslag en aanslagen met explosieven (Fenomeenbeeld geweld 2024)*. Politie, Eenheid Landelijke Opsporing en Interventies & Eenheid Landelijke Expertise en Operaties.

© 2024 Politie, all rights reserved.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, op geautomatiseerde wijze opgeslagen of openbaar gemaakt in enige vorm of op enigerlei wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de politie.

